

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

POHLED ODBORNÉ VEŘEJNOSTI
NA DĚTSKÉ DOMOVY A PĚSTOUNSKOU PÉČI

Vedoucí práce: RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Autor práce: Bc. Barbora Voborníková

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 3. ročník

2020

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 29. 04. 2020

.....

Bc. Barbora Voborníková

„Děkuji vedoucímu diplomové práce RSDr. Jánu Mišovičovi, CSc. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále také děkuji mé konzultantce diplomové práce Mgr. Veronice Plaché, Ph.D. za cenné rady a připomínky.“

Obsah

Úvod	6
1 Dětské domovy.....	9
1.1 Historie dětských domovů	10
1.2 Dětské domovy v ČR dnes	12
2 Pěstounská péče.....	15
2.1 Historie pěstounské péče	16
2.2 Pěstounská péče v ČR dnes	18
3 Rodičovství	20
3.1 Rodina	20
3.1.1 Funkce rodiny.....	21
3.1.2 Základní podoby rodiny	22
3.1.3 Tradiční rodina dříve a dnes	22
3.2 Specifika rodičovství v náhradní rodině.....	24
4 Potřeby dětí a mladistvých	26
4.1 Děti	26
4.1.1 Předškolní věk	27
4.1.2 Mladší školní věk.....	28
4.1.3 Starší školní věk	30
4.2 Mladiství	32
4.2.1 Adolescence	32
4.3 Potřeby	33
4.3.1 Hierarchie potřeb A. Maslowa.....	34
4.3.2 Dělení potřeb podle E. Fromma.....	35
4.3.3 Klasifikace potřeb podle M. Vágnerové.....	35
4.4 Základní psychické potřeby.....	35
4.4.1 Základní psychické a psychosociální potřeby podle M. Vágnerové	36
4.4.2 Základní psychické potřeby podle Z. Matějčka a J. Langmeiera	37
4.5 Psychické potřeby dětí	37
4.5.1 Potřeba citové vazby – attachment.....	39
4.6 Psychické potřeby mladistvých.....	41
4.7 Neuspokojené psychické potřeby.....	43

5	Pohled autorů odborné literatury na dětské domovy a pěstounskou péči.....	46
5.1	Pohled Z. Matějčka, J. Langmeiera a J. Kovaříka.....	46
5.2	Pohled M. Vágnerové.....	50
5.3	Pohled O. Matouška.....	51
5.4	Pohled A. Škoviery	52
5.5	Pohled J. Bowlbyho	54
6	Pohled odborné veřejnosti na dětské domovy a pěstounskou péči	56
6.1	Pohled psychologů.....	56
6.2	Pohled sociálních pracovníků	58
6.3	Pohled pedagogických pracovníků.....	60
7	Pohled médií na dětské domovy a pěstounskou péči.....	62
7.1	Pohled médií na dětské domovy	62
7.2	Pohled médií na pěstounskou péči	64
	Závěr	67
	Seznam použitých zdrojů.....	70
	Přílohy.....	79
	Příloha I.....	79
	Příloha II.	84
	Abstrakt	91
	Abstract.....	92

Úvod

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolila téma Pohled odborné veřejnosti na dětské domovy a pěstounskou péči. Volba na toto téma padla proto, že se stále častěji setkávám nejen ve svém blízkém okolí, ale také v médiích s negativním vnímáním a předsudky vůči dětským domovům. V posledních letech proběhlo několik kampaní proti umístování dětí do dětských domovů a za lepší možnou alternativu – pěstounskou péči. Dětské domovy jsou vnímány tak záporně kvůli přesvědčení „*dítě patří do rodiny*“ a „*jakákoliv rodina je pro dítě vždy lepší než dětský domov*“. Během souvislých praxí v rámci studia jsem strávila šest týdnů ve dvou dětských domovech a měla jsem možnost s pracovníky domova a některými dětmi pohovořit si o vyrůstání v dětském domově a v pěstounské péči. Při těchto rozhovorech jsem se setkala i s argumenty, že vyrůstat v dětském domově je pro děti příjemnější, než u pěstounů. Proto jsem si chtěla rozšířit své znalosti o této problematice, na základě odborné literatury a pohledů odborníků získaných empirickým výzkumem. Velice mne zajímá, jak se k tomuto poměrně aktuálnímu tématu staví odborná veřejnost v České republice. Téma může být i velmi přínosné pro mou praxi, jelikož pracuji jako sociální pracovníce v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, kde přicházím do kontaktu s uživateli, kteří jsou nebo byli v dětském domově či v pěstounské péči.

Cílem práce je prohloubení pohledu na dětské domovy a pěstounskou péči o nově získané názory a argumenty odborné veřejnosti a autorů odborných publikací. Vhodnost těchto dvou náhradních forem výchovy je v této práci posuzována především ze dvou hledisek. Prvním hlediskem je jejich schopnost uspokojovat psychické potřeby dětí a mladistvých, druhým hlediskem je jejich vliv na další psychický vývoj dětí a mladistvých. Obvykle se obě tyto hlediska prolínají, jelikož neuspokojování psychických potřeb má obvykle dopad na psychický vývoj jedince.

Nově získané informace bych velmi ráda využila právě ve svém zaměstnání při přímé práci s klienty, kteří si prošli dětskými domovy či pěstounskou péčí. Věřím, že mi mohou pomoci k efektivnější spolupráci a navázání kvalitnějšího vztahu s uživateli našeho zařízení. A to vzhledem k hlubšímu poznání jejich minulé či současné zkušenosti ovlivněné dětským domovem nebo pěstounskou péčí. Dále uvědomění si možných rizik spojených s vyrůstáním a výchovou v dětském domově nebo

v pěstounské péči, které se mohou v současnosti u klienta projevovat a naši aktuální spolupráci více či méně ovlivňovat.

Diplomová práce je členěna do sedmi kapitol. První a druhá kapitola jsou krátce věnovány dětským domovům a pěstounské péči, konkrétněji historii a současné podobě dětských domovů a pěstounské péče v České republice. Třetí kapitola je zaměřena na téma rodičovství, definuje pojem rodina, její funkce a základní podoby rodiny, včetně tradiční rodiny a aktuální podoby rodiny. Tato kapitola také neopomíjí méně častou podobu rodiny, která je pro tuto práci obzvlášť významnou, a to náhradní rodinu a její specifika. Čtvrtá poměrně obsáhlá kapitola je věnována potřebám dětí a mladistvým. V této části diplomové práce jsem považovala za opodstatněné nejdříve definovat, kdo jsou děti a mladiství, více tyto dvě specifické skupiny přiblížit pomocí poznatků vývojové psychologie. Dále se čtvrtá kapitola věnuje tématu potřeb, konkrétněji definici potřeb, jejich členěním, základním psychickým potřebám, psychickým potřebám dětí a mladistvých. Závěr této kapitoly je věnován důsledkům dlouhodobého neuspokojování psychických potřeb.

Poslední tři kapitoly obsahují názory a postoje odborníků na dětské domovy a pěstounskou péči. Pátá kapitola je věnována pohledu autorů odborné literatury, kteří se během své profese této problematice podrobněji věnovali. Tato část práce zahrnuje teorii psychické deprivace a teorii citové vazby, často nazývanou jako attachment. Šestá kapitola byla realizovaná pomocí empirického šetření, při kterém byly mapovány názory odborné veřejnosti pomocí dotazníku. Dotazník byl rozeslán respondentům pomocí webového odkazu na jejich emailovou adresu. Empirické šetření probíhalo od 15. 1. do 4. 3. 2020. Osloveni v rámci šetření byli psychologové, pedagogičtí a sociální pracovníci. Psychologové byli vybráni pomocí katalogu na webovém portálu katalog.psychoweb.cz, který obsahuje seznam českých psychologů spolu s jejich emailovými adresami. Pedagogičtí a sociální pracovníci byli vybráni na základě dřívější spolupráce, která probíhala v rámci mého zaměstnání v nízkoprahovém zařízení. Tito respondenti spolupracují nebo dříve spolupracovali s naší organizací. Celkem bylo získáno 44 respondentů, z toho 18 sociálních pracovníků, 16 psychologů a 14 pedagogických pracovníků. Poslední, sedmá kapitola je věnována postojům elektronických médií k dané problematice.

Především v rámci zpracování čtvrté a páté kapitoly jsem úzce spolupracovala s mou konzultantkou práce magistrou Veronikou Plachou, která působí na pedagogické fakultě na oddělení psychologie. V diplomové práci jsou primárně využívány publikace

profesora Zdeňka Matějčka, profesora Josefa Langmeiera a docenta Jiřího Kovaříka, kteří se v průběhu svého profesního života věnovali psychické deprivaci v dětství. Dalšími významnými literárními zdroji jsou také publikace profesorky Marie Vágnerové, která je významnou českou odbornicí v oblasti dětské a vývojové psychologie. Nelze opominout také publikace světově významného psychoanalytika, Johna Bowlbyho, které byly pro tuto práci také velmi podstatným zdrojem.

1 Dětské domovy

Základy dětských domovů sahají až do dob starověku, kdy křesťanská církev zřizovala, takzvané sirotčince, později došlo k vysokému nárůstu typu tohoto zařízení, a to v 19. století. Dětský domov je zařízením, které poskytuje dětem náhradu skutečného domova, avšak nemůže být domovem se všemi potřebnými kvalitami. Jde o nejrozšířenější typ školského ústavního zařízení pro děti v ČR.¹ Matějček definuje dětský domov takto: „*Tam, kde rodina z některých důvodů v péči o dítě naprosto selhává a není možné či vhodné zvolit osvojení či pěstounskou péči, je potřeba zajistit dítěti jiné výchovné prostředí.*“²

Dětské domovy jsou jeden z typů ústavní výchovy, který poskytuje náhradní výchovnou péči dětem a mladistvým obvykle od 3 do 18 let, na základě rozhodnutí soudu o umístění do ústavní výchovy. Tento typ zařízení je určen především pro děti, které nemají rodiče či se o ně rodiče nemohou nebo nechtějí starat. V České republice je aktuálně 150 dětských domovů s kapacitou 5 310 dětí, tedy průměrně 35 dětí na jeden dětský domov. Dalšími typy ústavní výchovy jsou diagnostické ústavy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. V současnosti je v České republice 225 zařízení poskytující ústavní výchovu, o kapacitě 8 237 dětí.³

V dětských domovech je základní organizační jednotkou, takzvaná rodinná skupina skládající se z 6 – 8 dětí, které mají dva vlastní stálé vychovatele. Budova dětského domova se zpravidla skládá z několika bytů a každá rodinná skupina obývá jeden byt. Ten je plně vybaven jako běžné byty, tedy pokoje pro děti, pokoj pro vychovatele, kuchyň s jídelnou, obývací pokoj a koupelnu s toaletou. V některých případech se tyto byty nachází i mimo areál dětského domova, v bytových domech či v rodinných domcích. Těmito rodinnými skupinami se snaží pracovníci v dětských domovech přiblížit, co nejvíce běžnému životu v rodině. Dětský domov má především úkoly vzdělávací, výchovné a sociální, pečuje o děti bez závažných poruch chování a zabezpečuje docházku do škol, které nejsou součástí domova. Zpravidla jsou zde umístěovány děti ve věku od 3 do 18 let, ale pokud dítě studuje i po dovršení 18 let,

¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*, s. 414 – 415.

² Cit. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 39.

³ Srov. Systém školských zařízení pro výkon ústavní výchovy: Sociální práce. *Sociální práce* [online].

může zůstat v domově po dobu svého studia a do až do věku 26 let. Je také možnost zde umisťovat nezletilé matky s dětmi.⁴

1.1 Historie dětských domovů

Z období Antiky nejsou žádné zprávy či důkazy, které by dokládaly existenci zařízení starajících se o sirotky či odložené děti. První zakládání útulků přišlo až s křesťanstvím, již první křesťanští vládcí Byzance zakládali, takzvané orfanotrofia připomínající pozdější sirotčince.⁵ Funkci dnešní dětských domovů dříve plnily ústavy, jejichž počátky jak již je výše zmíněno, sahají až do období středověku. První ústavy poskytovaly spíše azyl, který byl zaměřený na péči o chudé, tedy i na péči o bezprizorné děti. První sirotčince začaly vznikat až v 16. a 17. století, a to v Nizozemí, Německu, Belgii a ve Švýcarsku. Kolem roku 1602 byl založen Italy nejznámější ústav na území Čech, Vlašský špitál na Malé Straně v Praze. Tento špitál pečoval o sirotky, nalezence, nemanželské rodičky, při ústavu se nacházel špitál, který sloužil k péči o přestárlé. Specializovaná ústavní výchova vznikla až v 18. století, kdy se rozrostla síť sirotčinců a byly zakládány velké špitály, internační budovy, církevní i veřejné podpůrné instituce, trestní instituce, vládní dobročinná zařízení, kdy všechna tato zařízení vznikla na základě osvícenských myšlenek. V následujícím století byla dále prohlubována specializace a narůstal počet ústavních zařízení, také byly nově profilovány trestnice a polepšovny.⁶

Pojetí a způsob výchovy byl v každém ústavu pojmán odlišně, každý ústav si sám rozhodoval o tom, zdali bude poskytovat základní zaopatření, které zahrnovalo jak péči, tak vzdělání, nebo zdali bude poskytovat pouze přístřeší. Již výše zmíněný Vlašský špitál poskytoval velmi specifické zaopatření. Děti byly svěřovány na prvních 6 let života do péče pěstounům a po dovršení 6 let byly umisťovány zpět do ústavu, kdy byly plně zaopatřovány a chodily do školy. O děti bylo postaráno do 14 let věku, poté byli chlapci dáni do učení a dívky do služby. V tomto špitále byly umisťovány jak dívky, tak chlapci, jednalo se tedy o špitál smíšený.⁷

V druhé polovině 18. století začala být věnována větší pozornost matkám s nemanželskými dětmi, nalezencům a sirotkům. Docházelo k proměnám v systému

⁴ Srov. Dětský domov: Sociální práce. *Sociální práce*[online].

⁵ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 26 – 27.

⁶ Srov. HALÍŘOVÁ, M. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914*, s. 54.

⁷ Srov. Tamtéž, s. 54 – 55.

péče o svobodné matky a jejich děti, k zřizování ústavu pro zprostředkování kojných, ke vzniku nových ústavů jako například porodnice spojené s nalezincem. V roce 1789 byla otevřena Zemská porodnice a nalezinec v Praze, kam byly převezeny rodičky a děti z Vlašského špitálu, ten byl posléze zrušen. Dle nařízení dvorského dekretu byly děti umístěné v ústavech přesunuty do pěstounské péče na venkov a staré ústavy byly zrušeny, výjimku tvořily děti, kterým zemřeli oba rodiče, tedy sirotci, kteří byli v péči sirotčince u sv. Jana Křtitele. Do tohoto období bylo rozlišováno mezi pojmy „nalezenec“ a „sirotek“ na základě věkové hranice, opuštěné děti do 6 let byly označovány za nalezence a děti od 6 do 15 let byly označovány za sirotky, avšak dvorský dekret toto rozlišování zrušil.⁸

V 19. století došlo k poměrně výrazným změnám, kdy docházelo ke specializaci ústavních zařízení, byly státem zakládány velké ústavy nového typu, které měly alternovat středověké instituce spravované církví.⁹ Až do 19. století se ústavy pečující o děti příliš nerozšířily, a to z důvodů, že osiřelé a nalezené děti byly posílány na výchovu do rodin. Koncem 19. století se ústavní výchova v důsledku společenské změny stala rozšířenější. Docházelo k vzestupu delikvence mladistvých, která byla přisuzována nedostatečné výchově a zanedbanosti dětí. Tato situace vedla k zakládání nových ústavů, jako jsou sirotčince či vychovatelny. O tyto děti bylo obvykle postaráno do 12 až 14 let, po odchodu bylo o některé děti dále postaráno formou učení či služby, ale některé z nich byly ponechány péči domovské obce dítěte.¹⁰ Až do konce 19. století docházelo k vysoké úmrtnosti dětí, jak v ústavech, tak v pěstounské péči, důvodem byla přeplněnost ústavů, špatný zdravotní stav dětí, nekvalitní péče, chudoba pěstounů, kteří si děti brali do péče pouze kvůli získání ošetřovného na dítě.¹¹

Na přelomu 19. a 20. století začal být kladen více důraz na potřeby klientů ve všech formách ústavní péče. Je postupně zjišťováno, že klientům neprospívají instituce, které jsou velké, tradiční a „šedivé“, proto se mění i vizuální podoba ústavních zařízení, tak aby byly pro klienta, co nejpříjemnější a nejpřitažlivější.¹² Tento typ péče získával postupně více organizovaný a institucionalizovaný charakter, který měl již hlubší cíle nežli pouze přežití a tělesné zdraví dětí. Začala být diskutována potřeba výchovy, vzdělání a soběstačnost dítěte pro jeho budoucí dospělý život. Již tenkrát byly známy

⁸ Srov. HALÍŘOVÁ, M. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914*, s. 116 – 117.

⁹ Srov. MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče*, s. 21.

¹⁰ Srov. HALÍŘOVÁ, M. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914*, s. 55.

¹¹ Srov. Tamtéž, s. 151 – 153.

¹² Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 34 – 35.

omezené možnosti dětských domovů v uspokojování vývojových a emočních potřeb svěřených dětí.¹³

Značným krokem zpět byla po 2. světové válce změna režimu, která s sebou nesla mnoho změn právních předpisů, týkajících se tak zvané kolektivní výchovy dětí. Byly zakládány nové ústavní zařízení pro děti bez rodiny, denní a týdenní jesle a mateřské školy, kde byly vychovávány i děti z úplných a fungujících rodin. Došlo k úplnému zrušení pěstounské péče, což bylo obrovským krokem zpět. V roce 1963 byla zákonem o rodině, rodina znovu zařazena na první místo výchovných institucí, což velmi napomohlo adopci a postupně také pěstounské péči, která byla opět znovuoobnovena v roce 1973.¹⁴

Dětské domovy, které se dodnes nachází na našem území, nejčastěji vznikaly až ve 20. století. Například dětský domov v Nepomuku byl založen již roku 1890, avšak tehdy sloužil pouze jako opatrovna. Až během válek a mezi válkami začal plnit funkci dětského domova či sirotčince, kdy se zde pečovalo o chlapce, kteří přišli o rodiče během války. V tomto období bylo v domově umístěno až 100 válečných sirotků, o které pečovaly řádové sestry.¹⁵ Dětský domov ve Volyni byl založen roku 1951 jako výchovná a vzdělávací pomoc pro sociálně slabší rodiny, vznikl při Zvláštní škole Strakonice.¹⁶ Dětský domov Hodonín u Kunštátu je umístěn ve vile, která byla postavena v roce 1920 jako rodinné sídlo, avšak v roce 1960 vilu darovali majitelé státu s podmínkou, že bude použita pro děti k sociálním účelům. V roce 1962 byl ve vile zřízen dětský domov pro děti od 3 do 6 let, po dovršení 6 let věku byly děti převáženy do jiných dětských domovů.¹⁷

1.2 Dětské domovy v ČR dnes

Dnes jsou u nás v ČR do dětských domovů mnohem častěji umisťováni sociální sirotci nežli sirotci faktičtí, přesněji podle informací z roku 2008 v poměru 98 : 2 %, což je obdobné ve všech vyspěle rozvinutých zemích světa.¹⁸

Dětské domovy v České republice jsou až na pár výjimek zřizovány příslušným krajem, dalším možným zřizovatelem je soukromá osoba či církev, nebo také může být

¹³ Srov. TRNKOVÁ, L. *Náhradní péče o dítě*, s. 109.

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 109 – 110.

¹⁵ Srov. Historie: Dětský domov, Nepomuk. *Dětský domov, Nepomuk* [online].

¹⁶ Srov. Historie: Dětský domov Volyně. *Dětský domov Volyně* [online].

¹⁷ Srov. Historie DD: O nás. *Dětský domov Hodonín u Kunštátu* [online].

¹⁸ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 44.

zřizovatel právnická osoba v rámci MŠMT. Jak je výše zmíněno, v České republice se aktuálně nachází 150 dětských domovů s maximální kapacitou 5 310 dětí, avšak která zpravidla nebývá zcela naplněna, například v roce 2011 bylo v dětských domovech 4 628 dětí. Nejvíce dětských domovů je v Moravskoslezském, Středočeském a Ústeckém kraji. K roku 2013 byly nejvíce kapacitně vytížené dětské domovy v Plzeňském, Karlovarském, Ústeckém kraji a kraji Vysočina, které byly zaplněné z více jak 90 %. Nejméně kapacitně vytížené byly dětské domovy v Jihočeském kraji, v Libereckém kraji a v Praze.¹⁹

Všechny dětské domovy se musí řídit zákonem o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy a vlastním vnitřním řádem, který vypracovává ředitel dětského domova. Ředitel je povinen všechny své zaměstnance a děti v domově s tímto vnitřním řádem dostatečně seznámit, poté musí být řád vyvěšen na místě, ke kterému mají všichni zaměstnanci a děti přístup. Zaměstnance domova tvoří pedagogičtí pracovníci – vychovatelé a vychovatelky, a také sociální pracovník.²⁰ Dle slov sociální pracovnice Jitky Friedbergerové, která pracuje v dětském domově v Písku, byl dříve v dětských domovech častým zaměstnancem také psycholog, ale z finančních důvodů si většina domovů nemůže již psychologa dovolit.²¹

Jak je již výše zmíněno, v naší zemi základní organizační jednotku dětských domovů tvoří takzvaná rodinná skupina či výchovná skupina, kdy mohou být skupinky maximálně osmičlenné a každé zařízení může mít maximálně šest rodinných skupin, což je výsledkem změny struktury školských zařízení v ČR z roku 2002.²² Tyto „rodinky“ jsou tvořeny dětmi obou pohlaví a různého věku, často jsou mezi nimi skuteční sourozenci, jelikož každý domov primárně usiluje o to, aby mohli být všichni sourozenci, kteří do domova nově přijdou, pohromadě v jedné „rodince“. Každá z nich má dva kmenové vychovatele, které děti oslovují „teto“ a „strejdo“, s nimiž společně sdílí bytovou jednotku. Tito kmenoví vychovatelé o děti pečují a vychovávají je, snaží se co nejvěrohodněji napodobit chod běžné rodiny, kdy každá „rodinka“ pracuje s vlastním finančním rozpočtem. Společně se s dětmi například učí, hrají si, připravují a vaří jídlo, jedí společně u jednoho stolu, uklízí, perou prádlo či jezdí na výlety.²³

¹⁹ Srov. SocioFactor s.r.o. *Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi* [online]., s. 410 – 412.

²⁰ Srov. CHOVANCOVÁ, M.; ROČKOVÁ, V. Mýty o dětských domovech. *Dejme dětem šanci* [online].

²¹ Srov. Dětský domov: Informace. *Dětský domov, Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola Písek* [online].

²² Srov. MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*, s. 415.

²³ Srov. Jak to v děčáku chodí: Právo na dětství. *Právo na dětství* [online].

Existují i soukromé dětské domovy rodinného typu, jejichž maximální kapacita je 20 dětí. Snaží se o skutečné rodinné prostředí, tím že místo běžných vychovatelů, vytváří dětem zázemí manželský pár, který skutečně v domově společně s dětmi bydlí. Jedním takovým domovem je Soukromý dětský domov Markéta.²⁴ V tomto domově v současné době vyrůstá 8 dětí. Jsou zde umístovány děti, které opravdu potřebují individuální přístup, pevné emoční vazby a přirozené rodinné prostředí. O děti pečují dva stálí zaměstnanci, kteří představují pro děti „otce“ a „matku“, a občasně jim v péči o děti vypomáhá asistentka pedagoga, která je pro děti „tetou“. Domov se nachází v rodinném domku se zahradou na vesnici. Děti navštěvují své zájmové kroužky a jejich specifický potenciál je individuálně rozvíjen. Mají přátele z běžných rodin, se kterými tráví svůj volný čas a mohou se vzájemně navštěvovat, nenastává tedy izolace, ke které v běžné ústavní péči může docházet. Zároveň také nenastává citová deprivace, která je často uváděna jako největší problém ústavní péče. Dalším rozdílem je, že děti zde mají své místo i v dospělosti, a mají možnost se do domova vracet se svými dětmi.²⁵

²⁴ Srov. MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 29.

²⁵ Srov. Úvod. *Soukromý dětský domov Markéta*, o. p. s. [online].

2 Pěstounská péče

Pěstounská péče patří mezi jednu z forem náhradní rodinné péče, kdy je dítě dočasně svěřeno státem na základě rozhodnutí soudu za určitých podmínek do péče jiné osoby. Pěstounům je svěřena část práv a povinností, které jsou obdobné rodičovským právům.²⁶ Matějček definuje pěstounskou péče takto: „*Pěstounská péče je zvláštní formou státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.*“²⁷ Pěstounská péče je tedy forma smlouvy mezi státem a rodinou, kdy stát přebírá dohled nad výchovou daného dítěte a rodina dítě přijímá do výchovy.²⁸

V naší zemi má tato náhradní rodinná péče již poměrně dlouhou tradici, a stihla se za tento čas ukotvit a získat stabilní pozici v systému péče o děti, o které se jejich biologické rodiče nemohou, nedokáží nebo nechtějí postarat.²⁹ Jsou uplatňovány dva typy pěstounské péče, a to pěstounská péče individuální a pěstounská péče skupinová. O tom, zdali bude dítě svěřeno do rodiny k pěstounům, rozhoduje soud, stejně tak v případě zrušení pěstounství, zaniká po dosažení zletilosti svěřeného dítěte. Přestože je dítě umístěno v pěstounské péči, není vyloučen kontakt s biologickými rodiči, na který má dítě a biologičtí rodiče právo. Pěstouni rozhodují o běžných věcech týkajících se dítěte, avšak k výkonu jakýkoliv mimořádných záležitostí potřebují pěstouni souhlas biologických rodičů, popřípadě může být za ně vydáno rozhodnutí soudní cestou. Na biologických rodičích také zůstávají podstatné otázky týkající se dítěte, jako například volba povolání či vycestování do zahraničí, pokud však nebyli rodiče zbaveni rodičovského práva. Zákonným zástupcem nezletilého tedy není pěstoun, ale biologický rodič.³⁰

Tato forma náhradní péče se týká zpravidla spíše starších dětí, které nejsou vhodné k adopci, dále dětí odlišného etnika, se zdravotními problémy či omezeními, sourozeneckých skupin či dětí, o které rodiče projevují zájem, ale nedokáží obstarat dlouhodobě vhodné podmínky pro jejich výchovu.³¹ Děti, které přichází do

²⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*, s. 466.

²⁷ Cit. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 34 – 35.

²⁸ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*, s. 16.

²⁹ Srov. KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb jak neztratit budoucnost*, s. 77.

³⁰ Srov. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 34 – 35.

³¹ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*, s. 16.

pěstounských rodin, neměly naplňovanou jednu ze základních potřeb, a to potřebu mít „*dost dobrou rodinu*“, což znamená, že nezažily sociálně a emocionálně bezpečnou rodinu.³²

2.1 Historie pěstounské péče

Za předchůdce dnešní pěstounské péče je odborníky nejčastěji považována instituce, takzvaných placených „*kojných*“. S touto institucí, která byla v pozdějších dobách označena různými názvy jako chůvy, opatrovnice a pěstounky, se můžeme setkat již v dobách starověku v Řecku a Římě. Kojné nabízely své služby manželkám patriciů pod sloupem zvaným *Columna Lactaria*. V období středověké Evropy, již měly kojné a chůvy své místo mezi služebnictvem u panovnického dvora, ale nejen u něj, ale často i v šlechtických sídlech či v bohatých domácnostech městského patriciátu. V období renesance byla v některých zemích, například ve Francii zcela běžnou praxí skutečnost, kdy rodina svěřovala své děti na první dva roky života najaté kojné na venkov. Pokud dítě tyto dva první roky přežilo, rodina jej přijala zpět. Vývoj až do období hromadného zřizování nalezinců v době osvícenství o mnoho nepokročil, stále bylo využíváno služeb placených kojných a chův, avšak jejich úřední název se stal „*pěstouni*“.³³

Nejprimárnějším úkolem nalezince bylo udržet dítě při životě, což bylo až do poloviny 19. století velkým problémem a docházelo k opravdu vysoké úmrtnosti dětí. Tehdejší společnost viděla příčinu vysoké úmrtnosti těchto dětí v jejich nemanželském původu, který způsoboval podle jejich představ vrozenou slabost a špatný zdravotní stav matek. Tehdejší medicína přisuzovala problém úmrtnosti špatnému ovzduší v ústavěch, proto se snažila ředitelství těchto ústavů umisťovat, co nejvíce svěřených dětí, co nejdříve do péče pěstounům na venkov. V nalezinci zůstávaly pouze nemocné a slabé děti, které nemohly být umisťovány k pěstounům do doby, než se jejich zdravotní stav nezlepší. Pěstouni byli získáváni ke spolupráci duchovními, kteří věřícím kázali o projevech křesťanské lásky. Podmínkou byl nedávňý porod pěstounky, aby mohla svěřené dítě kojit, dále vysvědčení mravnosti a katolické vyznání obou pěstounů. Pokud se svěřené dítě dožilo v pěstounské rodině více než rok, byla pěstounům ústavem ponechána relativně bohatá výbava na dítě a získali finanční odměnu. Dále bylo v této době odstupňováno ošetřovné na dítě podle věku, které všichni pěstouni pobírali.

³² Srov. KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb jak neztratit budoucnost*, s. 20.

³³ Srov. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*, s. 25 – 26.

Pěstouni, ale měli také své povinnosti ke svěřenému dítěti, jako například byli povinni poslat dítě po dovršení 6 let do školy, dále v případě onemocnění dítěti poskytnout lékařskou pomoc, v případě úmrtí svěřeného dítěte nahlásit úmrtí vrchnosti a faráři. Avšak často docházelo až do 19. století k častému porušování těchto pěstounských povinností.³⁴

Na počátku 20. století začalo postupně docházet ke zlepšení stavu péče o děti. Na tento trend navázala po roce 1918 řada institucí. Vznikla Okresní péče o mládež a Zemské ústředí péče o mládež, které měly na starosti péči o osiřelou a opuštěnou mládež. V roce 1931 spravoval stát 60 dětských domovů, které měly za úkol pečovat v rámci dočasného pobytu o opuštěné a ohrožené děti. Po tomto pobytu se děti vracely domů do biologických rodin nebo pro ně byly vyhledávány vhodné pěstounské či adoptivní rodiny. Tehdy byla pěstounská péče dělena do čtyř typů, a to na pěstounskou péči „nalezenou“, pěstounskou péči řízenou a kontrolovanou Okresními péčemi o mládež, pěstounskou péči v takzvaných koloniích a pěstounskou péči na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny. V roce 1948 došlo k podstatným změnám, jako bylo přejmenování nalezců na ústavy péče o dítě, zrušení dřívějšího propracovaného systému péče o ohrožené děti a také byla ukončena činnost všech dobročinných sdružení. K další změně došlo o dva roky později, v roce 1950, kdy byla zrušena pěstounská péče ve všech formách, výjimkou byla příbuzenská pěstounská péče, k úplnému znovuoobnovení došlo až v roce 1973.³⁵

K návratu pěstounské péče velmi napomohlo desetileté výzkumné pozorování dětí, které vyrůstaly v ústavních zařízeních, jehož autory jsou profesor Matějček a MUDr. Gamborská. Z tohoto výzkumu vzešel roku 1963 krátkometrážní dokument „*Děti bez lásky*“. Výsledkem výzkumu, na který dokument upozorňoval, byl takový, že děti vyrůstající v ústavěch jsou v porovnání s ostatními dětmi zaostalé po pohybové, rozumové a citové stránce. Na tento problém ve stejném roce jako byl uvedený výše zmíněný dokument, upozorňovala nově vydaná publikace profesora Langmeiera a profesora Matějčka nazvaná „*Psychická deprivace v dětství*“. Z počátku se režim pokoušel o zákaz dokumentu *Děti bez lásky* a ignorovat výsledky výzkumu, avšak ještě v onom roce byl přijat nový zákon o rodině, který zahájil experimentální zavádění

³⁴ Srov. HALÍŘOVÁ, M. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914*, s. 131 – 137.

³⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*, s. 26 – 30.

pěstounské péče. O deset let později, tedy roku 1973, došlo ke znovuobnovení pěstounské péče.³⁶

2.2 Pěstounská péče v ČR dnes

V současnosti je nahlíženo na pěstounskou péči jako na první volbu náhradního umístění, pokud dítě nemůže dočasně či trvale zůstat ve své biologické rodině. Dochází ke snaze omezit počet a velikost ústavních zařízení, a nahradit tuto možnost různými formami pěstounské péče, umístění do dětského domova by mělo být poslední možností.³⁷

Podle posledních statistik ministerstva práce a sociálních věcí, bylo v roce 2017 v České republice svěřeno na základě rozhodnutí 1 935 dětí do pěstounské péče, z toho 1 321 dětí bylo svěřeno do péče příbuzných či blízkých osob. Nejvíce svěřených dětí bylo ve věku 10 až 14 let. Do pěstounské péče na přechodnou dobu v tentýž rok bylo svěřeno 730 dětí, z toho pouze 25 do péče příbuzných nebo blízkých osob. V tomto případě, bylo svěřeno nejvíce dětí ve věku 0 – 2 roky, a to 513 dětí. V několika minulých letech jsou výsledky obdobné, počet dětí umístěných do pěstounské péče je vyšší než počet dětí umístěných do přechodné pěstounské péče, zároveň jsou i v minulých letech nejčastěji umisťovány do pěstounské péče děti ve věku 10 – 14 let, a do přechodné pěstounské péče děti ve věku 0 – 2 roky.³⁸

Pěstounská péče je v současnosti upravena zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí. Pěstounem se může stát ten, kdo poskytuje záruku řádné péče, má bydliště na území České republiky a souhlasí se svěřením dítěte do pěstounské péče.

Pěstounská péče se rozděluje na pěstounskou péči individuální a pěstounskou péči skupinovou. Individuální znamená, že je dítě svěřené jednotlivci či sezdanému páru, v případě skupinové je svěřeno do zařízení, jako jsou například SOS vesničky, a podobně. Dle platného zákona se rozlišuje ještě jeden typ pěstounské péče, který je však velmi zřídka využíván, jedná se o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Již v úvodu kapitoly jsem zmínila, že zákonnými zástupci svěřeného dítěte bývají zpravidla jeho biologičtí rodiče, avšak může dojít k situaci, kdy se dítě v pěstounské péči stane právně

³⁶ Srov. TRNKOVÁ, L. *Náhradní péče o dítě*, s. 109.

³⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*, s. 415, 467.

³⁸ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2017 [online].

volným, poté se mohou pěstouni stát jeho zákonnými zástupci, v rodném listě ovšem zůstávají rodiče pokrevní. Pokud tato situace nastane, pěstouni již nazýváni jako poručníci, skládají k dítěti poručenský slib, tím přebírají rodičovskou zodpovědnost a správu majetku svěřeného dítěte. Tato forma už není pěstounskou péčí, ale zvláštní formou náhradní rodinné péče, označovanou jako poručenství.³⁹ Před tím než se člověk vůbec stane pěstounem, je nutné, aby žadatelé o svěřením dítěte do své péče prošli psychologickým vyšetřením. Následně pokud jsou zařazeni do evidence žadatelů, musí dle zákona absolvovat přípravu pro budoucí pěstouny. Ta je ukládána zákonem o sociálně – právní ochraně dětí.⁴⁰

Stát, který je garantem pěstounské péče, metodicky řídí sociální pracovníky v oblasti pěstounské péče, a také si ponechává kontrolní funkci v této oblasti. Tuto kontrolní funkci plní oddělení sociálně – právní ochrany dětí, jehož pracovníci mají za úkol pěstounskou rodinu doprovázet, podporovat a také dohlížet na kvalitu péče o svěřené dítě. V naší zemi je také několik dalších služeb poskytujících podporu pěstounské péče, které jsou realizovány nestátními neziskovými organizacemi. Stát pěstouny finančně podporuje formou sociálních dávek, kdy je výše těchto dávek ovlivňována věkem, zdravotním stavem dítěte či celkovým počtem dětí v pěstounské péči. Přesněji se jedná o tyto formy dávek – příspěvek při převzetí dítěte do péče, odměna pěstouna, příspěvek na potřeby dítěte a příspěvek na automobil.⁴¹

³⁹ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*, s. 16.

⁴⁰ Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 154 – 156.

⁴¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*, s. 467.

3 Rodičovství

Kapitola je věnována tématu rodiny, rodičovství a výchovy, která je v případě všech dětí nedílnou součástí jejich života. Rodičovství a výchova jsou pro všechny děti zcela nezbytné, ať už vyrůstají v kterémkoli prostředí. První část je věnována rodině, kde je popsána instituce rodiny, její funkce a základní podoby, dále je část věnována pojmu tradiční rodina. V druhé polovině se kapitola zaměřuje na specifika rodičovství v náhradní rodině, přesněji se zaměřuje na překážky, se kterými se nejčastěji pěstouni potýkají a na specializaci, kterou pěstouni procházejí, která se nazývá terapeutické rodičovství.

3.1 Rodina

V sociologii je rodina definována jako malá, nukleární, primární skupina, ve které se vyskytují formální, ale převažují spíše neformální osobní vazby.⁴² Podle definice docenta Plaňavy z roku 1994 je rodina „*strukturovaným celkem (systémem), jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.*“⁴³ Z pohledu psychologie je rodina nejvýznamnější sociální skupinou, která zásadně determinuje psychický vývoj dítěte. Dochází v ní mezi všemi členy ke vzájemným interakcím, vzájemnému ovlivňování a přizpůsobování, které často bývá neuvědomělé.⁴⁴ Přestože si prošla ve své historickém vývoji mnoha změnami, vždy byla a stále zůstává těžce nahraditelnou institucí, jak pro dospělého, tak především pro dítě.⁴⁵

Vývojová psychologie spolu s psychologíí životního běhu přináší mnoho důkazů o tom, jak důležitou úlohu dobrá, fungující, přirozená a úplná rodina představuje ohledně péče a výchovy dítěte.⁴⁶ Dle Matějčka: „*Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu. To je ten nejlepší vklad, který mu můžeme dát. A je v naší moci!*“⁴⁷

Rodina je pro dítě nejvýznamnějším socializačním činitelem, poskytuje mu základní zkušenosti, které ovlivňují to, jak bude chápat různé informace a zároveň jak na ně bude reagovat. Rodinné vztahy slouží pro dítě jako model, které poté ve svém

⁴² Srov. DANIELOVÁ, Lenka a Jana ČIHOUNKOVÁ. *Základy sociologie a psychologie*, s. 38.

⁴³ Cit. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*, s. 80.

⁴⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*, s. 18.

⁴⁵ Srov. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*, s. 79.

⁴⁶ Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 164.

⁴⁷ Cit. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 17.

životě napodobuje, popřípadě se s ním identifikuje. Je prostředím, které je pro dítě zdrojem jistoty a bezpečí, utváří základní postoj dítěte ke světu, rozvíjí pocit sebejistoty a sebedůvěry. Předává dítěti hodnotový systém rodiny z generace na generaci, taktéž rozvíjí schopnosti, které dané rodinné prostředí považuje za důležité, zároveň záměrně nerozvíjí ty schopnosti, které za významné nepovažuje. Rozvoj dětské osobnosti je ovlivněn stylem rodinné výchovy, kdy se jako nejvhodnější považuje kombinace rodičovské lásky a disciplíny. Přesto stejná rodinná výchova ve stejném rodinném prostředí může působit na jednotlivé děti zcela odlišně, což můžeme často sledovat na určité rozdílnosti sourozenců, přestože společně vyrůstali ve stejné rodině.⁴⁸

3.1.1 Funkce rodiny

Rodina plní v životě člověka několik podstatných funkcí, nejčastěji bývají jako základní funkce rodiny uváděny tyto:

- a) Biologicko-reprodukční funkce – plození potomstva a uspokojování sexuálních potřeb.
- b) Ekonomická funkce – rodina jako prostor pro společnou obživu rodinných příslušníků a společné hospodaření.
- c) Socializační a akulturační funkce – předávání rodinných a kulturních norem a hodnot z generace na generaci, zajištění výchovy a vzdělávání dětí.
- d) Emocionální funkce – sociální zázemí, vědomí jistoty a opory, vzájemné uznání a podpora členů příslušné rodiny. Tato funkce má za cíl naplňování citových potřeb všech členů rodiny.⁴⁹

Dále jsou také uváděny funkce jako:

- a) Ochranná funkce – ochranná a zaopatřovací funkce, která má za cíl naplňování biologických potřeb všech členů rodiny.
- b) Rekreační a relaxační funkce – trávení společného volného času, sdílení volnočasových aktivit a dovolené.⁵⁰

Dříve byla také ještě uváděna jedna další funkce, a to vzdělávací, ale dle odborníků již nenaplňuje svůj původní význam. Tato funkce byla spojena s předáváním rodinného

⁴⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*, s. 18 – 19.

⁴⁹ Srov. DANIELOVÁ, Lenka a Jana ČIHOŮNKOVÁ. *Základy sociologie a psychologie*, s. 38 – 39.

⁵⁰ Srov. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*, s. 81 – 83.

řemesla z generace na generaci, a tím předání výučního listu pouze v rámci rodiny. S historickým vývojem byla postupem času tato funkce přenesena na jiné specializované vzdělávací instituce.⁵¹

3.1.2 Základní podoby rodiny

Autoři odborných publikací uvádí nemalé množství podob rodin, které jsou členěny podle mnohých faktorů. Jedno z možných základních dělení podoby rodiny je prováděno na základě její funkčnosti, a to:

- a) Harmonická rodina – vyváženě naplňuje veškeré potřeby celé rodiny a všech jejích příslušníků.
- b) Konsolidovaná rodina – naplňuje především ekonomickou a sociální funkci, nedokáže naplňovat potřebu citové opory, nerespektuje individuální potřeby.
- c) Dysfunkční rodina – rozpory mezi generacemi a partnery, dochází k nesouladu mezi rodiči a dětmi.⁵²

3.1.3 Tradiční rodina dříve a dnes

Dříve byl pojem tradiční rodina pevně spojen s tradicí, náboženstvím a jednotným pohledem společnosti. Avšak postupem času docházelo k oslabení těchto tří prvků, proto je dnes nahlíženo na tradiční rodinu, spíše jako na rodinu, která je založena na monogamním manželství, společenství rodičů a dětí, kteří jsou propojeny vzájemnou sociální soudržností a vzájemností. Základem tradiční rodiny je tedy, jak je již zmíněno, manželský svazek.⁵³

Cílem manželství dle tradičního pohledu je manželské soužití a potomstvo. Základním znakem manželství je vztah, který je založen na vzájemném přání dobra tomu druhému, což znamená sdílení dobrého i zlého. Plodem tohoto vzájemného sdíleného vztahu jsou potomci, kteří jsou zároveň i jeho podporou. V rodině vzniká nový život, zároveň v ní dochází k rozvoji a zrání, poskytuje vzájemnou oporu a bezpečí všem členům rodiny. V rodině se vyskytuje a projevuje určitá hierarchie a přirozená autorita, jako například přirozená autorita rodiče vůči dítěti. Tato autorita se projevuje především ve smyslu odpovědnosti a péče o členy rodiny. Přirozená autorita

⁵¹ Srov. DANIELOVÁ, Lenka a Jana ČIHOUNKOVÁ. *Základy sociologie a psychologie*, s. 38 – 39.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 40 – 41.

⁵³ Srov. MACHULA, Tomáš. *Etické kontexty sociální práce s rodinou: Filosoficko-antropologický pohled na tradiční rodinu*, s. 21.

se vyskytuje v rodině na více úrovních, jako autorita manželů vůči sobě navzájem, každý z nich přijímá roli autority, ochránce a správce, také každý přebírá odpovědnost různou měrou v určitých oblastech. Společně jsou oba autoritou, ochránci a vychovateli, pomáhajícími v rozvoji a osobním růstu pro své potomky. Bez rodiny by se člověk dostal do izolace, naplněn pocitem ohrožení, nebezpečí a nejistoty. Tento fakt ukazuje, jak je instituce rodiny pro jedince, ale také společnost významná a důležitá.⁵⁴

Dnes v naší kultuře dle autorů odborných textů má ideální rodina podobu rodiny s rovnocenným postavením obou partnerů či manželů, kdy oba spolupracují při vedení domácnosti, ale také výchově dětí a získávání potřebných prostředků pro dobrý život rodiny. V současnosti je považováno za lepší, pokud spolu sdílí domácnost pouze dvě generace, tedy pouze rodiče a děti, kontakt se širší rodinou již není natolik intimní a má jisté hranice. Došlo také k proměně, týkající se rozvodovosti, jejíž míra je v dnešní době zdaleka vyšší, než tomu bývávalo. S vyšším výskytem rozvedených párů se také zvyšuje míra tolerance společnosti k rozvodům. Nejsou dnes výjimečné případy dětí, které vyrůstají v rozvedených rodinách, střetávající se s náhradními matkami a otci. Vysokými hodnotami ideální rodiny jsou hodnoty emocionální a psychické, konkrétněji emocionální spokojenost dospělých členů rodiny a uspokojování psychických potřeb všech dětí, kterou jsou součástí rodiny. Jak je již uvedeno výše v této kapitole, za nejvhodnější výchovu je dnes považována výchova taková, která je kombinací láskyplné péče a citlivého trvání na daných pravidlech. Přestože i v naší společnosti se objevují fyzické tresty, jsou u nás pokládány za výjimečný výchovný prostředek, který má za cíl umravňování dětí. Od tohoto popisu ideální rodiny se některé rodiny odchyľují, a to především takové rodiny, které se drží spíše podoby postavené na starších tradicích, zejména co se týká vnímání a přerozdělování mužských a ženských rolí v rodině nebo výchovnými přístupy ke svým dětem.⁵⁵

Podle psychologa a autora mnohých odborných publikací Zdeňka Matejčka je pro harmonické rodičovství důležité, aby rodiče měli děti, které chtějí mít, aby je měli s tím, s kým je chtějí mít, a v čase, který je pro oba rodiče vhodný.⁵⁶

⁵⁴ Srov. MACHULA, Tomáš. *Etické kontexty sociální práce s rodinou: Filosoficko-antropologický pohled na tradiční rodinu*, s. 22 – 29.

⁵⁵ Srov. MATOUŠEK Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: 2., rozšířené vydání*, s. 101.

⁵⁶ Srov. MATĚJČEK Z., *Co děti nejvíc potřebují*, s. 17.

3.2 Specifika rodičovství v náhradní rodině

Rodiče v náhradních rodinách, tedy adoptivní či pěstounští rodiče, se častou mohou potýkat s dětmi s deprivacním traumatem a s následky s nímž spojenými. Tyto následky, které jsou důsledkem minulého života a nepříznivého prostředí, se kterým se děti potýkaly, si přináší s sebou i do svého nového domova, ke svým adoptivním rodičům či pěstounům. Tito jedinci mají vnitřní problém s negativními předpoklady, které si v minulosti vytvořili vůči druhým lidem, ale také vůči své vlastní osobě. Tento problém bývá odborníky nazýván jako negativní pracovní model.⁵⁷

Dříve se odborníci mylně domnívali, že pokud se takovéto dítě dostane do vhodnějšího prostředí, problémy traumatizovaných dětí postupně samovolně zmizí. Dnes, přestože odborníci již vědí, že k vyřešení nedojde samovolně, stále si toto někteří vychovatelé těchto dětí mylně domnívají. Tyto děti se potýkají s reaktivní poruchou vazby, při níž se u jedince vyskytuje nepřiměřené sociální chování, které je výsledkem nejisté vazby na pečující dospělou osobu před pátým rokem života dítěte. V případech, kdy se takovýto jedinec dostane do nového vhodnějšího výchovného prostředí, začne ho reorganizovat na své původní nevhodné a výchovně nepříznivé prostředí. Toto bývá často důvodem, kdy začne selhávat pěstounská péče, jelikož pěstounská rodina se těžko vyrovnává s negativním vlivem, který s sebou traumatizovaní jedinci do rodiny přináší.⁵⁸

Došlo se k přesvědčení, že z výše uvedeného důvodu, by měli být pěstouni speciálně vycvičeni, aby uměli v takovýchto situacích postupovat. Což vede k postupnému realizování požadavku, kdy si náhradní rodiče prochází takzvaným terapeutickým rodičovstvím. Terapeutické rodičovství usiluje o změnu negativního vnitřního pracovního modelu traumatizovaného dítěte na pozitivní model. To neznamená, že by automaticky došlo k přetvoření negativních předpokladů na pozitivní, ale dává dítěti možnost nového začátku, tedy že si vytvoří samo zcela nové předpoklady na základě svých nových zkušeností. Tyto zkušenosti by měly být tvořeny zkušenostmi života, který je postaven na skutečně pečujícím a milujícím rodinném prostředí, poskytující oporu dítěti. Terapeutické rodičovství má za cíl naučit pěstouny, jak osvojenému dítěti plánovaně a cíleně poskytovat zcela nové vzorce chování, komunikace a neagresivních řešení konfliktů. Jedním z úkolů náhradních rodičů je

⁵⁷ Srov. MATOUŠEK Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: 2., rozšířené vydání*, s. 50.

⁵⁸ Srov. Tamtéž, s. 51.

naučit traumatizované děti umět rozlišovat správnost jednání, a to nejen svého, ale také svého okolí. S tímto úkolem se také pojí znalost společenských norem dané kultury, v kterých náhradní rodina spolu s dítětem žije, jelikož traumatizované děti mají často tyto normy chybně osvojeny. Pokud by se měly cíle terapeutického rodičovství jednoduše shrnout, je jimi vyplnění mezer a nedostatků ve vývoji traumatizovaného dítěte, které vznikly vlivem nevhodného rodinného prostředí.⁵⁹

Podle Delaney je nejvýznamnější strategií terapeutického rodičovství:

- *„zvládnutí problémů s chováním dítěte určováním jasných hranic mezi dovozeným a nedovozeným chováním;*
- *slovní popis (verbalizaci) negativního pracovního modelu dítěte v těchto případech, kdy začne masivně ovlivňovat chod rodiny;*
- *slovní popis potřeb dítěte s následným vyjednáváním o tom, jak by bylo možné potřeby dítěti naplnit;*
- *organizování společných činností dítěte a náhradních rodičů, které vyústí do pozitivních zážitků všech“.*⁶⁰

Další překážkou, se kterou se pěstouni střetávají, je skutečnost, že se dítě může v budoucnosti opět vrátit k biologické rodině, jelikož se jedná o dočasný typ rodičovství. Tento fakt bývá pro náhradní rodiče často náročný a těžko se s ním vyrovnávají, jelikož pokud osvojenec žil v rodině delší dobu je již její pevnou součástí a má zde své plnohodnotné místo. Dalším specifickým rodičovství v náhradní rodině je nutná spolupráce rodiny s odborníky a úřady věnujícím se právě pěstounské péči. To je často vnímáno jako nutná kontrola a ztráta určitého soukromí rodiny.⁶¹

Poznatky v kapitole naznačují, že aby byl člověk dobrým náhradním rodičem, nestačí být pouze „dobrým rodičem“, ale je potřeba také jistá odbornost a specializovanost vzhledem ke specifickým požadavkům svěřeného dítěte. Rodič se v této formě rodičovství setkává často s mnohými překážkami, které není jednoduché překonat.

⁵⁹ Srov. MATOUŠEK Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: 2., rozšířené vydání*, s. 51.

⁶⁰ Cit. Tamtéž, s. 52.

⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 52 – 53.

4 Potřeby dětí a mladistvých

Jedním z kritérií, podle kterého lze uvažovat nad vhodností dětského domova či pěstounské péče, je jejich schopnost uspokojovat základní fyzické, kulturní, sociální a psychické potřeby dětí a mladistvých. Druhým kritériem je jejich vliv na další psychický vývoj dětí a mladistvých, který si s sebou mohou jedinci nést až do období dospělosti.

Z tohoto důvodu považuji za nutné věnovat čtvrtou kapitolu práce potřebám dětí a mladistvých. Pokud je vhodnost dětských domovů a pěstounské péče reflektována na základě schopnosti naplnění potřeb dětí a mladistvých, je nutné specifikovat tyto dvě cílové věkové skupiny z pohledu vývojové psychologie. Dále definovat co to jsou vlastně potřeby, jaké jsou základní lidské potřeby, jejich různá dělení a konkrétněji se zaměřit na psychické potřeby. V podkapitolách se budu dále věnovat potřebám, ale již specifičtěji, a to psychickým a sociálním potřebám, které jsou typické pro všechny děti a dospívající, a jejichž uspokojování je nutné pro zdravý psychický vývoj jedince. Tato část práce bude také věnována tomu, jaké mohou být následky, pokud tyto potřeby nebudou u dětí a mladistvých dostatečně uspokojovány. Podrobněji zde bude rozebírána potřeba citové vazby, odborníky často nazývaná jako attachment.

4.1 Děti

V kapitole charakterizuji věkovou skupinu dětí od 3 do 15 let. Dětem mladším 3 let se práce nevěnuje záměrně, jelikož se zaměřuje pouze na věkovou skupinu dětí, které mohou být umístěny do dětského domova a pěstounské péče. Do pěstounské péče mohou být umístěny i děti mladšího věku, ale do dětského domova nikoli, proto pro práci nejsou mladší věkové skupiny stěžejní a není nutné se jim podrobněji věnovat. Práce je orientovaná pouze na společné věkové skupiny obou typů náhradní péče.

Věkovou kategorii dětí od 3 do 15 let můžeme přesněji rozdělit na předškolní věk, mladší školní věk a starší školní věk, také nazývaný jako období pubescence. Kategorie předškolní věk zahrnuje děti od 3 do 6 let, mladší školní věk od 6 do zhruba 11 let, starší školní věk přibližně od 11 do 15 let.⁶²

⁶² Srov. KURIC, J. a kol. *Ontogenetická psychologie*, s. 132 – 195.

4.1.1 Předškolní věk

V širším pojetí bývá začátkem tohoto vývojového období odborníky označováno již prenatalní období či období narození jedince. V užším slova smyslu jde o vývojové období od věku 3 let do nástupu dítěte do školy, tedy přibližně do 6, popřípadě až do 7 let. Jedná se tedy o období, které je nejčastěji vnímáno jako čas mateřské školy. Širší pojetí předškolních dětí může být zavádějící, především z pohledu potřeb, jelikož potřeby nemluvněte, batolete a dítěte mezi 3. a 6. rokem života se podstatně liší. Proto se častěji na tuto věkovou kategorii nahlíží spíše v užším slova smyslu.⁶³

V tomto období by již mělo dítě znát svůj svět a místo v něm. Což znamená, že by mělo mít vyřešený vztah k rodině, vědět kam patří a rozlišovat stupně blízkosti, tedy umět rozlišovat mezi blízkými a cizími lidmi. Zdrojem nových zkušeností by již neměla být pouze rodina, ale také další lidé a instituce, jako je například mateřská škola. V tomto období opustí své bezpečné hranice rodiny a poprvé navazuje nové vztahy s dalšími lidmi, s dospělými, ale také s vrstevníky. Pro toto překročení je nutná dostatečná připravenost, znalost a respekt společenských pravidel. Děti si v tomto období často vypomáhají fantazií pro pochopení reálného dění ve skutečném světě. Také často příliš nerozlišují mezi skutečností a již zmíněnou fantazií, což může vést k takzvané „konfabulaci“, což je označení pro nepravé lži. Je způsobena tím, že mnoho věcí ve skutečném životě je pro takto staré děti zatím příliš nepochopitelných, proto se snaží o vlastní pochopení a vysvětlení, tak jak umějí.⁶⁴

V předškolním věku se již začínají projevovat vrozené vlohy a schopnosti v konkrétních oblastech a činnostech. V tomto období se začínají v chování výrazněji odrážet klady a zápory výchovy v rodině z předchozího batolecího období. Přestože má v této vývojové fázi mateřská škola vliv na výchovu, těžištěm výchovy je stále rodinné prostředí. Na chování jedince se velmi podílí vztah dítěte k rodičům, kteří by měli pro něj představovat citovou jistotu, důvěru, oporu a ochranu před světem. Funkčnost rodiny se velmi odráží na chování takto starého dítěte.⁶⁵ „*Přiměřený a harmonický duševní vývoj dítěte předškolního věku je přímo závislý na souladu v rodině a citové stabilitě rodičů.*“⁶⁶

⁶³ Srov. LANGMEIER, J. a D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*, s. 84 – 85.

⁶⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*, s. 70 – 72.

⁶⁵ Srov. LISÁ, L. a M. KŇOURKOVÁ. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 173 – 175.

⁶⁶ Cit. Tamtéž, s. 175.

Dítě v tomto věku touží po samostatnosti, a to v každé činnosti s často opakovanou frází „já sám/a“. Rádo se vším pomáhá, je zvědavé a u všeho přítomno, jelikož touží po pocitu užitečnosti a spolupodílení. Zároveň touží po nových zkušenostech a informacích. Je důležité, aby rodiče dětí od pomoci v domácnosti v tomto věku neodrazovali, jelikož následkem v pozdějším období bude nechuť dítěte jakékoli pomoci v domácnosti.⁶⁷ Pro budoucí citové prožívání dítěte je velmi podstatné vyjadřování citů v rodině. Pro citovou výchovu se nedá použít nějaký plán či příručka, jediným způsobem je vychovávat dítě s citlivostí a citem, který je bezprostřední a upřímný.⁶⁸ V tomto období dítě začíná chápat první základy morálky, co je dobré a co špatné, učí se chápat dobro a zlo. S dobrem a zlem se setkává v pohádkových příbězích, kdy dobro vždy vítězí nad zlem, zlo je vždy spravedlivě potrestáno a naopak dobro odměněno. Tato forma pohádek je pro děti nejsnazší formou k pochopení dobra a zla, správného a špatného jednání.⁶⁹

Také se v této vývojové fázi stupňují pocity strachu, a to nejvíce z neznámých lidí a zvířat, náhlého hluku, šera a tmy.⁷⁰ Rovněž přetrvává strach spojený se separací od rodiče. U některých jedinců se také můžou objevovat obavy či strach z mateřské školy, a to z důvodu nepřítomnosti rodičů a přítomnosti cizího a neznámého prostředí. Kromě výše jmenovaných strachů, které představují reálné strachy, se děti v tomto věku setkávají také se strachy imaginárními. Ty jsou postavené na fantazii dítěte, často se bojí různých nestvůr, strašidel, pohádkových bytostí a podobně.⁷¹

4.1.2 Mladší školní věk

Počátkem tohoto období je vstup do školy, což představuje pro všechny děti velkou a náhlou změnu v jejich životě. Po dětech je najednou požadována větší soustředěnost a disciplinovanost, přiměřená motivovanost, rozumová vyspělost a aktivní pozornost. Věkovou hranicí období mladšího školního věku je zhruba od 6 do 11 let, kdy se pomalu objevují první známky počátku pohlavního dospívání. V porovnání s předškolním věkem, starším školním věkem a adolescencí je mladší školní věk nejklidnějším obdobím vývoje dítěte, nedochází k tak rozsáhlým a bouřlivým změnám,

⁶⁷ Srov. LISÁ, L. a M. KŇOURKOVÁ. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 175.

⁶⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. a M. POKORNÁ. *Radosti a strasti: předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*, s. 61.

⁶⁹ Srov. LISÁ, L. a M. KŇOURKOVÁ. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 176 – 177

⁷⁰ Srov. Tamtéž, s. 175 – 176.

⁷¹ Srov. NEUŽILOVÁ MICHÁLČOVÁ, R. *Strachy v období rané adolescence*, s. 41 – 43.

přesto stále dochází k četným pokrokům, které jsou pro budoucnost jedince velmi rozhodující.⁷²

V tomto vývojovém období bývají děti emočně stabilní a vyrovnané, umí rozumět svým pocitům a odůvodnit je v daných okolnostech. Ti jedinci, kteří byli dlouhodobě ovlivněni nějakým citovým strádáním, jsou však emočně labilní, trpí emočními výbuchy nebo nadměrnými úzkostmi. V tomto věku se u dětí rozvíjí emoční inteligence, dokáží lépe porozumět a hodnotit nejen své emoce, ale také emoce svého okolí. Rozvíjí se také schopnost empatie, jedinci se umí lépe vcítit do pocitů druhých a v případě potřeby poskytnout druhým oporu. Je rozvíjena schopnost sebehodnocení, které vyplývá především ze srovnávání s vrstevníky a hodnocení okolí. Pro toto období bývá velmi důležitá školní úspěšnost, jelikož často ve velké míře ovlivňuje tvorbu sebepojetí, sebeúctu a sebehodnocení dítěte. Velmi významnou roli také hraje vztahovost, a to nejen v rodině jedince, ale také mimo ni, a to především s vrstevníky. Právě vztah s vrstevníky je jednou z nejdůležitějších potřeb dětí v tomto věku. V rámci vrstevnické skupiny získávají děti nové poznatky a zkušenosti, které si vzájemně mezi sebou sdílí. U dětí mladšího školního věku nedochází vůči dospělým ke vzdorovitosti a ke zpochybňování správnosti jejich názorů. Názory dospělých pro ně představují kritérium správnosti.⁷³

I v tomto období mají rodiče nepostradatelnou roli v životě dítěte. Matka představuje základy domova a rodiny, přináší dítěti potřebnou něhu, lásku a radost. Nabízí mu otevřenou komunikaci společně s upřímností, což je podstatné pro řešení citových problémů dítěte tohoto věku. Otec je nepostradatelný především v ohledu ocenění, které dítěte poskytuje za jeho výkony a úspěchy. Je větší autoritou, často přísnější ohledně domlouvání, popřípadě i trestání. Pro chlapce je otec velkým vzorem, a těžko jej lze v tomto směru nahradit. Rodina slouží pro dítě jako jakési útočiště před světem plných požadavků a překážek. Měla by představovat pravdivost, upřímnost, otevřenost a vzájemnost, zároveň by měla být prostorem poskytující potřebné rady, důvěru a podporu ve všech oblastech života.⁷⁴

V mladším školním věku začínají postupně ustupovat imaginární strachy z různých strašidel a nestvůr. Častým strachem pro děti tohoto věku se stává strach z bolesti, který způsobuje další obavy, jako je strach z poranění, z nemoci či z lékařských zákroků.

⁷² Srov. LANGMEIER, J. a D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*, s. 101 – 115.

⁷³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*, s. 104 – 121.

⁷⁴ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 159 – 162.

Tento strach je postaven na reálné negativní zkušenosti spojené s bolestí. U některých se objevuje také strach ze školního prostředí, který může skrývat mnoho různých dalších konkrétnějších strachů, jako například dlouhodobá separace od rodičů, vztahy se spolužáky či učiteli, zkoušení školní látky, školní neúspěšnost, přestup na jinou školu či do jiné třídy a podobně. V pozdějším mladším školním věku není také ojedinělý strach ze smrti, jelikož v tomto období dochází u dítěte k úplnému pochopení pojmu smrti. Tento strach nás v různých podobách provází již celý život.⁷⁵

4.1.3 Starší školní věk

Jedná se o vývojové období vymezené od 11 do 15 let věku jedince. Odborníky bývá starší školní věk často označován také jako pubescence. Někteří psychologové věnující se vývojové psychologii ještě toto období rozlišují na dvě fáze, a to na fázi prepubertry a na fázi vlastní puberty. Pro první fázi bývají typickými znaky první známky pohlavního dospívání, tato fáze probíhá přibližně od 11 do 13 let. Za začátek druhé fáze je pokládán nástup menstruace u dívek a první emise semene u chlapců, tato fáze bývá nejčastěji vymežována věkem od 13 do 15 let věku jedince. Obecně bývá toto období pubescence společně s pozdější adolescencí označováno jako období dospívání, které je vymežováno přibližně od 11 do 20 let. Se změnami, které se v tomto období odehrávají, často souvisí zvýšená emoční labilita a nestálá pozornost jedince.⁷⁶

V této etapě období dochází k výraznějším tělesným proměnám, které jsou spojené s pohlavním dospíváním jedince. Tělesné proměny mají silný vliv na sebepojetí pubescenta. Dochází i k mozkovým změnám, které ovlivňují uvažování jedince s ohledem na možné situace, které by mohli v budoucnu nastat. Ke změnám dochází také ve vnímání jeho sociálního života, kdy se jeho vázanost na rodinu přesunuje na vrstevníky, přátele a první lásky. Nastává i ztráta starých jistot a pocíťování potřeby vyznat se v situacích, které jsou pro jedince zcela nové. V tomto období začíná dítě pochybovat ohledně dosavadních představ, že svět je vždy dobrý a bezpečný.⁷⁷

Jedinec v této vývojové fázi daleko více vnímá svoji individualitu, kterou již chápe mnohem hlouběji a zároveň hledá svoji osobitost, která ho od ostatních odlišuje. Jedním z velmi důležitých vývojových úkolů tohoto období je přijmout sám sebe, nejen po vnější, ale i vnitřní stránce, včetně své povahy, schopností a vlastností. Často se u

⁷⁵ Srov. NEUŽILOVÁ MICHÁLČOVÁ, R. *Strachy v období rané adolescence*, s. 43 – 45.

⁷⁶ Srov. LANGMEIER, J. a D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*, s. 139 - 140.

⁷⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*, s. 136 – 137.

pubescentů vyskytuje emoční nestálost, mezi převládající emoce však často patří ty záporné, jako je podrážděnost, rozmrzelost, neklid, horečná aktivita nebo apatie hraničící až s depresí. Typický pro toto období je také pocit nejistoty, který vychází ze všeho toho nového, se kterým se pubescent v této vývojové fázi setkává. Tyto obavy a nejistoty spolu s častými výkyvy nálad mohou u některých jedinců zapříčinit destruktivní chování, jako jsou výtržnosti či násilí. I přes to stoupá v tomto období u jedince schopnost sebekontroly a snižuje se citová bezprostřednost.⁷⁸ Běžné pro tuto vývojovou fázi jsou také problémy se sebevědomím, ať se jedná o vysoké či nízké sebevědomí nebo o náhlé výkyvy v sebevědomí. Jedná se o typický problém pubescence, který souvisí s vytvářením vlastní identity. Jedinci jsou v tomto období opravdu velmi citliví až přecitlivělí ohledně veškerých poznámek směřujících na jejich osobu. Považují tyto poznámky za urážlivé, podceňující a ponižující. Problém se sebevědomím by se měl nejdéle do 20. věku jedince ustálit.⁷⁹

Pubescent není již ve vztazích tolik egocentricky zaměřen, nemyslí pouze na vlastní uspokojení potřeb, ale také se sám snaží druhým ve vztahu něco poskytovat. Dochází k odmítání podřízených rolí, odmítá formálně nadřazené autority, jako jsou rodiče a učitelé. Pubescent autority hodnotí, nepřijímá bezvýhradně jejich názory a rozhodnutí, naopak stojí o diskusi. Je ochoten respektovat pouze takové autority, které si podle něj tuto pozici zaslouží. Toto pubescent činí z důvodu, aby si sám sobě dokázal, že se dokáže svými názory a smýšlením dospělým v diskusi vyrovnat, a tím se sám připravuje na dospělost. Také dochází ke změně vztahů v rodině z důvodu osamostatňování pubescenta. Nastává transformace citového vztahu k rodičům, dřívější vztah založený spíše na závislosti musí být postupně nahrazen vztahem zralým a citově vyrovnaným, odpovídajícím vztahu dospělého člověka. Rodina i nadále poskytuje pocit jistoty a bezpečí, ale již spíše v symbolické rovině. I v tomto období je v rodině role matky a otce pro pubescenty velmi důležitá, a to především z důvodu potřeby rozvoje ženských a mužských rolí, které pubescenti postupně přebírají.⁸⁰

⁷⁸ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 169 – 179.

⁷⁹ Srov. MATĚJČEK, Z. a M. POKORNÁ. *Radosti a strasti: předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*, s. 156 – 158.

⁸⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 214 – 243.

4.2 Mladiství

Nejčastěji bývají jako mladiství označováni jedinci ve věku od 15 do 18 let, avšak s tímto označením vývojová psychologie nepracuje příliš často. Z tohoto důvodu se bude práce věnovat věkové kategorii, která je vývojovou psychologií označována, jako období adolescence. Do této vývojové fáze je možné zařadit i již výše uvedenou skupinu mladistvých. Adolescenti bývají běžně označováni právě jako mladiství, nebo například jako dorost, teenagers či Jugendalter.⁸¹

4.2.1 Adolescence

V tomto období jedinec dokončuje tělesný růst a dosahuje plné reprodukční zralosti. Tato vývojová fáze je vymezována věkem od 15 do 20 let, v níž dochází k rozsáhlým změnám, především v sebepojetí jedince a jeho postavení ve společnosti. Nastávají změny týkající se školy, již není žákem základní školy, ale učněm v učebním oboru nebo studentem na střední škole či gymnáziu. Adolescent začíná navazovat erotické vztahy, které se postupně prohlubují.⁸²

Dochází rovněž ke změně osobnosti a společenského postavení adolescenta. Jedinec se osamostatňuje a jeho vztahy s rodiči se zklidňují a postupně stabilizují. Pro tuto fázi je typické sebepoznání, hledání a rozvoj vlastní identity, to znamená, že dochází k takovému sebepojetí, které alespoň částečně naplňuje představy adolescenta. Další změnou je přístup ke svému životu, kdy si jedinec uvědomuje možnost ovládat svůj vlastní život. U některých dochází k takzvanému adolescentnímu psychosociálnímu moratoriu, což je postoj popsáný E. Eriksonem. Jde o potřebu odložit rozhodnutí, které jedinec považuje za příliš závazná. Období adolescence bývá některými chápána jako etapa, kdy má jedinec dostatek svobody a volnosti, ale minimální zodpovědnost. Z tohoto důvodu je pro adolescenta důležitý čas, aby porozuměl sám sobě a osamostatnil se ve veškerých oblastech života.⁸³

V adolescenci jsou významné existenciální motivy a hledání odpovědí po otázce smyslu života, absolutně platných a trvalých hodnot, přesahu vlastního života.⁸⁴ Vzniká potřeba samoty, při které uvažuje nad nejrůznějšími otázkami, například nad již právě zmíněnými otázkami po smyslu života nebo také nad otázkami svědomí, odpovědnosti,

⁸¹ Srov. LANGMEIER, J. a D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*, s. 140.

⁸² Srov. Tamtéž, s. 139 – 140.

⁸³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*, s. 137 – 138.

⁸⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 273.

viny, spravedlnosti či zla.⁸⁵ Až v tomto období je dospívající schopen se věnovat ideálním a nadosobním hodnotám, například jako jsou sociální spravedlnost, vlast, a další estetické, rozumové a sociální ideály. Jedinec přemýšlí nad svou životní dráhou, která by měla podle představ adolescenta naplňovat jeho potřeby reformovat společnost.⁸⁶ Vytváří si absolutní ideály a normy, kterými se sám nedokáže řídit, ale posuzuje jimi společnost kolem sebe, především rodiče a učitele. Později v adolescenci naštěstí dochází k překonání tohoto absolutizování, jelikož si jedinec uvědomí jejich neuskutečnitelnost.⁸⁷

Rodiče jsou pro dospívajícího modelem určitého dospělého způsobu života a dospělosti, představující jednu z možností, jak mohou v budoucnu v dospělosti žít. Jak je již výše zmíněno, je kritický k jejich hodnotám a normám, jelikož je porovnává s vlastním neuskutečnitelným ideálem. Toto však adolescent činí pouze z toho důvodu, že se sám hledá. Často bere svůj domov a rodinu jako samozřejmost a zapomíná na potřeby svých rodičů. V tomto období je pro mladistvého nejlepším, pokud jsou rodiče ochotni brát své dospívající dítě vážně, logicky argumentovat a diskutovat, popřípadě uznat také své nedostatky, tímto přístupem mu mohou pomoci v hledání vlastní identity.⁸⁸ „Stejně jako na adolescenta čeká nelehký úkol dospět, čeká na nás dospělé úkol přijmout dospívajícího do našeho světa. Přitom se nevyhneme otázce, kam jsme to vlastně dospěli ve vztahu k ideálům našeho vlastního dospívání.“⁸⁹ Koncem adolescence dochází k uvolnění a obnovení vztahu k rodičům i jejich hodnotám, nakonec děti v dospělosti své rodiče v mnohém napodobují.⁹⁰

4.3 Potřeby

Lidské potřeby jsou definovány jako: „stav charakterizovaný dynamickou silou, která vzniká z pocitu nedostatku nebo přebytku, touhou něčeho dosáhnout v oblasti biologické, psychologické, sociální nebo duchovní. Naplnění potřeb směřuje k vyrovnaní a obnovení změněné rovnováhy organismu – homeostázy. Potřeby jsou

⁸⁵ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 200 – 210.

⁸⁶ Srov. PIAGET, J. *Psychologie dítěte*, s. 135 – 136.

⁸⁷ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 211.

⁸⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 281 – 284.

⁸⁹ Cit. VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*, s. 284.

⁹⁰ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 215.

nutné, užitečné, velmi úzce souvisí se zachováním a s kvalitou našeho života.“⁹¹ Potřeby jsou jedním z motivů jednání, pokud nejsou potřeby jedince uspokojovány, dochází ke strádání a deprivaci. Psychologické typologie obvykle dělí lidské potřeby na několik okruhů, a to na potřeby vztahující se k tělesné pohodě, psychické rovnováze a bezpečí, související se sociálními vztahy, společenským uplatněním a spirituálním naplněním.⁹²

4.3.1 Hierarchie potřeb A. Maslowa

Maslow vytvořil hierarchickou strukturu potřeb, kde rozdělil lidské potřeby na základě jejich vývojové závislosti. Tato teorie je postavena na přesvědčení, že některé potřeby mají prioritu před ostatními potřebami, a pokud jedinec chce dojít k naplnění těchto vyšších potřeb, musí nejprve uspokojit základní fyziologické potřeby. Rozlišoval potřeby na nižší a vyšší, kdy nižší představují takové potřeby, které vychází z nějakého nedostatku a jsou nutné k zajištění fyziologického života jedince, jedná se o fyziologické potřeby, potřebu bezpečí a jistoty. Zatímco vyšší slouží k duševní pohodě, patří sem potřeba lásky a úcty. A nakonec nejvyšší, což jsou potřeby růstové, které rozvíjejí osobnost jedince, což je potřeba seberealizace, někdy nazývaná také jako potřeba sebeaktualizace. Je nutné uspokojovat všechny nižší a vyšší potřeby, aby mohl člověk poté uspokojovat potřebu nejvyšší.⁹³

Tyto nižší, vyšší a nejvyšší potřeby Maslow hierarchizoval, dnes je jeho uspořádání nazývané jako Maslowova pyramida potřeb. Toto uspořádání je nejpopulárnějším a nejužívanějším rozdělením lidských potřeb. Je složeno z pěti základních kategorií: 1. fyziologické potřeby, které zahrnují potřebu potravy, vody, spánku, odpočinku, sexu, „*střechy nad hlavou*“ a další; 2. potřeba jistoty, což je snaha vyhýbat se potencionálně ohrožujícím podnětům, tedy takovým, které jsou pro jedince neznámé a neobvyklé, tato kategorie zahrnuje potřebu bezpečí, ochrany, péče a pomoci; 3. potřeby náležitosti a lásky, jde tedy o vztahové potřeby, do kterých patří například potřeba přátelství či přijetí druhými; 4. potřeba uznání, úcty a sebeúcty, každý jedinec potřebuje být oceněn, aby získal od okolí potvrzení své vlastní hodnoty, které determinuje sebehodnocení a sebeúctu, která ze sebehodnocení vyplývá; 5. potřeba sebeaktualizace, každý z nás má

⁹¹ Cit. ŠAMÁNKOVÁ, M a kol. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci: aplikované v ošetrovatelském procesu*, s. 12.

⁹² Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 147 – 148.

⁹³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, s. 175.

tendence rozvíjet se, potřebu poznávání a potřebu uplatňovat svůj produktivní potenciál.⁹⁴

4.3.2 Dělení potřeb podle E. Fromma

Fromm kladl velký důraz na vztah mezi jednotlivcem a společností. Jeho teorie je postavena na přesvědčení, že jedinec je součástí společnosti, a je tedy společností zásadně determinován. Rozlišuje dva okruhy potřeb, a to vztahové potřeby a kognitivní a aktivizační potřeby. Do okruhu vztahových potřeb spadají například potřeba vztahu k druhým, potřeba někam patřit, potřeba identity, potřeba transcendence, potřeba rozvoje vlastní individuality. Do druhého okruhu, tedy kognitivních a aktivizačních potřeb je řazena například potřeba orientačního rámce, potřeba porozumění a pochopení okolí, potřeba cíle a smyslu, potřeba uplatnění vlastní existence, potřeba komplexnější aktivizace vedoucí k produktivní činnosti.⁹⁵

4.3.3 Klasifikace potřeb podle M. Vágnerové

Autorka kategorizuje potřeby z hlediska jejich vzniku a zaměření, a to do 3 kategorií na základní biologické potřeby, základní psychické potřeby a psychosociální potřeby sekundárního charakteru. První skupina zahrnuje vrozené potřeby, které je možné za normálních okolností navodit u každého jedince, bývají také nazývány jako pudy. Řadí se sem potřeby potravy, vody, kyslíku, tepla, bezpečí a další. Druhou skupinou potřeb jsou psychické potřeby, které jsou rozvíjeny z vrozených dispozic, ale zároveň jsou determinovány učením, oproti první skupině mají rozmanitější podobu. Poslední skupinou jsou psychosociální potřeby sekundárního charakteru, tyto potřeby nejsou vrozené, jsou získávány vlivem sociokulturního prostředí a podmínek, tedy společností, v které jedinec žije. Jsou velmi individuální a specifické vlivem různorodých prostředí a kultur ve světě.⁹⁶

4.4 Základní psychické potřeby

Psychické potřeby vznikají na vrozeném základě člověka, avšak jejich vývoj je determinován a přetvářen vlivem vnějšího prostředí jedince, primárně sociálními vlivy.

⁹⁴ Srov. SIKOROVÁ, L. *Potřeby dítěte v ošetrovatelském procesu*, s. 16 – 17.

⁹⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, s. 176 – 177.

⁹⁶ Srov. Tamtéž, s. 177.

Uspokojování psychických potřeb je velmi různorodé, jelikož je ovlivňováno danými hodnotami a normami konkrétní společnosti, do které se jedinec narodil a v které žije. Psychických potřeb je mnoho a existuje mnoho různých odborných kategorizací, každý autor zdůrazňuje něco jiného, avšak ty psychické potřeby, které jsou autory považovány za základní, se velmi často shodují či jsou obdobné. M. Vágnerová tyto shodující se základní psychické potřeby rozdělila do několika kategorií.⁹⁷

4.4.1 Základní psychické a psychosociální potřeby podle M. Vágnerové

Vágnerová rozděluje tyto potřeby do šesti obsáhlých kategorií, a to na potřebu bezpečí, potřebu stimulace, potřebu poznání, potřebu sociálních kontaktů a potřeba někam patřit, potřeba seberealizace, potřeba smyslu vlastní existence.

Potřeba bezpečí vychází z vrozené složky člověka, která slouží jako ochrana k uchování vlastní existence. Má také psychosociální obsah, kde je potřeba bezpečí uspokojována také pomocí dobrých a stabilních mezilidských vztahů, které představují citovou jistotu a bezpečí. Pro tuto potřebu jsou velmi významné prvotní emocionální vztahy, jde hlavně o vztah matka dítě, pokud si z tohoto vztahu odnáší jedinec pozitivní zkušenost, nese si s sebou dobrý základ, který přináší pocit jistoty i do budoucnosti.

Potřeba stimulace obsahuje dvě složky, fyziologickou a psychickou. Je postavena na vrozeném základě člověka, ale může být dále rozvíjena, teda determinována učením. Každý potřebuje, aby na něj působily různé podněty a udržovaly vhodnou úroveň jeho psychofyziologické aktivizace, přestože tuto potřebu má každý, vhodná míra a novost podnětu je u jedinců rozdílná.

Potřeba poznání světa a společnosti je spojena s potřebou přiměřené orientace, a také do jisté míry s potřebou jistoty a bezpečí. Člověk potřebuje mít svůj pohled na svět a pochopit s tím spojené zákonitosti a interpretace.

Potřeba mezilidských vztahů a potřeba někam patřit jsou zdrojem jistoty a bezpečí, a také zdrojem určité zkušenosti. Ve vztahovosti jsou uplatňovány základní tendence člověka, lidská potřeba vládnout a současně nechat se druhými vést, potřeba pečovat o druhé, potřeba místa v dané sociální skupině, potřeba spolupráce a potřeba navázání vztahu.

Naplnění potřeby seberealizace znamená rozvíjet vlastní potenciál, něčeho dosáhnout a sebezpotvrzení. Jedinec potřebuje rozvíjet a nějakým způsobem využívat své

⁹⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, s. 185.

schopnosti a zároveň potřebuje, aby tyto jeho schopnosti byly okolím oceněny. Toto hodnocení okolí slouží jako zpětná vazba vzhledem ke schopnostem, a tím determinuje sebehodnocení člověka.

Potřeba smyslu vlastní existence vychází z potřeby, že každý potřebuje mít ve svém životě nějaký základní smysl, který vede člověka k nějakému konečnému cíli a směřuje jeho budoucnost. Existencionální smysl pomáhá člověku překonávat strasti a těžkosti v životě.⁹⁸

4.4.2 Základní psychické potřeby podle Z. Matějčka a J. Langmeiera

Tito autoři nahlíží na psychické potřeby jako na popudy k určité aktivitě, které rozdělují do 5 kategorií. A to na potřebu stimulace, potřebu orientace a smysluplného učení, potřebu citové jistoty a bezpečí, potřebu seberealizace a potřebu otevřené budoucnosti. Tato kategorizace je obdobná jako ta předchozí od M. Vágnerové.

1) Potřeba stimulace je potřebou proměnlivých procesů v dostatečné míře a po dostatečnou dobu, ty u jedince podporují psychickou aktivaci, a také poskytují základní materiál k učení. 2) Potřeba orientace a smysluplného učení zahrnuje lidskou potřebu poznat pravidla a řád, podle kterého funguje svět, ve kterém jedinec žije, pokud je jedinec dostatečně orientován, uspokojuje tím svou další potřebu, potřebu jistoty a bezpečí. 3) Potřeba citové jistoty a bezpečí se uspokojuje pomocí spolehlivého a jistého mezilidského vztahu, také každý člověk potřebuje pocit pozitivní naděje, tedy přesvědčení, že negativní zážitky a zkušenosti má možnost změnit. 4) Potřeba seberealizace, která pokud je dostatečně uspokojována vede k vytváření uspokojivé osobní identity, jedná se o naplňování v různých oblastech, které ovlivňují osobní hodnocení. 5) Potřeba otevřené budoucnosti je uspokojována, pokud jedinec věří v rozvoj či vidí hodnotu vlastní existence i dále v budoucnosti.⁹⁹

4.5 Psychické potřeby dětí

Psychickým potřebám dětí se podrobněji věnovali výše zmínění přední čeští psychologové, autoři mnoha odborných publikací, představitelé takzvané „*Pražské školy*“, Josef Langmeier a Zdeněk Matějček. Jak je v předchozí podkapitole již uvedeno psychické potřeby tito autoři rozlišují do pěti skupin, a to na: potřebu stimulace, potřebu

⁹⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, s. 185 – 190.

⁹⁹ Srov. SIKOROVÁ, L. *Potřeby dítěte v ošetrovatelském procesu*, s. 17 – 18.

smysluplného světa, potřebu jistoty a bezpečí, potřebu osobní identity a potřebu otevřené budoucnosti. Toto rozdělení základních psychických potřeb platí i pro děti.¹⁰⁰

Potřeba stimulace představuje potřebu podnětného prostředí. To je takové prostředí, které dítěti zajišťuje optimální příležitosti k sociálnímu a morálnímu učení a k rozvoji kognitivních schopností. Potřeba smysluplného světa zahrnuje potřebu stability a přehlednosti prostředí, v němž dítě vyrůstá. Což znamená, že každé dítě potřebuje domov se stabilním uspořádáním a pevnými pravidly a řádem. Potřeba jistoty a bezpečí je potřebou silné emocionální vazby na blízkou pečující osobu, což je nejčastěji matka dítěte. Dítě potřebuje ve svém životě stálou milující osobu, která o něj láskyplně pečuje. Tato citová vazba bývá odborníky často nazývána jako attachment, které se bude později tato práci podrobněji věnovat. Potřeba osobní identity zahrnuje potřebu sociálního kontaktu a sociálního začlenění dítěte do širšího okruhu lidí, který je tvořen užší a širší rodinou dítěte a vrstevníky. Potřeba otevřené budoucnosti představuje potřeby nějaké životní perspektivy a životního smyslu. Dítě potřebuje pociťovat příležitosti pro rozvíjení vztahu k budoucnosti, něco co je samotné přesahuje a dotýká se širšího společenství.¹⁰¹

Rodiče dítěte velmi přispívají k uspokojení potřeby smysluplného světa, jelikož představují model zastávající konkrétní role a vzor určitého způsobu chování. Tento model mohou vnímat jako reálný či jako ideál. V případě reálného vzoru se jedná o učení se nápodobou rodiče, v druhém případě představuje rodič ideál, kterého by chtělo dítě také dosáhnout nebo alespoň se mu přiblížit. Rodiče také ovlivňují naplňování potřeby seberealizace dítěte, a to díky výběru aktivit, které sami považují za důležité pro své dítě, dále díky požadavkům, které na něj kladou a především díky svému hodnocení a zpětné vazbě, které mu poskytují. Zároveň může dojít k nastavení příliš vysokých cílů, což může u dítěte vést k pocitu neúspěšnosti a neuspokojivosti, proto je dobré pečlivě zvažovat jejich dosažitelnost a realnost. Potřeba seberealizace je také uspokojována příslušností k dané rodině a identifikace s rodičem stejného pohlaví.¹⁰²

Podle autora mnoha odborných publikací a psychologa Zdeňka Matějčka nejvíce potřebují děti jistotu ve vztazích, a to zejména k lidem, kteří jsou jim velmi blízcí. Ze všeho nejvíce potřebuje mít „své“ lidi, kteří dítěti poskytnou pomoc a ochranu, jelikož jedinec je stále v této etapě života většinou bezmocný. Dle autora je základním lidským

¹⁰⁰ Srov. KOVAŘÍK, J. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 93.

¹⁰¹ Srov. MATOUŠEK O. a H. PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče: 2., rozšířené vydání*, s. 132.

¹⁰² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*, s. 269 – 270.

vztahem mateřská, ale také méně často uváděná a často podceňovaná otcovská láska. Tento vztah je základním prostředkem ke vzájemnému uspokojování psychických potřeb. Každý má potřebu vztahovosti.¹⁰³ „Dítě vstupuje do lidského světa – a je pro tento lidský svět základně vybaveno. Je vybaveno pro lidský vztah!“.¹⁰⁴ Již uznávaný dětský psychiatr John Bowlby prokázal, že citový vztah dítěte, tedy attachment, je postavený na pocitu bezpečí a jistoty, které mu pečující osoby poskytují. Není tedy postaven na rozkoši, příjemnosti a uspokojování tělesných potřeb jako je například hlad a podobně, jak se dříve psychologové domnívali, včetně uznávaného Sigmunda Freuda. Dle Matějčka ze získaných poznatků plyne toto tvrzení:¹⁰⁵ „... pro dítě je rozhodující psychologické rodičovství, založené na vnitřním, psychickém, citovém přijetí dítěte, a nikoliv jen biologické rodičovství, pokud by nebylo založeno na něčem víc než na pouhém potvrzení z porodnice. V naprosté většině případů jde obojí ruku v ruce. Biologické rodičovství činí cestu psychologickému rodičovství snadnou, ale není jeho nezbytnou podmínkou.“.¹⁰⁶

4.5.1 Potřeba citové vazby – attachment

V posledních letech je tématu citové vazby věnována především v zahraničních časopisech, které jsou psychiatricky, psychologicky či psychoterapeuticky zaměřené, čím dál větší pozornost. Tyto práce vychází z teorie připoutání, také nazývané jako attachment, Bindung, připoutání, vztahová vazba či vztahové pouto.¹⁰⁷ Attachment je definován jako: „... hypotetický konstrukt vyjadřující trvalé emocionální pouto mezi dvěma osobami. Jedna osoba bývá vnímána jako silnější a nenahraditelná. Navenek se citová vazba projevuje tzv. vazbovým chováním. Aktivuje se v zátěžových situacích a jeho smyslem je zabezpečení blízkosti primární osoby – buď tělesné, anebo psychické (cílená komunikace dítěte). Dětské chování podmíněné citovou vazbou signalizuje matce (primární osobě) jeho potřeby a aktivuje tím u ní chování směřující k znovuvytvoření pocitu bezpečí.“.¹⁰⁸

Prvním mezilidským vztahem jedince je vztah k mateřské postavě, tedy k pečující osobě. Ta bývá v souvislosti s teorií attachment odborně označována jako „attachment-figure“, v překladu jako „vazebná postava“. Touto vazebnou postavou bývá myšlena

¹⁰³ Srov. MATEJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*, s. 9 – 11.

¹⁰⁴ Cit. Tamtéž, s. 11.

¹⁰⁵ Srov. Tamtéž, s. 14 – 15.

¹⁰⁶ Cit. Tamtéž, s. 15.

¹⁰⁷ Srov. HAŠTO J. *Vztahová vazba: ku koreňom lásky a úzkosti*, s. 264.

¹⁰⁸ Cit. MACEK P. a L. LACINOVÁ. *Vztahy v dospívání*, s. 29.

„matka“, avšak není příliš podstatné, zdali se jedná o biologickou matku dítěte. Podstatným je především to, že se jedná o mateřsky pečující osobu, tedy osobu poskytující dítěti mateřskou péči, ke které se dítě citově připoutá, a tím dojde k vytvoření citové vazby. Tento první mezilidský vztah je dle psychoanalytiků základním kamenem lidské osobnosti, je tedy pro vývoj každého jedince velmi důležitý.¹⁰⁹

Existuje více teorií, z jakého důvodu k tomuto citovému připoutání dochází. Jednou z teorií je „*teorie vypočítavé lásky*“, která zastává názor, že dítě se k pečující osobě připoutá, jelikož tato osoba naplňuje jeho fyziologické potřeby. Dítě se tedy naučí, že tato mateřsky pečující osoba je zdrojem uspokojení potřeb. Další teorie zastává názor, že dítě má mimo fyziologické potřeby, také potřebu být v kontaktu s lidskou bytostí a udržovat se v její blízkosti. Tato potřeba je pro dítě stejně podstatná jako potřeba potravy a tepla.¹¹⁰ Jak je již v této práci zmíněno, dle Johna Bowlbyho, dětského psychiatra a autora nejuznávanějších odborných publikací, věnujících se tématu attachment, je citový vztah dítěte postaven na pocitu bezpečí a jistoty, které mu pečující osoba poskytuje. Což mnohokrát prokázal na základě svých odborných studií zkoumající citovou vazbu mezi dítětem a matkou. Podle Bowlbyho tedy není citová vazba postavena na uspokojování fyziologických potřeb, jak se dřívější psychologové včetně známého Sigmunda Freuda domnívali. Podle psychologa Zdeňka Matějčka má každý, včetně dětí, potřebu vztahovosti. A právě citový vztah k pečující osobě vede k naplňování základní psychické potřeby dítěte.¹¹¹ Naplňovaná potřeba citové vazby navazuje dítěti pocit jistoty a bezpečí, zároveň mu poskytuje vhodné podmínky pro získávání vědomí sebe sama.¹¹²

Citová vazba v průběhu života jedince mění svoji kvalitu, avšak citové pouto k pečující osobě má tendenci přetrvávat až do dospělosti. Její vývoj od dětství až po adolescenci je ovlivňován různými rizikovými faktory, vývojovými změnami a změnami v prostředí. Podstatný vliv má například stabilita kvalitních vztahů s rodiči v období adolescence a předchozí zkušenosti s rodiči z období raného dětství. Citová vazba není tedy pouze potřebou malých dětí, ale i dětí starších, dokonce i těch dospívajících. Dle Bowlbyho se citová vazba vyvíjí až do období adolescence. Citovou

¹⁰⁹ Srov. BOWLBY, J. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou dítětem*, s. 160.

¹¹⁰ Srov. Tamtéž, s. 161.

¹¹¹ Srov. MATEJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*, s. 9 – 15.

¹¹² Srov. ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině: nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině*, s. 38.

vazbou u adolescentů se již nemyslí závislost na pečující osobě, ale především rodiči poskytované základy pro autonomní vývoj adolescenta. Mezi dospívajícím a pečující osobou dochází k emoční vzájemnosti, na které může adolescent vytvářet vlastní hodnoty a názory. Zároveň považuje za bezpečné tyto hodnoty a názory před pečující osobou prezentovat.¹¹³

Ty děti, u kterých nebyla a není dostatečně naplňována citová vazba, mají problém navazovat interakce s okolím, necítí empatii, neznají důvěru a mají problém s vyjadřováním vlastních emocí. Potýkají se mnohem častěji s úzkostí a studem než jejich vrstevníci, což ovlivňuje jejich zvědavost, fantasi, hravost a radost, které jsou pro tuto životní etapu typickým znakem. Ten má v jejich dalším vývoji podstatnou roli. Děti s nenaplňovanou potřebou citové vazby mají pocit nutnosti neustále bojovat o své přežití, výsledkem je nízký zájem o druhé ve svém okolí. Svě okolí považují pouze za zdroje, které využívají dle své potřeby. Tyto děti mají potíže s rozlišováním míry důvěryhodnosti, typu a stupni vztahů, proto nedokáží vytvořit blízké a důvěrné vztahy.¹¹⁴

4.6 Psychické potřeby mladistvých

V tomto období velká část psychických potřeb zůstává stejná jako v období dětství, avšak některé psychické potřeby se mohou v této vývojové fázi měnit. Potřebám v dospívání si věnovali například Levy a Murnane, kteří kategorizovali potřeby mladistvých do sedmi skupin, a to na: potřebu bezpečí, potřebu udržovat vztah s původní rodinou, potřebu nacvičovat si vztah s blízkým člověkem opačného pohlaví mimo své rodinné prostředí, potřebu obstát mezi vrstevníky, potřebu vzoru stejného pohlaví, k němuž může vzhlížet, potřebu plnit požadavky studia či práce a potřebu identity a smyslu své existence.¹¹⁵

Potřeba bezpečí pro tuto věkovou skupinu znamená zajištění vhodného prostředí, které snižuje riziko zranění či úmrtí. Potřeba udržovat vztah s původní rodinou znamená u dospívajících vyváženost mezi dostatečnou podporou rodiny a vzdorem, vymezováním se vůči rodině. Potřeba nacvičovat si vztah s blízkým člověkem opačného

¹¹³ Srov. MACEK P. a L. LACINOVÁ. *Vztahy v dospívání*, s. 29 – 31.

¹¹⁴ Srov. CAIRNS K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*, s. 75.

¹¹⁵ Srov. MATOUŠEK O. a H. PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče: 2., rozšířené vydání*, s. 132.

pohlaví mimo své rodinné prostředí představuje pro dospívajícího, zkoušení si různých možných přístupů ke svému protějšku, ověřování si existence vhodných partnerů, kteří mají obdobnou hodnotovou orientaci jako jeho původní rodina. Potřeba obstát mezi vrstevníky, kdy jsou často vyhledáváni vrstevníci, kteří mají stejně jako vhodný protějšek, podobnou hodnotovou orientaci jako původní rodina. Potřeba vzoru stejného pohlaví, který vzbuzuje v mladistvém obdiv a mocný dojem. Jedinec v tomto životním období má potřebu existence takového vzoru ve svém životě a potřebu možného osobního kontaktu s ním. Potřeba plnit požadavky studia či práce, což je potřebou mít dostatek příležitostí ke vzdělávání či k zaměstnání. Potřeba identity a smyslu své existence představuje potřebu existence možností a příležitostí k dalšímu růstu mladistvého, popřípadě příležitosti změnit své životní dráhy.¹¹⁶

V dětství potřebu jistoty zcela naplňovala rodina, na které bylo dítě závislé, což se v této etapě života mění, částečně ji naplňuje vrstevnická skupina, tedy příslušnost ke skupině a příslušnost k vlastní generaci. Je posilována potřeba svobody, nezávislosti a rozhodování o sobě samém, což má za následek snižování pocitu jistoty. V tomto období s potřebou jistoty souvisí další potřeba, a to potřeba citové akceptace, která má významný podíl na rozvoji sebepojetí a identity jedince. Potřeba citové akceptace pro dospívajícího představuje přijatelné místo ve světě, které si musí zasloužit.¹¹⁷ Potřeba jistoty spolu s potřebou bezpečí je spojována s minulou zkušeností a přítomnými prožitky, stejně tak jako tomu bylo v předchozích vývojových obdobích, avšak nově dochází k předjímání budoucnosti. Dospívající si uvědomuje mnoho možností vztahujících se k budoucnosti, což může mít za následek ztrátu dřívějšího pocitu jistoty. I potřeba seberealizace prochází transformací, kdy jedinec začíná zvažovat svoji budoucnost směrem ke svým možnostem a vyhlídkám. Dochází tedy k rozšíření této potřeby, která se dříve vztahovala pouze k přítomnosti, nyní i k budoucnosti. Potřeba otevřené budoucnosti nabývá vyššího smyslu, jelikož nyní je jedinec schopný opravdu uvažovat o budoucnosti.¹¹⁸

¹¹⁶ Srov. MATOUŠEK O. a H. PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče: 2., rozšířené vydání*, s. 132.

¹¹⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*, s. 324.

¹¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 335 – 336.

4.7 Neuspokojené psychické potřeby

Proces a míra naplňování lidských potřeb tvoří jednu ze složek kvality života. Kvalita života představuje pocit pohody, který vychází z fyzického, sociálního a psychického stavu člověka.¹¹⁹ Pokud nejsou dostatečně uspokojovány základní psychické potřeby, může být nepříznivě ovlivněn další psychologický vývoj daného jedince. Jejich dostatečná míra naplňování je tedy životně nezbytná pro duševní zdraví a zdatnost dítěte či mladistvého.¹²⁰

Při nedostatečném uspokojování potřeb se u jedince vyskytují dva druhy obecných příznaků, a to psychické potíže či somatické potíže. Psychické potíže se projevují například neklidem, úzkostí, nesoustředěností či nervozitou. Somatické potíže naopak poruchou spánku, výživy, vyprazdňování či poruchou srdečního rytmu. Pocit neuspokojované potřeby může vést až ke stresu, distresu, pocitu frustrace, deprivaci či dokonce až k depresi jedince. Stres je soubor reakcí organismu jedince na nějaký podnět, který vnímá jedinec jako stresující. Tento podnět se nazývá stresor. Ten narušuje normální chod funkcí lidského organismu. Distres je takzvaná „zlá“ zátěž, kterou má jedinec spojenou s nějakou negativní emocií, například se zklamáním či strachem. Pocit frustrace je pasivita a bezmocné čekání, které je zapříčiněné organismem, který se snažil s problémem vypořádat, avšak neustále narážel na nepřekonatelné překážky, na což zareagoval nečinností na daný problém.¹²¹ Důsledkem frustrace může být výskyt agrese u neuspokojeného jedince, který takto na frustraci může reagovat.¹²² K deprivaci u jedince dochází v případě dlouhého trvání frustrace. Deprivace představuje vážný psychický stav, který může mít velmi vážný vliv na další vývoj jedince. Deprese je dlouhodobá a silná frustrace, při které mohou vést tyto úzkostné reakce až k tělesnému či psychickému selhání člověka.¹²³

Podle Langmeiera a Matějčka: *„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat*

¹¹⁹ Srov. ŠAMÁNKOVÁ M. a kol. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci: aplikované v ošetrovatelském procesu*, s. 31.

¹²⁰ Srov. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*, s. 37.

¹²¹ Srov. ŠAMÁNKOVÁ M. a kol. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci: aplikované v ošetrovatelském procesu*, s. 15 – 16.

¹²² Srov. VÝROST J. a I. SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie: ě., přepracované a rozšířené vydání*, s. 270 – 271.

¹²³ Srov. ŠAMÁNKOVÁ M. a kol. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci: aplikované v ošetrovatelském procesu*, s. 15 – 16.

některé základní psychické potřeby v dostačující míře po dosti dlouhou dobu."¹²⁴ U nás se této problematice věnovali přední psychologové, jako Marie Vágnerová, Jiří Kovařík, Josef Langmeir či Zdeněk Matějček. Především poslední dva autoři prosazovali názor, že všechny děti v ústavní péči jsou psychicky deprivované, jelikož nedochází k uspokojování potřeby citové vazby a dochází k citovému zanedbávání. Tomuto názoru se bude diplomová práce věnovat podrobněji v následující kapitole. Zmínění psychologové se většinu profesního života věnovali právě tématům týkajících se psychické deprivace ve vztahovosti k dětským domovům a pěstounské péči.¹²⁵

Pokud není dlouhodobě v dostatečné míře uspokojována psychická potřeba stimulace, dochází k senzomotorické deprivaci. Dítě je ohroženo, pokud prostředí, ve kterém se vyskytuje, není schopné zajistit dostatečné množství materiálních či psychických podnětů, například chudě vybavené či izolované prostředí, nevšímavost, úzkostlivost či chladnost sociálního okolí. Zpočátku se deprivace může projevovat zvýšenou aktivitou až hyperaktivitou neuspokojeného dítěte, což vede ke zvýšené emocionalitě, která může vést až k úzkosti. Pokud tato deprivace trvá delší dobu, postupně dochází naopak ke snížení aktivity dítěte, tedy k hypoaktivitě. Nastává tedy i snížení emocionality, které může vést až k apatii jedince.¹²⁶

V případě nedostatečného naplňování potřeby smysluplného světa dochází ke kognitivní deprivaci. Pokud v prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, není dítěti dlouhodobě umožněno objevit určitou pravidelnost a řád, dochází k ohrožení dítěte. Tato neschopnost může být zapříčiněna vnějšími či vnitřními příčinami, jako je nevhodně orientované prostředí nebo osobnost pečující osoby (nedostatek inteligence, nedostatek pozornosti k potřebám dítěte, atd.). Každé dítě jeví snahu o nalezení struktury, řádu a smyslu ve svém prostředí, avšak pokud se mu to nepodaří, reaguje zvýšenou aktivitou. V případě, že zvýšená aktivita stále nevede k nalezení smysluplného světa, dochází ke zvýšení emocionality, přesněji k úzkosti z neznámého. Tato deprivace může vést k dlouhodobým následkům jako je primitivní a nevyvinutá interakce s prostředím.¹²⁷

Nedostačující uspokojování psychické potřeby jistoty a bezpečí má za následek emoční deprivaci. V každé vývojové etapě dítě či dospívající má potřebu připoutání se k primárnímu sociálnímu objektu, který představují v různé životní fázi různé osoby,

¹²⁴ Cit. MATĚJČEK Z., V. BUBLEOVÁ a J. KOVAŘÍK. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*, s. 8.

¹²⁵ Srov. LANGMEIER J. a D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*, s. 274 – 276.

¹²⁶ Srov. LANGMEIER J. a Z. MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*, s. 284 – 285.

¹²⁷ Srov. Tamtéž, s. 287 – 288.

například matka, rodina, vrstevníci a další. Je nezbytné, aby tento objekt byl pro dítě přítomný fyzicky i psychologicky v dostatečně velké míře a po dostatečně dlouho dobu. K nedostatečnému uspokojování této psychické potřeby dochází v prostředí, kde dítě nemá k dispozici tento sociální objekt, například prostředí, kde mateřskou péči poskytuje příliš mnoho osob souběžně či střídavě. To má za následek potíže se sociální interakcí, nestálost navazovaných vztahů, poruchy intimnosti či poruchy chování dítěte.¹²⁸

Pokud není dostatečně naplňována potřeba osobní identity, dochází k sociální deprivaci. Naplňování této potřeby je nutné pro postupné osamostatňování se jedince, které v dospívání vede pomalu k odloučení od rodičů či jiných pečujících osob. Bez osobní identity není možné, aby dítě později dosáhlo autonomie a integrace. Pro naplnění této psychické potřeby je nezbytné prostředí, poskytující vymezené hodnoty, skutečné sociální vztahy a smysluplné pojetí sociálních rolí. V případě, kdy jedinec toto prostředí náhle ztratí, dochází u něj k osobní krizi a existencionální úzkosti, což je úzkost z ohrožení osobní identity. Tyto děti mají potíže plnit určité role a přijímat postoje druhých.¹²⁹

¹²⁸ Srov. LANGMEIER J. a Z. MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*, s. 290 – 291.

¹²⁹ Srov. Tamtéž, s. 293 – 297.

5 Pohled autorů odborné literatury na dětské domovy a pěstounskou péči

V této kapitole bude diplomová práce zaměřena na pohledy a názory autorů odborných publikací, kteří se věnují problematice výchovy dětí a mladistvých v dětských domovech či pěstounské péči. Tito vybraní autoři posuzují vhodnost již uvedených dvou forem péče, na základě toho, jak tyto formy působí na psychický vývoj dětí a mladistvých. Pro tuto kapitolu jsem zvolila odborné autory, kteří věnovali velkou část svého profesního života právě tomuto tématu.

5.1 Pohled Z. Matějčka, J. Langmeiera a J. Kovaříka

Přední psychologové a představitelé Pražské školy vývojové psychologie a psychické deprivace Zdeněk Matějček a Josef Langmeier této problematice věnovali podstatnou část svého profesního života. Později s nimi navázal spolupráci také přední psycholog Jiří Kovařík, který později ve svých odborných publikacích vycházel z jejich výzkumných studií. Společně se věnovali oblasti náhradní rodinné péče, především SOS vesničkám.¹³⁰

Profesor Matějček spolu s profesorem Langmeierem jsou autory publikace „*Psychická deprivace v dětství*“, která byla pro svou úspěšnost přeložena do mnoha světových jazyků. Publikace zachycuje a zpracovává nechtěný sociální experiment, který vychází ze situace 50. let minulého století. Tento přirozený experiment, který trval dlouhých 15 let, byl velmi přínosný pro danou oblast zkoumání. Výhodou experimentu byly dobré podmínky pro dostatečnou kontrolovatelnost zkoumaných subjektů. Druhou výhodou bylo dostatečně dlouhé trvání experimentu, díky kterému bylo možné podrobně zhodnotit jeho výsledky, a z nich postupně vyhodnotit důležité poznatky.¹³¹ Onou zmíněnou situací 50. let, bylo období, kdy byla na našem území zcela zrušena pěstounská péče, která byla nahrazena velkokapacitními dětskými domovy a kojeneckými ústavami. V těchto ústavních zařízeních bylo tou dobou vychováváno mnoho tisíc dětí. Všechna zařízení byla velmi jednotná, nejen vybavením zařízení, ale především řádem, organizací a metodikou výchovy. Tato jednotnost trvala dlouhou řadu

¹³⁰ Srov. KOVAŘÍK J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 92.

¹³¹ Srov. LANGMEIER J. a Z. MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*, s. 92 – 93.

let. Vývoj ústavních dětí byl během tohoto období pečlivě a soustavně pozorován odborníky, a to psychology, pediatry a pedagogy.¹³²

Experiment prokázal, že pobyt dětí v neosobním ústavním zařízení vede k psychické deprivaci. Toto psychické strádání způsobuje jedinci mnohočetné krátkodobé i dlouhodobé následky, jako je například citová plochost, neschopnost přijímat a dávat lásku, neschopnost porozumět základním sociálním situacím, v některých případech i neschopnost jedinců vychovat vlastní potomky.¹³³ Matějček, Langmeier a Kovařík jsou přesvědčeni, že: „*Vývojová psychologie a psychologie životního běhu přináší stále více důkazů o tom, že dobrá, fungující, přirozená a úplná rodina je – pokud jde o péči a výchovu dítěte – tím nejlepším vynálezem. A není-li k dispozici rodina biologická, pak je dalším nejbližše vhodným řešením rodina náhradní – taková, která přijme dítě bezpodmínečně za své a k dítěti se mateřsky a otcovsky chová.*“¹³⁴

Autoři později prováděli výzkum v SOS vesničkách, které jsou postaveny na právním institutu pěstounství. Několik let průběžně sledovali děti umístěné v dětských vesničkách a došli ke společnému závěru. Pěstounské prostředí na většinu pozorovaných působí jako terapie, postupně dochází částečně k vyrovnání intelektového, sociálního a emočního vývoje. Dále začaly ustupovat následky psychické deprivace, které byly výsledkem nevhodného prostředí biologických rodin či předchozí ústavní péče pozorovaných.¹³⁵

Nejvýznamnější psychickou potřebou dítěte je potřeba životní jistoty, která je naplňována trvalým a hlubokým citovým vztahem mezi pečujícími osobami a dítětem. Takový vztah, který bude vztahem na celý život. To vychovatelé v dětském domově plně nabídnout nemohou. Mají své vlastní rodiny, kde bývají plně citově angažováni a mnozí jsou ve své profesi zvyklí, že děti z jejich skupin odcházejí a přicházejí. V ústavních zařízeních jsou citové vztahy většinou mělké, povrchní a mají časově omezené trvání. Trvají většinou pouze po tu dobu, kdy jsou děti s vychovateli v přímém styku. Opravdu hluboké a trvalé citové pouto může dítěti poskytnout pouze dobře fungující rodinné prostředí.¹³⁶

¹³² Srov. MATĚJČEK Z., LANGMEIER J. *Výpravy za člověkem*, s. 99.

¹³³ Srov. KOVAŘÍK J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 101.

¹³⁴ Cit. Tamtéž, s. 101.

¹³⁵ Srov. Tamtéž, s. 92.

¹³⁶ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině, vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 29 – 31.

Dětské domovy nejsou dle zmíněných autorů schopny dostatečně a přirozeně naplňovat základní psychické potřeby dětí. Kromě již zmíněné potřeby jistoty, není také dostatečně uspokojována potřeba otevřené budoucnosti, jelikož nedochází ke společnému sdílení budoucnosti mezi pečující osobou a dítětem. Pozornost je soustředěna především na přítomnost a blízkou budoucnost.¹³⁷ Právě otevřená budoucnost je typickým znakem rodinného života, kdy pečující osoba spoluutváří budoucnost dítěte a neodděluje svůj životní čas od času dítěte, naopak svůj osobní čas v něm přesahuje. Společné plánování budoucnosti a s nimi spojené konflikty, krize a jejich řešení jsou nedílnou součástí rodinného života. Ve fungující rodině dítě poznává různé sociální vzory, role a vztahy, ale v dětském domově dítě většinou poznává pouze roli profesionálního vychovatele ve vztazích k dalším pracovníkům zařízení. Vše výše uvedené děti potřebují a dětské domovy jim to nejsou schopné v uspokojující míře poskytnout. Autoři ústavní péči vytykají naprogramovanost a jednostrannost, chybějící vzájemnost mezi pečující osobou a dítětem. Postrádají dostatečnou míru soužití, sounáležitosti a sdílení, převažuje zde vnější kontrola, zatímco v dobrých rodinách je více kladen důraz na rozvoj vnitřní kontroly, vnitřních zábran a svědomí.¹³⁸

Jako další nevýhodu dětských domovů autoři spatřují v problému časté neschopnosti začlenit se po odchodu ze zařízení do běžného života. Dospívající se po odchodu z dětského domova setkávají s mnoha vážnými problémy, jelikož jsou sociálně nepřipraveni a obvykle nemají žádné hlubší mezilidské vztahy, zároveň postrádají sociální jistotu a trvalé zázemí. Je výzkumně prokázáno, že těmto jedincům činí potíže získat a udržet si stále pracovní místo, postrádají motivaci k získávání dalších kvalifikací. Často bojují s pocity nízké sebedůvěry a nízkým sebehodnocením. Dále snadněji podléhají sociálně patologickým vlivům a mají sklony k impulzivnímu jednání. Po odchodu z dětských domovů se dostávají jedinci do pro nás běžného prostředí, ale pro ně je složité a neznámé. Činí jim velké potíže orientovat se v tomto novém prostředí. Často nezvládají nároky samostatného života a nedokáží se začlenit do společnosti.¹³⁹

V publikacích autoři zmiňují výsledky několika výzkumů, které prokazují, že vývoj dětí probíhá odlišně v ústavní péči a náhradní rodinné péči. Vývoj dětí v ústavních podmínkách, tedy i v dětských domovech, je opožděnější. Tyto děti jsou v mnohých

¹³⁷ Srov. MATĚJČEK Z. *Co děti nejvíce potřebují*, s. 37 – 43.

¹³⁸ Srov. KOVAŘÍK J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s 14 – 16.

¹³⁹ Srov. Tamtéž, s. 129.

směrech nezralé a neodpovídají výsledkům a pokroku jako zbývající většina dětské populace. Většina dětí z dětských domovů není v 6 letech dostatečně zralá pro povinnou školní docházku, z toho důvodu často dochází k odkladům nástupu do 1. třídy.¹⁴⁰ Naprostá převaha těchto výzkumů ukazuje na nevýhody ústavu jako výchovného prostředí pro dítě. Při porovnávání vývoje dětí z rodin a dětí z dětských domovů, téměř vždy vyplývalo tvrzení, že dochází u ústavních dětí k horšímu vývoji po intelektové, emoční a charakterové stránce. Největší vliv na vývoj jedince má ústavní péče u malých dětí, a to do věku 5 let. Daleko více jsou ústavní péčí ovlivněny ty děti, které jsou v ústavech vychovávány od narození, než ty, které přijdou do dětského domova až v období školního věku.¹⁴¹

Ve svých výzkumech došli autoři k závěru, že jedinci, kteří si prošli ústavní výchovou, byli vystaveni vlivu psychické deprivace. Zároveň se u těchto jedinců vyskytují pozdní následky psychické deprivace v období dospělosti. Z výzkumu bylo patrné, že jsou následky více postiženi muži než ženy. Ti zůstávají často i v pozdějším věku svobodní či mají za sebou neúspěšné manželství a jsou tedy rozvedeni. Jedním z důvodů, proč jsou více ovlivněni, je zřejmě nevyrovnanost mužského a ženského elementu v dětských domovech. Dívky mají v ústavním zařízení širší výběr přijatelných ženských vzorů, nežli mají chlapci vzorů mužských. Přestože výsledky výzkumu byly převážně negativní, bylo zjištěno, že jsou i jedinci, kterým se později v životě daří. Jednalo se především o respondenty ženského pohlaví, kteří se příznivě či alespoň dostatečně společensky uplatňují.¹⁴²

Mimo výzkumy cílené na dětské domovy se autoři věnovali také tématu pěstounské péče. Závěrem těchto výzkumných šetření bylo, že čím dříve se dítě dostane z dětského domova či nefunkční rodiny do náhradní rodinné péče, tím je více ochráněno před následky psychické deprivace. Z tohoto úhlu pohledu vyšly SOS dětské vesničky úspěšněji než individuální pěstounská péče. A to právě proto, že do dětských vesniček obvykle přicházejí děti mladšího věku nežli do individuální pěstounské péče. Věk dítěte při příchodu do náhradní rodinné péče silně determinuje vztah dítěte k pěstounovi a umožňuje dítěti hlubší citové zakotvení. Ti, kteří se dostali do pěstounské péče v prvních šesti letech svého života, hodnotí svůj vztah k náhradnímu rodiči příznivěji než ti, kteří byli umístěni až ve věku školního období. Jako nevýhodu SOS vesniček

¹⁴⁰ Srov. LANGMEIER J. a Z. MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*, s. 98 – 103.

¹⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 119.

¹⁴² Srov. MATĚJČEK Z., BUBLEOVÁ V. a J. KOVAŘÍK. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*, s. 27 – 29.

oproti individuální pěstounské péči autoři spatřují v chybějícím mužském elementu a vyšším počtu dětí u pěstounských matek.¹⁴³

Přes mnoho negativních výsledků týkajících se dětských domovů, autoři připouští, že mohou být případy, kdy je pro děti dětský domov vhodnějším řešením. Například v některých případech jde pouze o pomoc rodině, která je v dočasné tísní. Ta se snaží, co nejrychleji zjednat nápravy své tíživé životní situace, aby se mohlo dítě vrátit, co nejdříve domů.¹⁴⁴ Také autoři dále zmiňují nové práce, které poukazují na skutečnost, že jsou možnosti velmi účinného opatření k zamezení výše uvedených negativních dopadů na dítě umístěné do ústavu. Mezi těmito opatřeními, které by zlepšily funkčnost dětských domovů, uvádí speciální psychologickou péči, přiblížení ústavní výchovy rodinné výchově, dokonalé personální a věcné vybavení, zvláštní výběr zaměstnanců, uspořádání v malé skupiny či kontinuita výchovy a podobně. Avšak tato náprava není tak snadná a dosud nedošlo ke shodám způsobu nápravy. Autoři uvádí dvě tendence napravování současného systému ústavní péče, první je vnitřní reforma současných ústavů, druhou je revoluční a radikální přestavba celého systému. Obě tendence usilují o ústavní výchovu, která co nejvíce odpovídá dobré rodinné výchově, a to především prohloubením vztahu pečující osoby k dítěti. Podle průzkumů dosáhly nejlepších výsledků ústavy, kde pečuje jeden dospělý o dvě až tři děti. V našich dětských domovech je obvyklý poměr jednoho dospělého na sedm až osm dětí, zároveň dochází k častému střídání pečujících osob.¹⁴⁵

5.2 Pohled M. Vágnerové

Marie Vágnerová je naší přední dětskou psycholožkou, především v oblasti vývojové psychologie. Ve svém profesním životě se mimo jiné úzce zaměřuje na problematiku náhradní rodinné péče, které se věnovala ve své publikaci, nazvané *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Tímto dílem navázala na práci již uvedeného Zdeňka Matějčka a Josefa Langmeiera.¹⁴⁶

Vágnerová, stejně jako výše uvedení psychologové, považuje rodinu za nejvýznamnější a nejvhodnější prostředí pro dítě. Rodina, ať už se jedná o biologickou

¹⁴³ Srov. MATĚJČEK Z., V. BUBLEOVÁ a J. KOVAŘÍK. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*, s. 38 – 41.

¹⁴⁴ Srov. LANGMEIER J. a Z. MATĚJČEK. *Člověk známý neznámý*, s. 236.

¹⁴⁵ Srov. LANGMEIER J. a Z. MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*, s. 120

¹⁴⁶ Srov. V zájmu dítěte: Stránky o dětech v náhradní péči. Vágnerová M.: „*Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*“ [online].

či náhradní, je pro dítě přirozenější sociální skupinou, nežli je tomu u institucionálního prostředí, tedy i u dětských domovů. Rodinné prostředí slouží dítěti nejen jako zdroj zkušeností, ale také jako citové zázemí, které poskytuje jedinci pocit jistoty a bezpečí. Děti, které delší dobu vyrůstaly v ústavní péči či často přecházely z jednoho prostředí do druhého, se často potýkají ve svém životě s překážkami. Je zmiňována již výše uvedená psychická deprivace a další, například potíže s rozlišením blízkosti vztahu k člověku, kdy se chovají obdobně k cizímu i blízkému člověku. To je zapříčiněné tím, že o ně v průběhu dětství pečovali různí lidé.¹⁴⁷

Institucionální péče se od té rodinné liší hned v několika aspektech, které jsou stěžejní pro rozvoj osobnosti dítěte. V rodině dochází k vzájemnému uspokojování psychologických potřeb všech jejích členů. Poskytuje dětem trvalé a spolehlivé citové vztahy, sdílí společně minulost i budoucnost, ve které má každý člen své místo. Nepochází k oddělování života pečující osoby a dítěte, každý je součástí identity ostatních členů. Rodič je skutečně citově zaangažován na vývoji dítěte, zatímco vychovatel je nezaujatý a plní naplň svého zaměstnání. Pracovníci dětských domovů mají vlastní život mimo toto zařízení, péče o tyto děti je chápána jako dočasná. V těchto zařízeních je kladen důraz na profesionalitu a citovou neutralitu, která jim stanovuje limit citové angažovanosti k dítěti. Stejně tak nesdílí společnou budoucnost, jelikož jednou dítě toto zařízení opustí a jejich cesty se rozejdou. Tyto všechny zkušenosti, se kterými se dítě v dětském domově setká, silně ovlivňují jeho budoucí život. Například potíže s převzetím odpovědnosti za svůj život a vztahy s druhými, nepřizpůsobivost proměnlivým podmínkám, neschopnost nalézání řešení nových životních situací či neschopnost žít v rodinném prostředí.¹⁴⁸

5.3 Pohled O. Matouška

Oldřich Matoušek patří mezi naše přední klinické psychology, v průběhu svého profesního působení se věnoval mimo jiné také problematice ústavní péče. Tomuto tématu se věnoval v několika svých odborných publikacích. Autor považuje za problematický již samotný termín „*dětský domov*“, jelikož neposkytuje dítěti takové kvality jako skutečný výraz „*domov*“. Dětský domov tedy není reálným „*domovem*“, ale ústavním zařízením. Stejně tak nemohou pracovníci dětského domova dítěti poskytnout

¹⁴⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*, s. 21 – 23.

¹⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 23 – 24.

v dostatečné míře péči a lásku jako skuteční psychologičtí rodiče. A to jednoduše proto, že nejsou skutečnými rodiči, ale pouze zaměstnanci daného zařízení, kteří jsou omezováni institucionálními bariérami.¹⁴⁹

Za zcela největší riziko dlouhodobého pobytu v ústavní péči, tedy i v dětském domově, považuje takzvaný hospitalismus. Což je stav, kdy se jedinec dobře adaptuje na umělé ústavní podmínky a zároveň dochází ke snižování schopnosti adaptace na běžný život mimo ústav. Jedinci v ústavech mají plné zaopatření, stýkají se pouze s omezeným počtem lidí a pohybují se v omezeném prostoru ústavu či jeho blízkém okolí. Tato skutečnost zapříčiňuje nedostatečnou orientaci v běžném světě, který působí na klienty ústavů chaoticky a nepřehledně. Dochází ke ztrátě zájmu o své okolí, zhoršení dovednosti komunikace či dokonce až k regresi, tedy k propadu do ranější vývojové fáze. Dalším uvedeným záparem je nutnost neustálé přizpůsobivosti. Klient je nucen přizpůsobovat se režimu ústavu, ale i potřebám jeho dalších klientů. Domov by měl pro každého představovat místo, kde má možnost být, co nejvíce sám sebou. Toto dětský domov ani jiný ústav dostatečně neumožňují, jelikož dochází k neustálé veřejné kontrole a omezování. Podle autora pobyt v takovémto zařízení může pro některé představovat trauma, které může člověka dlouhodobě poznamenat.¹⁵⁰ Ve svých publikacích odkazuje na výzkumný experiment Zdeňka Matějčka a Josefa Langmeiera, taktéž zmiňuje vysoké riziko psychické deprivace, kterému jsou ústavní děti vystavovány. Z těchto výše uvedených důvodů považuje jako nejlepší alternativu biologické rodiny adopci či pěstounskou péči v náhradní rodině. Jelikož náhradní rodinná péče má pozitivnější dopad na zdravý vývoj dítěte nežli institucionální náhradní péče.¹⁵¹

5.4 Pohled A. Škoviery

Dalším odborným autorem, který se profesně věnuje problematice výchovy dětí v náhradní rodinné a ústavní výchově, je psychoterapeut a speciální pedagog Albín Škoviera. Primárně se zaměřuje přímo na dilemata náhradní výchovy a kvalitu života dětí a mladistvých v náhradní výchově, jak ústavní tak v pěstounské péči.

¹⁴⁹ Srov. MATOUŠEK O. a H. PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: 2., rozšířené vydání: v kontextu plánování péče*, s. 61.

¹⁵⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 107 - 112

¹⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 63 – 64.

Stejně jako předchozí autoři odborných publikací i Škoviera považuje za vhodnější pro zdravý vývoj dítěte pěstounskou péči nežli dětský domov. Přesto není jeho názor, již tolik vyhranění a nezavrhuje institucionální výchovu. Taktéž připouští i jisté výjimky, kdy je umístění do dětského domova pro dítě tím nejvhodnějším řešením. Institucionální péči považuje za potřebnou, a to především pro děti staršího školního věku, které jsou často limitovány právě svým věkem. Děti v této vývojové fázi mívají často potíže s přizpůsobením se v nové náhradní rodině. Druhým případem, kdy může dětský domov představovat přijatelnější řešení, je situace, kdy je umístění dítěte do dětského domova pouze dočasné. Jedná se tedy pouze o dočasné řešení, kdy rodina řeší nějakou tíživou situaci a nedokáže se aktuálně o dítě dostatečně postarat. V tomto případě je nutné pracovat, jak s rodinou, tak i se samotným dítětem, nejvhodnější je forma rodinné terapie. Bohužel v naší zemi je věnována nedostatečná pozornost práci s rodinou dítěte umístěného v náhradní ústavní výchově. Autor je přesvědčen, že je potřeba náhradní ústavní výchovu změnit, tak aby lépe uspokojovala potřeby a cíle dětí a mladistvých.¹⁵²

Škoviera spolu s dalšími odborníky, a to Ivanem Lukšíkem, Lucií Hargašovou a Milanem Ficem, realizoval výzkum *Kvalita života dětí a mladých lidí v ústavnej starostlivosti*, kde se věnoval problematice ústavní výchovy. Děti a mladiství z ústavní péče, tedy i z dětských domovů, jsou daleko více ohroženi sociálně patologickými jevy, a tím je více ohrožen jejich zdravý psychický vývoj. Z těchto důvodů je nutné se podrobněji věnovat kvalitě života těchto jedinců. Zaměřit se nejen na materiální a sociální zabezpečení, ale také na psychickou pohodu. Autoři výzkumu mimo jiné poukazují na problematiku kvality života po odchodu z ústavní péče, která je nižší než u ostatních vrstevníků. Z toho vyplývá nedostatečná připravenost mladistvých na běžný život po odchodu ze zařízení. Proto je nutné posílit kvalitu přípravy na zodpovědný a samostatný život po odchodu, zároveň je nutná větší podpora domů na „půllicesty“ a rozšíření jejich stávajících kapacit.¹⁵³

¹⁵² Srov. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*, s. 34 – 39.

¹⁵³ Srov. LUKŠÍK I., ŠKOVIERA A., HARGAŠOVÁ L. a M. FICO. *Kvalita života dětí a mladých lidí v ústavnej starostlivosti*, s. 130 – 131.

5.5 Pohled J. Bowlbyho

John Bowlby byl významným dětským psychiatrem a psychoanalytikem. V průběhu svého profesního života vydal několik odborných publikací, mnohé z nich se věnovaly rané citové vazbě. Jeho díla byla významným příspěvkem ve svém oboru. Věnoval se otázkám vztahujících se k duševnímu zdraví dětí bez rodinného zázemí a realizoval několik empirických pozorování, jak malé děti reagují na dočasnou ztrátu matky.¹⁵⁴ Během svého profesního života vypracoval teorii vztahové vazby, při které se nechal inspirovat etologií a opakovaně se odvolával na její poznatky. Stejně jako etologové se Bowlby hlásil k darwinismu. Byl prvním, kdo tuto teorii vztahové vazby formuloval a dále jí rozvíjel až do své smrti.¹⁵⁵ Ve svých výzkumech došel k přesvědčení, že: „*Pro duševní zdraví kojence a malého dítěte považujeme za nezbytné, aby dítě prožívalo vřelý, blízký a nepřerušovaný vztah s matkou (nebo s její trvalou náhradou), v němž oba nacházejí uspokojení a radost.*“¹⁵⁶

Pro zdravý psychický vývoj dítěte je velmi podstatná vazba na jednu pečující osobu. Pro vytvoření této citové vazby je rozhodující dostatečně dlouhá doba trvání a dostatečné množství kontaktů mezi dítětem a jedinou pečující osobou. Pokud není dostatečně naplňována potřeba citové vazby, dochází k psychické deprivaci dítěte. Bowlby stanovil tři základní depriváční situace, a to: a) dítě žije v náhradní institucionální péči, kde má nedostatek mateřské péče a intenzivního kontaktu s primární pečující osobou, b) dítě žije s biologickou či náhradní matkou, přesto se mu nedostává dostatek péče a kontaktu s pečující osobou, c) dítě má dispozice, které ztěžují kontakt s pečující osobou, přestože tato osoba je jinak kontaktu schopná a je této citové vazbě otevřená.¹⁵⁷ Ty děti, které v prvních pěti letech svého života strádaly nedostatkem mateřské lásky a péče, mají trvalé následky vzhledem k neschopnosti navázat citové vztahy. Jako klasický příklad těchto jedinců, které nazývá jako „*děti bez lásky*“, uvádí děti z ústavní péče.¹⁵⁸ Přes tento svůj postoj k ústavní péči Bowlby v některých případech tuto možnost považuje za vhodnější. A to v případech, kdy se jedná o mladistvého, dítě starší 6 let při krátkodobém či přechodném umístění, dítě s vážnou

¹⁵⁴ Srov. BOWLBY J. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*, s. 9.

¹⁵⁵ Srov. HAŠTO J. *Vztahová vazba: ku koreňom lásky a úzkosti*, s. 40, 264.

¹⁵⁶ Cit. BOWLBY J. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*, s. 11.

¹⁵⁷ Srov. MATOUŠEK O. a H. PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*, s. 32.

¹⁵⁸ Srov. MATĚJČEK Z. a J. LANGMEIER. *Výpravy za člověkem*, s. 96 – 97.

nepřizpůsobivosti a poruchami chování, které by působily v rodině velké potíže, a nakonec větší počet sourozenců z důvodu, aby nedošlo k jejich oddělení.¹⁵⁹

Bowlby nahlíží na člověka, především jako na vztahovou bytost, pro kterou je nezbytné citové pouto s matkou či jinou primární pečující osobou, ale i další citové vztahy v průběhu jeho života. Během svých výzkumů a pozorování došel k závěru, že vztahovost je pro každého jedince velmi důležitá, a to v každé životní etapě člověka.¹⁶⁰ Přesněji v jedné ze svých známých publikací uvádí tvrzení, že: *„Úzké citové vztahy k druhým lidským bytostem jsou středobodem, od něhož se odvíjí život člověka, nejen když je kojencem, batoletem či školákem, ale také během dospívání a roků zralosti a dále až do stáří. Z těchto úzkých vztahů člověk čerpá sílu a radost ze života a tím, čím sám přispívá, dodává sílu a radost druhým.“*¹⁶¹

¹⁵⁹ Srov. LANGMEIER J. a Z. MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*, s. 353.

¹⁶⁰ Srov. BOWLBY J. *Ztráta: smutek a deprese*, s. 388.

¹⁶¹ Cit. Tamtéž, s. 388.

6 Pohled odborné veřejnosti na dětské domovy a pěstounskou péči

Kapitola diplomové práce je věnována pohledům a názorům odborné veřejnosti, která se v rámci své profese setkává s dětmi, které žily nebo žijí v dětském domově či pěstounské péči. Pro tuto kapitolu, kterou považuji za stěžejní část práce, jsem se rozhodla z toho důvodu, že v našem českém prostředí se dané problematice dětských domovů a pěstounské péče, věnuje pouze pár autorů odborných publikací. Tito autoři jsou převážně dětské psychologové, jejichž názor na danou problematiku je velmi podobný. Z tohoto důvodu jsem chtěla svoji diplomovou práci rozšířit o různorodější pohledy a názory, které lze nalézt právě mezi odbornou veřejností. Pro tuto část práce byl vytvořen dotazník a byla požádána předem vyselektovaná odborná veřejnost o jeho vyplnění. Osloveni byli psychologové, sociální pracovníci a pedagogičtí pracovníci. Konkrétněji dětské psychologové, sociální pracovníci z nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, sociální pracovníci ze sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi, sociální pracovníci z orgánu sociálně-právní ochrany dětí, a nakonec učitelé a vychovatelé ze základních škol. V následujících podkapitolách budou prezentovány názory, pohledy a zkušenosti odborné veřejnosti s danou problematikou.

Dotazník spolu s výsledky a grafy dotazníkového šetření je umístěn v přílohách této práce.

6.1 Pohled psychologů

Necelé dvě třetiny (62,5 %) oslovených psychologů se setkaly nebo se setkávají v rámci své profese s dětmi, které jsou umístěné v dětském domově či pěstounské péči. Pouze jeden z respondentů shledává dětský domov a pěstounskou péči za rovnocenné formy náhradní výchovy. Zbývající respondenti zvolili mezi dětským domovem a pěstounskou péčí, za vhodnější formu druhou možnost, tedy pěstounskou péči. Důvodů, kterými argumentovaly, proč je vhodnější pěstounská péče, bylo uváděno hned několik. Často bylo zmiňované přirozenějšího prostředí, které pěstounská rodina dítěti poskytuje. Dále schopnost pěstounské rodiny plně uspokojovat psychické potřeby dítěte a mladistvého, konkrétněji byla nejčastěji uváděna potřeba citové vazby a bezpečí. Respondenti považují vztah mezi pěstounem a dítětem za daleko osobnější a důvěrnější,

než k jakému dochází mezi vychovatelem a dítětem. Často tito respondenti odkazují na *Teorii citové vazby*, jejímž autorem je John Bowlby. Zmiňována je také citová deprivace, se kterou se děti v dětských domovech velmi často potýkají. Náhradní rodinu považují za daleko stabilnější prostředí, než je tomu v dětském domově, kde dochází k personálním změnám a pracovníci pracují na směny. Většina respondentů zmiňuje pozitivní vliv pěstounské rodiny na dítě, jelikož dítěti nabízí poznání fungujícího modelu rodiny a adekvátních pozitivních vzorů v rodinném prostředí. Dítě se v rodině učí různým rodinným vztahům, rolím, zvykům a běžným situacím, se kterými se rodina v životě běžně setkává. Což je velmi důležité pro jeho další fungování v rodinném prostředí, nejen v současné rodině, ale i v té budoucí. Pěstounská rodina také dítě lépe vybaví do budoucího života, jelikož se v rodině setkává se sociálními a finančními dovednostmi a znalostmi, které jsou potřebné pro budoucí dospělý život.

Tato značná část respondentů považuje pěstounskou péči za vhodnější, také z pohledu společnosti. Je levnější a efektivnější alternativou biologické rodiny, než je tomu v případě dětských domovů, jejichž zřizování je pro stát ekonomicky nákladnější. Jeden z respondentů uvádí, že dle nejmenovaného ředitele dětského domova jsou měsíční náklady na jedno dítě zhruba 30 000 Kč, což prokazatelně ukazuje na pěstounskou péči jako levnější variantu. Zároveň respondenti uvádí, že děti z pěstounských rodin potřebují v dospělosti menší podporu státu, jelikož jsou samostatnější a duševně vyrovnanější.

Přestože je většinou respondentů upřednostňovaná pěstounská péče před dětským domovem, tak pouze část (40 %) respondentů je přesvědčena, že je tato forma náhradní péče vhodná pro všechny děti, a to bez výjimky. Pouze malá část (18,8 %) respondentů je přesvědčena, že každé dítě v dětském domově touží po osvojení či pěstounské péči. Příkladů uvádí hned několik, může se jednat o děti, které si již samy prošly několika pěstounskými rodinami a dětský domov pro ně v tomto případě představuje stabilnější prostředí. V dalším případě se může jednat o početnější sourozeneckou skupinu dětí, která by musela být při umístění do pěstounské péče rozdělena. Dětský domov je tedy jedinou možností, aby nedošlo k jejímu rozdělení. Dále jsou zmiňované specifické skupiny dětí, které vyžadují větší odbornou péči, kterou pěstouni nemohou těmto dětem poskytnout. Některé děti jsou do dětského domova umístěny z důvodů tíživé sociální situace v rodině, kdy rodiče nejsou schopni dítě dostatečně zabezpečit, ale je mezi nimi zdravá vztahová vazba. Tyto děti nepřestávají věřit, že se jednou opět vrátí domů k rodičům. V tomto případě pobyt v dětském domově představuje vhodnější a

snesitelnější řešení, než je navazování nových vztahů v pěstounské rodině. Z těchto důvodů je patrné, že většina respondentů považuje existenci dětských domovů za opodstatněnou, alespoň pro vybrané specifické skupiny dětí. Přivítali by však nahrazení klasických dětských domovů, a to menšími fungujícími zařízeními rodinného typu. Pouze malá část (18,8 %) souhlasí se zrušením dětských domovů a jejich úplným nahrazením pěstounskou péčí.

Přestože respondenti upřednostňují pěstounskou péči před dětským domovem, i v případě pěstounské péči uvádí možná negativa této náhradní péče. Především možná nedostatečná motivovanost či odbornost pěstounů. Někteří pěstouni nejsou dostatečně připraveny na překážky a komplikace, které s sebou dítě vlivem předchozích negativních zkušeností do pěstounské rodiny přinese. Poté může docházet k navrácení dítěte zpět do dětského domova, což dítě ještě více negativně ovlivní. Jsou také zmiňovány špatné motivy pěstounů, například pěstounství pro finanční zisk, kdy si pěstouni berou dítě do péče pouze kvůli příspěvkům od státu. Stejně tak jako nelze aplikovat plošně názory na všechny dětské domovy, jelikož se liší domov od domova, je tomu tak i v případě pěstounské péče. Přestože respondenti uvádějí své názory na dětské domovy a pěstounskou péči, nezapomínají připomínat, že se jedná pouze o obecné názory. V užší rovině je nutné rozlišovat konkrétní pěstouny a konkrétní dětské domovy, stejně tak konkrétní případ dítěte. Jeden z respondentů přímo uvádí: *„Znala jsem děcáky, kde bych tedy opravdu ani omylem nechtěla být a také jsem mluvila s dětmi, které byly jinde a bylo to tam lepší, než v jejich původní rodině. Umím si představit malý děcák, který se rodině velmi podobá a velkou mnohočlennou rodinu, která už připomíná spíše nějaký ústav. Pak mne nezajímá, jak se to jmenuje, ale jaký základ to dá dětem do jejich budoucího života a vztahů.“*

6.2 Pohled sociálních pracovníků

Většina oslovených sociálních pracovníků se setkala či setkává v rámci své profese s dětmi, které jsou umístěné v dětském domově nebo pěstounské péči. Téměř tři čtvrtiny (72,2 %) respondentů shledávají pěstounskou péči za vhodnější alternativu biologické rodiny pro děti a mládež. Pouze čtyři respondenti považují obě formy náhradní péče za rovnocenné. Důvody proč takto velká část upřednostňuje pěstounskou péči, jsou individuálnější přístup k dítěti, vzájemnost citových vztahů mezi pěstouny a dítětem, poskytování přirozeného modelu rodiny, lepší připravenost na budoucí život a

fungování ve společnosti. Již zmíněný přirozený model rodiny je důležitý v mnoha směrech, dítě si učí rodinným vztahům a rolím, dále komunikaci a řešení běžných situací v rodině. Tento model umožňuje posílení schopnosti fungovat v jejich budoucí rodině. Jedním z důvodů bylo také, že pěstounská péče lépe naplňuje potřebu vztahovosti a citové vazby dítěte. Dalším důvodem je pozice vychovatele, který je především zaměstnancem zařízení nežli náhradním rodičem, a to si děti hlavně ve starším věku mohou uvědomovat. Zároveň stejně jako je tomu v jiných zaměstnáních, i zde dochází ke změně personálního obsazení, což dítě negativně ovlivňuje. Častou výtkou je nedostatečná připravenost na budoucí dospělý život, kdy děti opouštějící dětský domov mají často zkreslené představy o skutečném životě. Tyto děti nemají po odchodu žádnou blízkou osobu, na kterou se mohou v budoucnu obracet a zůstávají často po odchodu z dětského domova osamoceny.

Také v pěstounské péči shledává značná část (61,1 %) respondentů možné potencionální negativní vlivy, jako je riziko nepříznivého zasahování biologického rodiče do života dítěte a pěstounské rodiny. Dalším možným problémem je selhání pěstounské péče a návrat dítěte do ústavní péče, což každé dítě ještě více traumatizuje. Zmiňováno je také pěstounství, které může být motivováno finančním ziskem, který v rámci pěstounství od státu pěstouni pobírají. Možným rizikem je také nedostatečná připravenost pěstounů a jejich selhání v citové a vztahové vazbě, která svoji roli náhradních rodičů nezvládá.

Přestože většina respondentů upřednostňuje pěstounskou péči před dětským domovem, tak téměř dvě třetiny (61,5 %) jsou přesvědčeny, že není pěstounská péče vhodnější pro všechny děti a jsou zde jisté výjimky. A dokonce více jak tři čtvrtiny (83,3 %) respondentů zastává názor, že některé děti v dětském domově nestojí o osvojení či pěstounskou péči. Jsou děti, které jsou odebrány z rodiny a umístěny do dětského domova z důvodů tíživé životní situace v rodině a dočasné neschopnosti se o dítě postarat. Rodina se snaží o nápravu a o navrácení dítěte zpět do své péče, v těchto případech považují dětský domov za vhodnější alternativu rodiny. Dále jsou zmiňovány případy dětí, kterým je dobře v dětském domově v kolektivu dalších dětí, se kterými sdílí obdobné životní zkušenosti. Dalším skupinou jsou děti, především děti ve starším věku, které si prošly takovým zklamáním z vlastní rodiny, že již o žádnou raději nestojí. Z těchto důvodů jsou také téměř tři čtvrtiny (72,2 %) respondentů proti a považují za nemyslitelné zrušení dětských domovů a jejich úplné nahrazení pěstounskou péčí. Dalšími důvody jsou případy „*problematických*“ dětí či dětí vyžadující odbornou péči,

pro které je dětských domov vhodnější z důvodu jeho větší kvalifikovanosti a odbornosti. Podle velké části respondentů mají dětské domovy svůj smysl a nevidí důvod proč je rušit. Posledním uvedeným důvodem je aktuální nedostatek pěstounských rodin. Dokonce jeden z respondentů je toho názoru, že zvažovat zrušení dětských domovů, může pouze teoretik „od stolu“, který nikdy neřešil praktickou stránku věci.

6.3 Pohled pedagogických pracovníků

Většina oslovených pedagogických pracovníků se setkala nebo setkává v rámci své profese s dětmi, které jsou umístěné v dětském domově či pěstounské péči. Pouze jeden z respondentů považuje obě formy náhradní péče za rovnocenné s ohledem na jejich vhodnost pro děti a mladistvé. Ostatní upřednostňují umístění dítěte do pěstounské péče. Nejčastěji pedagogičtí pracovníci svůj názor zdůvodňovali vhodnějším prostředím, kdy jednohlasně upřednostňují prostředí rodiny před ústavním prostředím. Rodina dle respondentů dětem poskytuje podpůrnější prostředí, jelikož zažívá běžné rodinné situace a model fungující rodiny, díky tomu se lépe učí sociálním vztahům a rolím. Zároveň dítě lépe připravuje na budoucí život, aby dokázalo ve společnosti a později ve své rodině plnohodnotně fungovat. Pěstounská rodina poskytuje stálejší vazby a citový vztah, díky tomu může dítěti vhodněji nahradit biologickou rodinu než je tomu v případě dětského domova. Přestože značná většina respondentů považuje pěstounskou péči za vhodnější, tak pouze necelé dvě třetiny (61,5 %) jsou si jisté tím, že je tato forma náhradní péče vhodnější pro všechny děti bez výjimky. Jedním z argumentů, proč tomu tak nemusí být, je ten, že některé děti jsou do dětského domova umístěné z důvodu tíživé životní situace v rodině. Dítě má svoji biologickou rodinu rádo a rodina se snaží o nápravu, aby se dítě mohlo vrátit domů.

Z předchozího odstavce je zcela patrné, že respondenti považují za více problematickou formu náhradní výchovy dětský domov, než je tomu v případě pěstounské péče. Kromě již zmíněného vytýkají ústavní formě náhradní péče izolovanost od „skutečného“ života, často chybějící mužský vzor v jejich životě, nedostatečné uspokojování psychických potřeb dítěte a citovou deprivaci, bydlení v příliš široké komunitě. Přestože respondenti upřednostňují pěstounskou péči, i zde někteří (42,9 %) spatřují možné nedostatky. Dítě žije ve stálé nejistotě, může mít strach z návratu do dětského domova či k biologické rodině. Biologická rodina v některých případech může nepříznivě zasahovat do života dítěte a pěstounské rodiny. Dítě se

nemusí srovnat s pocitem, že nevyrůstá v biologické rodině. Jeden z respondentů také uvádí vlastní zkušenost z praxe, kdy se opakovaně setkal s dětmi v pěstounské péči, které trpěly tím, že byly extrémně chytřejší než jejich pěstouni, kdy jejich rozdílná inteligence představovala pro navázání vztahu bariéru.

Přestože většina respondentů upřednostňuje pěstounskou péči před dětským domovem, tak pouze jediný respondent se vyjádřil pro zrušení dětských domovů a jejich úplné nahrazení pěstounskou péčí. Z důvodů určitých skupin dětí, pro které je dětský domov vhodnější formou než pěstounská péče. Druhým důvodem je nedostatek pěstounských rodin, které se v naší zemi v současnosti nachází.

7 Pohled médií na dětské domovy a pěstounskou péči

Poslední část své práce jsem se rozhodla věnovat pohledu médií na danou problematiku. Některá nám mnohokrát ukazují realitu více v černo-bílých barvách, než jak tomu ve skutečnosti opravdu je. Přestože tyto pohledy mohou přinášet média, která v dané problematice nedisponují odbornými poznatky, mají na většinu populace silný vliv a intenzivně ovlivňují názor široké veřejnosti. Mnozí si vytváří názory na dětské domovy a pěstounskou péči pouze na základě informací uveřejněných v televizi, novinách či na internetu. Tyto nově získané informace nekriticky přijímají a již je nereflktují s jinými možnými zdroji. Z tohoto důvodu je poslední část práce věnována tomu, jak jsou dětské domovy a pěstounská péče prezentovány široké veřejnosti v oblíbených elektronických masmédiích.

7.1 Pohled médií na dětské domovy

Elektronické články věnující se tematice dětských domovů často zmiňují například vysoký počet dětí umístěných v dětských domovech a nadace, které těmto dětem různými činnostmi pomáhají. Aktuálně je u nás asi nejčastěji zmiňována Nadace Terezy Maxové dětem. Články s touto tematikou pojednávají především o tom, že děti patří do rodiny nikoli do ústavů. Dále také o tom jakou pomoc nadace nabízí, především se jedná o podporu studia a volného času dětí z dětského domova, ale také podporu biologických rodin, aby se děti mohly vrátit, co nejdříve opět domů.¹⁶²

Druhým velmi častým tématem v mediích je život dětí po opuštění dětského domova a jejich připravenost na život mimo dětský domov. Obvykle je zmiňována nedostatečná připravenost na život mimo dětský domov, se kterým nemají dostatek zkušeností. Běžné životní situace pro ně představují kolikrát nepřekonatelné překážky. V elektronických médiích jsou nejčastěji uváděny překážky, jako je nedostatek podpory a ztráta sociálních vazeb po odchodu z domova. Dalším uváděným problémem je nedostatečná finanční gramotnost a nedostatečná informovanost týkající se sociálního systému. Také nemají obecný přehled ohledně svých možností práce a bydlení. U mladých lidí, kteří prošli dětským domovem, se objevují mnohokrát jiné životní priority

¹⁶² Srov. iDNES.cz. Kiki a Viki se vrací k rodině: děti do dětských domovů nepatří. *IDNES.cz* [online]. Srov. BEJLKOVÁ, Kamila. V ústavech máme nejvíce dětí v Evropě: nadace pomáhá už 22 let. *Seznam Zprávy* [online]. Srov. iDNES.cz. Pomozte dětem z ústavů k zážitkům i k výlučné pozornosti. *IDNES.cz* [online].

než u ostatních vrstevníků. Za nejdůležitější často považují „*mít vysokou životní úroveň*“ a daleko více tíhnou k penězům a materiálním věcem, za které utrácí většinu svých financí. Zatímco ostatní vrstevníci nejčastěji považují za nejdůležitější „*mít radost ze života*“ a své finance spíše šetří, především na bydlení. Stejně tak mají rozdílný přístup k práci, kdy pro jedince z dětského domova je zcela nejdůležitější finanční ohodnocení, zatímco pro jejich vrstevníky hraje silnou roli také smysluplnost práce, kterou vykonávají.¹⁶³

Občasně se také objevují články, které zmiňují zákaz ústavní péče a apelující na skutečnost, že dětem se daleko lépe daří v rodinách. Například v roce 2015 byla v médiích diskutována situace, kdy rada pro lidská práva žádala zákaz umístování dětí mladších sedmi let do ústavu. V roce 2017 média psala o zákazu ústavní péče pro nejmenší, který tehdy projednávalo ministerstvo práce a sociálních věcí. Jako hlavní důvody těchto projednávaných opatření byly především vysoké počty dětí umístovaných do ústavní péče, upřednostňování náhradní rodinné péče a vysoký rozpočet na provoz těchto zařízení. Články obsahují také názory dalších odborníků, mnozí se zákazem nesouhlasí. Z důvodu opomíjení dětí, pro které je ústavní péče vhodnější nežli náhradní rodinná péče.¹⁶⁴

Většina článků v médiích pojednává o problémech a nedostatcích dětských domovů, ale výjimečně se objeví i články v pozitivnějším duchu. Například článek informující o zkreslených představách široké veřejnosti ohledně dětských domovů, které jsou dnes již na lepší úrovni, než tomu bývalo ještě před několik lety. Pozitivně hodnotí fungování rodinných skupinek v domovech, které se snaží děti naučit řádu a samostatnosti. Dětské domovy skutečně usilují o to, aby byly jejich děti připravené na život mimo domov, bohužel i přes tento nácvik je to pro tyto jedince velmi těžké a mají strach ze selhání. Nejčastěji se po odchodu potýkají s problémy ohledně bydlení, jelikož mnohým chybí dostatek financí na zaplacení prvních požadovaných nájmu a kauce

¹⁶³ Srov. iDNES.cz. Průzkum: mladí bez rodin vstupují do života se zkreslenými představami. *IDNES.cz* [online].

Srov. iDNES.cz. Šest věcí, které chybí dětem z dětských domovů: Pomoci můžeme všichni. *IDNES.cz* [online].

Srov. KLAPAL, Ondřej. Rozdíl mezi hrubou a čistou mzdou zná prý jen třetina dětí z dětských domovů. *IROZHLAS* [online].

¹⁶⁴ Srov. KOUBOVÁ, Michaela. MPSV chce sjednotit péči o ohrožené děti pod sebe a zakázat ústavní péči u nejmenších: odborníci se bouří. *Zdravotnický deník: zdravé je vědět* [online].

Srov. IROZHLAS. Rada pro lidská práva žádá zákaz posílání dětí do sedmi let do ústavů. *IROZHLAS* [online].

pronajímateli.¹⁶⁵ Další článek kritizuje stereotypní představy o tom, že se lidem z dětských domovů nedaří zařadit do běžné společnosti, jsou neúspěšní a často končí na ulici a na drogách. Dětské domovy jsou pro děti často záchranou před nefunkční biologickou rodinou, a kolikrát dokáží nabídnout a připravit jedince na dospělý život lépe než vlastní rodina. Připouští nedokonalost a jisté limity této náhradní péče, avšak stále je to vhodnější prostředí než to, z kterého dítě pochází. Neúspěšnost některých dětí po odchodu z dětského domova připisují primárně traumatům, kterými si děti prošly před umístěním do domova, nikoliv dětským domovům. Nezapomínají také zdůraznit, že je rozhodující přístup konkrétních dětských domovů a pracovníků, proto žádný domov není stejný a nelze je takto plošně hodnotit.¹⁶⁶

7.2 Pohled médií na pěstounskou péči

Média problematice pěstounské péče nevěnují takovou pozornost jako dětským domovům. Obecně považují pěstounskou péči za vhodnější alternativu než dětský domov, z tohoto důvodu je v médiích tato péče vykreslována především v pozitivním duchu.

Články věnující se tematice pěstounské péče se zcela jednoznačně nejčastěji zabývají tématem nedostatku pěstounů v České republice, což má za následek vysoký počet dětí setrvávajících v dětských domovech. Podle článků každoročně počet pěstounů rapidně ubývá. V tom je spatřován problém, jelikož pěstounská péče je pro výchovu dětí a mladistvých vhodnější než dětský domov. Ten je považován z hlediska vývoje dítěte za nejméně vhodnou možnost náhradní péče, taktéž je pro stát tou nejdražší možností.¹⁶⁷ Přibývají pouze tak zvaní pěstouni na přechodnou dobu, kteří se starají o dítě pouze do doby, než se pro něj najde stabilní a vhodné zázemí.¹⁶⁸ Mnohé články informují o různých nadacích a projektech, které se snaží různými způsoby pomoci nalézat více potencionálních pěstounů.¹⁶⁹ Přesto jsou kraje, ve kterých přestože je také nedostatek pěstounů, tak se jim daří postupně nahrazovat dětské domovy právě

¹⁶⁵ Srov. KUBÍČKOVÁ, Veronika. Dětské domovy už nejsou internáty, lidé o nich mají zkreslené představy. *Seznam Zprávy* [online].

¹⁶⁶ Srov. ŠIMKOVSKÁ, Nella. „Záleží, jak se k tomu kdo postaví.“: dětské domovy rodinu nenahradí, i tak se mnohým odchovancům v životě daří. *VŠEHRD: spolek českých právníků* [online].

¹⁶⁷ Srov. ŠRÁMKOVÁ, Jitka. V Plzeňském kraji chybí desítky pěstounů, děti končí v ústavěch. *IDNES* [online].

¹⁶⁸ Srov. KOZOHORSKÝ, Petr. Kraj se snaží najít rodiny pro opuštěné děti: chybí však pěstouni. *IDNES* [online].

¹⁶⁹ Srov. KOZOHORSKÝ, Petr. Předvánoční kampaň hledá pěstouny, v kraji jsou bez domova desítky dětí. *IDNES* [online].

pěstounskou péčí, například Moravskoslezský kraj. K roku 2019 měli v tomto kraji 570 pěstounských rodin a patří k republikové špičce, co se týče pěstounské péče. Dochází zde ke snižování lůžkových kapacit dětských domovů, jelikož jich již tolik není potřeba. Zůstávají zde pouze děti, které jsou těžce umístitelné do náhradní rodinné péče, jedná se především o děti s chronickým onemocněním.¹⁷⁰

Dalším objevujícím tématem je potřeba lepšího výběru pěstounů a nutnost posílení jejich podpory. Jelikož opakovaně dochází k vrácení dítěte z pěstounské péče zpět do dětského domova, což dítě negativně poznamená. K vrácení do dětského domova dochází nejčastěji v období puberty dítěte. Tato situace představuje pro dítě traumatický zážitek, dochází k opakovanému prožívání pocitu vlastního selhání a může jedince do budoucího života negativně ovlivnit. Z důvodu tohoto možného rizika je nutná dobrá příprava náhradních rodičů na pěstounství a s ním spojené možné překážky.¹⁷¹

Přestože je ve všech člancích prezentován názor, že pěstounská péče je vhodnější alternativou vlastní rodiny, nežli dětský domov, i zde se najdou nedostatky, které jsou pěstounské péči vytýkány. Jedná se především o nedostatečnou připravenost na budoucí dospělý život. Děti z pěstounské péče se potýkají s obdobnými obtížemi jako děti odcházející z dětského domova, jedná se především o nízkou úroveň vzdělání, nedostatečnou samostatnost a finanční gramotnost. Stejně jako pro děti z dětských domovů je pro ně obvykle prioritou finanční ohodnocení zaměstnání, nikoli jeho smysluplnost. Stejně tak často dochází k zadlužení a neschopnosti finančně hospodařit.¹⁷²

Dalším velmi častým tématem jsou konkrétní životní příběhy pěstounských rodin. Jedná se především o pozitivně naladěné příběhy, kdy pěstounská péče probíhá, tak jak by měla. Jsou zde prezentovány rodiny, kdy jsou mezi pěstounem a dítětem ideální vztahy.¹⁷³ Ale najdou se i ojedinělé případy, kdy články pojednávají o pěstounské péči v negativním duchu. Jedná se především o finanční podvody a finančnímu přiživování se na pěstounské péči. Najdou se i případy, kdy je zneužívána pěstounskou péče, a to z finančních důvodů. V těchto případech dochází k pěstounské péči v rámci rodiny,

¹⁷⁰ Srov. MOTLOVÁ, Žaneta. Pěstouni stále scházejí, i když kraj patří v péči k republikové špičce. *IDNES* [online].

¹⁷¹ Srov. BENEŠOVÁ, Petra. Když selže adopce, návrat dítěte do ústavu bývá traumatizující. *IROZHLAS* [online].

¹⁷² Srov. VESELÁ, Linda. Peníze jako priorita a časté dluhy: Náhradní péče děti ovlivní, říká výzkum. *IDNES* [online].

¹⁷³ Srov. iDNES.cz. Přijali jsme čtyři děti, všechny měly těžký začátek, říká pěstounka. *IDNES* [online]. Srov. MLISOVÁ, Ludmila. Jsme normální rodina, na geny nekoukáme, říká pěstounka se třemi dětmi. *IDNES* [online].

nejčastěji se jedná o prarodiče dítěte, kdy se rodinní příslušníci na pěstounské péči společně domluví, a poté se o dávky pěstounské péče pěstouni rozdělí s biologickými rodiči dítěte.¹⁷⁴ Těmto jedincům tyto podvody obvykle prochází, přestože v mnoha případech pěstoun a biologický rodič či rodiče bydlí prokazatelně ve společné domácnosti. V mnoha situacích se o tomto zneužívání systému a dávek ví, ale stát tomu nevěnuje příliš velkou pozornost a situace se obvykle nijak neřeší.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Srov. VÁLKOVÁ, Hana. Drsná finta, jak obrat stát: místo sociálních dávek pěstounská péče. *IDNES* [online].

¹⁷⁵ Srov. VÁLKOVÁ, Hana. Podvody s pěstounstvím: rozvedli se, aby dosáhli na tisíce od státu. *IDNES* [online].

Závěr

Diplomová práce více prohloubila mé dosavadní poznatky týkající se problematiky dětských domovů a pěstounské péče. Práce naplnila předem stanovené cíle, jelikož došlo k prohloubení pohledu na danou problematiku, zároveň byla v práci posuzována vhodnost těchto dvou forem náhradní výchovy.

Vhodnost dětského domova a pěstounské péče, byla posuzována především na základě schopnosti uspokojit psychické potřeby dětí a mladistvých. Z tohoto důvodu je v práci věnována poměrně rozsáhlá kapitola potřebám a specifickým vývojovým fázím v dětství a dospívání. Ačkoli se všichni odborníci neshodnou na konkrétním rozdělení psychických potřeb u dětí a dospívajících, jejich základ je ve velké míře totožný. Odborníci se tedy shodnou alespoň na základních psychických potřebách, mezi které patří potřeba stimulace, potřeba smysluplného světa, potřeba jistoty a bezpečí, potřeba osobní identity a potřeba otevřené budoucnosti. Naplnění těchto psychických potřeb v dostatečné míře je velmi důležité pro další psychický vývoj každého dítěte a dospívajícího. Pokud k tomu dlouhodobě z jakéhokoli důvodu nedochází, může se začít u dítěte či mladistvého projevovat psychická deprivace. Jejíž následky si s sebou může jedinec nést celý svůj život.

Práce vychází především z publikací předních českých psychologů profesora Zdeňka Matějčka, profesora Josefa Langmeiera a docenta Jiřího Kovaříka. Ti se celý svůj profesní život věnovali problematice dětských domovů a psychické deprivace. Došli ke společnému závěru, v němž konstatují, že u velké části dětí a dospívajících umístěných v dětských domovech dochází k psychické deprivaci. Ta je zapříčiněna tím, že dětské domovy nedokáží v dostatečné míře naplňovat psychické potřeby dětí a mladistvých. Jako nejvíce problematickou oblast považují naplnění potřeby jistoty a bezpečí a potřebu otevřené budoucnosti.

Zmínění autoři během svého několikaletého výzkumu vyzorovali pozitivní vliv pěstounské péče na psychický stav dětí a dospívajících. Bylo zjištěno, že v případě psychické deprivace pěstounská péče může působit jako terapie, při které postupně ustupují následky psychické deprivace. S názorem těchto výše uvedených odborníků se ve velké míře shodují i další autoři odborných publikací, jako je profesorka Marie Vágnerová, docent Oldřich Matoušek, docent Albín Škoviera či dětský psychiatr a psychoanalytik John Bowlby. Přes tento názor, se však také shodují v existenci určitých

výjimek, konkrétněji specifických skupin dětí a dospívajících, pro které může být dětský domov vhodnější alternativou biologické rodiny než je tomu v případě pěstounské péče.

Obdobně nahlíží na tuto problematiku také respondenti dotazníkového šetření, tedy oslovení psychologové, pedagogičtí a sociální pracovníci. Převážná většina z nich považuje pěstounskou péči za vhodnější alternativu než dětský domov. Jejich argumentace se ve velké míře shoduje s argumenty autorů odborných publikací. Pěstouni dokáží poskytnout bezpečnější a trvalejší citový vztah než vychovatelé v dětských domovech, stejně tak lépe naplňují potřebu otevřené budoucnosti. S pěstounem dítě sdílí společnou budoucnost, zatímco u vychovatele si uvědomuje časovou omezenost vztahu. Stejně jako autoři odborné literatury i respondenti často uvádí nedostatečnou připravenost dětí a dospívajících v dětských domovech na budoucí život po odchodu z domova. Přestože většina respondentů považuje pěstounskou péči za vhodnější než dětský domov, tak si zároveň uvědomují nezbytnost tohoto ústavního zařízení. Uvádějí konkrétně příklady skupin dětí, pro který by mohl být dětský domov vhodnější a snesitelnější alternativou. Přesto, že se respondenti ve velké míře shodují s autory odborné literatury v názoru na dětské domovy, tak zmiňují i možné nedostatky pěstounské péče. Na ty upozorňují především sociální pracovníci a psychologové, kteří se s dětmi z pěstounských rodin v rámci své profese setkávají. Nejčastěji je uváděna možnost nedostatečné motivovanosti či nevhodné motivy pěstounů. Jako nevhodné motivy pěstounství, se kterými se respondenti při své praxi setkávají, je například často uváděný motiv finančního zisku. Připomínána je také nedostatečná připravenost a odbornost pěstounů, kdy nedokáží navázat dostatečný citový vztah s dítětem. Tyto případy mohou končit až opětovným vrácením dítěte do dětského domova, což může dítě či mladistvého ještě více traumatizovat.

Elektronická masmédiá se staví k této problematice obdobně jako autoři a odborná veřejnost. Považují pěstounskou péči za vhodnější, ale připouští i možná negativa s ní spojená. K dětským domovům se staví velmi kriticky, zřídka kdy připouští i jistou úspěšnost a potřebnost dětských domovů.

Na závěr bych ráda připomněla argument jednoho z respondentů, se kterým se velmi ztotožňuji. Obecně lze říci, že pěstounská péče je vhodnější alternativou než dětský domov. Avšak tento názor nelze plošně aplikovat na všechny dětské domovy a pěstounskou péči, jelikož každý dětský domov nemusí být stejný, stejně tak pěstounská péče. Všechny dětské domovy nemusí být špatné a každá pěstounská rodina nemusí být

dobrá a fungující. Věřím, že dobrý dětský domov může být pro dítě a mladistvého lepší než špatná biologická nebo náhradní rodina.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje:

- ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině: Nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.
- BOWLBY, J. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0076-5.
- BOWLBY, J. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.
- BOWLBY, J. *Ztráta: smutek a deprese*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0355-1.
- CAIRNS, K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0370-4.
- DANIELOVÁ, L. a J. ČIHOUNKOVÁ. *Základy sociologie a psychologie*. V Brně: Mendelova univerzita, 2011. ISBN 978-80-7375-474-7.
- HALÍŘOVÁ, M. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914: Disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2012. ISBN 978-80-7395-486-4.
- HAŠTO, Jozef. *Vztáhová väzba: ku koreňom lásky a úzkosti*. Trenčín: Vydavateľstvo F, 2005. ISBN 80-88952-28-X.
- KOVAŘÍK, Jiří. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita (České Budějovice). Zdravotně sociální fakulta, 2001. ISBN 80-7040-531-7.
- KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-957-7.

- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Pedagogická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7464-017-9.
- KURIC, J. a kol. *Ontogenetická psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Člověk známý neznámý: kapitoly z praktické psychologie*. Praha: Mladá fronta, 1959.
- LANGMEIER, J. a Z. MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
- LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3. přeprac. a doplň. Praha: GradaPublishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Vyd. 4. přeprac. a doplň. Praha: GradaPublishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- LISÁ, L a M. KŇOURKOVÁ. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. Praha: Avicenum, 1986.
- LUKŠÍK, Ivan, Albín ŠKOVIERA, Lucia HARGAŠOVÁ a Milan FICO. *Kvalita života dětí a mladých lidí v ústavnej starostlivosti*. Trnava: TypiUniversitatisTyrnaviensis, 2017. ISBN 978-80-568-0077-5.
- MACEK, P. a L. LACINOVÁ. *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister&Principal, 2006. ISBN 80-7364-034-1.
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-272-0.
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-504-2.

- MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80- 85282-83-6.
- MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V. et al. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- MATĚJČEK, Z., V. BUBLEOVÁ a J. KOVAŘÍK. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1997. Zprávy [Psychiatrické centrum, edice]. ISBN 80-85121-89-1.
- MATĚJČEK, Z., POKORNÁ, M. *Radosti a strasti: Předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. Jinočany: H+H, 1998. ISBN 80-86022-21-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Josef LANGMEIER. *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon, 1981.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.
- MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče. 2., rozšířené vydání*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-08-7.
- MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče: Filosoficko-historický pohled*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-210-2512-3.

- NEUŽILOVÁ MICHÁLČOVÁ, R. *Strachy v období rané adolescence*. Brno: Barrister&Principal, 2007. Psychologie. ISBN 978-80-87029-15-2.
- PIAGET, J. a B. INHELDER. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-146-0.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.
- SIKOROVÁ, L. *Potřeba dítěte v ošetrovatelském procesu*. Praha: GradaPublishing, 2011. ISBN 978-80-247-3593-1.
- ŠAMÁNKOVÁ, M., Z. LEBEDOVÁ, J. VÍCHOVÁ, T. KOLÁČNÁ a H. JIRKŮ. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci aplikované v ošetrovatelském procesu*. Praha: GradaPublishing, 2011. ISBN 978-80-247-3223-7.
- ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
- ŠRAJER, J a L. MUSIL. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. České Budějovice: Libor Musil v nakl. Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0.
- TRNKOVÁ, L. *Náhradní péče o dítě*. Praha: WoltersKluwer ČR, 2018. ISBN 978-80-7552-864-3.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-14-2.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2. rozšíř. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

- VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0841-3.
- VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-696-9.
- VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Praha: GradaPublishing, 2008. Psyché. ISBN 978-80-247-1428-8.
- ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

Elektronické zdroje:

- BEJLKOVÁ, Kamila. V ústavech máme nejvíce dětí v Evropě: nadace pomáhá už 22 let. *Seznam Zprávy* [online]. 10. 12. 2018 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/v-ustavech-mame-nejvice-deti-v-evrope-nadace-pomaha-uz-22-let-62092>.
- BENEŠOVÁ, Petra. Když selže adopce, návrat dítěte do ústavu bývá traumatizující. *IROZHLAS* [online]. 1. 6. 2014 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/node/5933799>.
- Dětský domov: Sociální práce. *Sociální práce* [online]. 2008, [cit. 29. 12. 2018]. Dostupné z: <https://socialni-prace.webnode.cz/detsky-domov/>.
- Historie DD: O nás. *Dětský domov Hodonín u Kunštátu* [online]. [cit. 29. 12. 2018]. Dostupné z: <http://www.ddhodoninukunstatu.cz/historie-dd/>.
- Historie: Dětský domov, Nepomuk. *Dětský domov, Nepomuk* [online]. [cit. 29. 12. 2018]. Dostupné z: http://www.ddnepomuk.cz/?page_id=6.
- Historie: Dětský domov Volyně. *Dětský domov Volyně* [online]. [cit. 29. 12. 2018]. Dostupné z: <http://www.ddss-volyne.cz/historie.html>.

- CHOVANCOVÁ, M.; ROČKOVÁ, V. Mýty o dětských domovech. *Dejme dětem šanci* [online]. [cit. 30. 12. 2018]. Dostupné z: <https://www.dejmedetemsanci.cz/files/2211.file>.
- iDNES.cz. Kiki a Viki se vrací k rodině: děti do dětských domovů nepatří. *IDNES.cz* [online]. 7. 8. 2018 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy-sex/teribear-kiki-viki-navrat-domu.A180727_094808_spolecnost_jup.
- iDNES.cz. Pomozte dětem z ústavů k zážitkům i k výlučné pozornosti. *IDNES.cz* [online]. 18. 11. 2018 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy-sex/teribear-hybe-prahou-deti-ustavni-pece-vychova-vztah-pozornost-pomoc-charita.A180727_095143_spolecnost_jup.
- iDNES.cz. Průzkum: mladí bez rodin vstupují do života se zkreslenými představami. *IDNES.cz* [online]. 21. 8. 2019 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy-sex/nadace-terezy-maxove-detem-teribear-deti-z-ustavni-pece-to-das.A190814_162907_vztahy-sex_jup.
- iDNES.cz. Přijali jsme čtyři děti, všechny měly těžký začátek, říká pěstounka. *IDNES* [online]. 11. 8. 2018 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy-sex/teribear-hybe-prahou-pestounka.A180727_094908_spolecnost_jup.
- iDNES.cz. Šest věcí, které chybí dětem z dětských domovů: Pomoci můžeme všichni. *IDNES.cz* [online]. 11. 7. 2019 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy-sex/deti-z-detskych-domovu-psycholozka-ivana-janisova-beh-teribear-nadace-terezy-maxove-detem.A190624_123043_deti_jup#space-a.
- IROZHLAS. Rada pro lidská práva žádá zákaz posílání dětí do sedmi let do ústavů. *IROZHLAS* [online]. 28. 12. 2015 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/rada-pro-lidska-prava-zada-zakaz-posilani-deti-do-sedmi-let-do-ustavu_201512281858_dpihova.

- Jak to v děcáku chodí: Právo na dětství. *Právo na dětství* [online]. [cit. 30. 12. 2018]. Dostupné z <http://www.pravonadetstvi.cz/deti/tvoje-situace/jsi-v-ustavu/typy-ustavni-pecce/deti/tvoje-situace/jsi-v-ustavu/jak-to-v-decaku-chodi/>.
- KLAPAL, Ondřej. Rozdíl mezi hrubou a čistou mzdou zná prý jen třetina dětí z dětských domovů. *IROZHLAS* [online]. 27. 6. 2015 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/rozdil-mezi-hrubou-a-cistou-mzdou-zna-pry-jen-tretina-deti-z-detskych-domovu-_201506270438_kwinklerova.
- KOUBOVÁ, Michaela. MPSV chce sjednotit péči o ohrožené děti pod sebe a zakázat ústavní péči u nejmenších: odborníci se bouří. *Zdravotnický deník: zdravé je vědět* [online]. 5. 7. 2017 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.zdravotnickydenik.cz/2017/07/mpsv-chce-sjednotit-peci-ohrozene-deti-sebe-zakazat-ustavni-peci-u-nejmensich-odbornici-se-bouri/>.
- KOZOHORSKÝ, Petr. Kraj se snaží najít rodiny pro opuštěné děti: chybí však pěstouni. *IDNES* [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/karlovy-vary/zpravy/pestounska-pecce-v-karlovarskem-kraji.A150714_2176966_vary-zpravy_ba.
- KOZOHORSKÝ, Petr. Předvánoční kampaň hledá pěstouny, v kraji jsou bez domova desítky dětí. *IDNES* [online]. 27. 11. 2018 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/oslava/zpravy/pestoun-kraj-pecce.A190701_486785_oslava-zpravy_jaga.
- KUBÍČKOVÁ, Veronika. Dětské domovy už nejsou internáty, lidé o nich mají zkreslené představy. *Seznam Zprávy* [online]. 13. 12. 2019 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/detske-domovy-uz-nejsou-internaty-lide-o-nich-maji-zkreslene-predstavy-84719>.
- MLSOVÁ, Ludmila. Jsme normální rodina, na geny nekoukáme, říká pěstounka se třemi dětmi. *IDNES* [online]. 23. 1. 2019 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ceske-budejovice/zpravy/pestounska-pecce-deti-marketa-sudova-dobra-voda.A190123_132042_budejovice-zpravy_khr.

- MOTLOVÁ, Žaneta. Pěstouni stále scházejí, i když kraj patří v péči k republikové špičce. *IDNES* [online]. 1. 7. 2019 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ostrava/zpravy/pestoun-kraj-pece.A190701_486785_ostrava-zpravy_jaga.
- SocioFactor s.r.o. *Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi* [online]. MPSV, 2014. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/17905/analyza.pdf>.
- Systém školských zařízení pro výkon ústavní výchovy: Sociální práce. *Sociální práce* [online]. 2008, [cit. 29. 12. 2018]. Dostupné z: <https://socialni-prace.webnode.cz/system-skolskych-zarizeni-pro-vykon-ustavni-vychovy/>.
- ŠIMKOVSKÁ, Nella. „Záleží, jak se k tomu kdo postaví.“: dětské domovy rodinu nenahradí, i tak se mnohým odchovancům v životě daří. *VŠEHRD: spolek českých právníků* [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.vsehrd.cz/clanek-viktorin/zalezi-jak-se-k-tomu-kdo-postavi-detske-domovy-rodinu-nenahradi-i-tak-se-mnohym-odchovancum-v-zivote-dari_f9ef437f-0e98-43c5-b136-dad15cf8ae6f.
- ŠRÁMKOVÁ, Jitka. V Plzeňském kraji chybí desítky pěstounů, děti končí v ústavech. *IDNES* [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/plzen/zpravy/pestounska-pece-deti-ustav-domov.A181113_439283_plzen-zpravy_vb.
- Úvod. *Soukromý dětský domov Markéta, o. p. s.* [online]. [cit. 30. 12. 2018]. Dostupné z: <http://www.ddmarketa.cz/>.
- VÁLKOVÁ, Hana. Drsná finta, jak obrat stát: místo sociálních dávek pěstounská péče. *IDNES* [online]. 10. 6. 2010 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/drsna-finta-jak-obrat-stat-misto-socialnich-davek-pestounska-pece.A100610_165259_domaci_hv.
- VÁLKOVÁ, Hana. Podvody s pěstounstvím: rozvedli se, aby dosáhli na tisíce od státu. *IDNES* [online]. 28. 6. 2010 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/podvody-s-pestounstvim-rozvedli-se-aby-dosahli-na-tisice-od-statu.A100623_075235_domaci_hv.

- VESELÁ, Linda. Peníze jako priorita a časté dluhy: Náhradní péče děti ovlivní, říká výzkum. *IDNES* [online]. 16. 11. 2018 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/prace-detsky-domov-pestounska-pece-deti-mladi-lide-nadace-terezy-maxove-vyzkum.A181115_122600_domaci_linv.
- V zájmu dítěte: Stránky o dětech v náhradní péči. *Vágnerová M.:* „*Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*“ [online]. 29. 1. 2013 [cit. 23. 2. 2020]. Dostupné z: <https://vzd.cz/vagnerova-m-psychicky-vyvoj-ditete-v-nahradni-rodinne-peci>.

Přílohy

Příloha I.

8. 3. 2020

POHLED ODBORNÉ VEŘEJNOSTI NA DĚTSKÉ DOMOVY A PĚSTOUNSKOU PĚČI

Upozornění: Je zobrazen náhled na dotazník, ve kterém nedochází k ukládání dat. Pokud chcete dotazník vyplnit, [klikněte zde](https://www.surveyo.com/survey/d/E7W6X8CS11N5F9J7R/) (<https://www.surveyo.com/survey/d/E7W6X8CS11N5F9J7R/>).

POHLED ODBORNÉ VEŘEJNOSTI NA DĚTSKÉ DOMOVY A PĚSTOUNSKOU PĚČI

Dobrý den,

Jsem studentkou 2. ročníku navazujícího studia, oboru Etika v sociální práci, zároveň pracuji na plný úvazek jako sociální pracovníce nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. V rámci magisterského studia píši diplomovou práci na téma Pohled odborné veřejnosti na dětské domovy a pěstounskou péči. V této práci je pro mne stěžejním faktorem pohled psychologů, pedagogických pracovníků a sociálních pracovníků na tuto problematiku.

Cílem práce je prohloubení pohledu na dětské domovy a pěstounskou péči o nové získané názory a argumentace odborné veřejnosti a autorů odborných publikací. Práce je věnována vhodnosti dětských domovů a pěstounské péče z pohledu aktuálního a pozdějšího vlivu na psychologický vývoj dětí a mladistvých. Nově získané informace bych velmi ráda využila ve svém současném zaměstnání, a to při přímé práci s klienty, kteří si prošli dětskými domovy či pěstounskou péčí. Věřím, že mi tyto vaše pohledy a názory mohou pomoci k efektivnější spolupráci a navázání kvalitnějšího vztahu s uživateli našeho nízkoprahového zařízení, díky hlubšímu poznání jejich minulosti či současné zkušenosti, ovlivněné dětským domovem nebo pěstounskou péčí.

Velmi děkuji za Vaš čas a významný příspěvek k mé diplomové práci. Pokud budete mít jakékoli připomínky či dotazy, neváhejte se na mne obrátit na emailovou adresu bary11.8@seznam.cz.

Bc.
Barbora
Voborníková

1

Jste:

- žena
 muž

2

Zaměření Vaší profese:

- sociální oblast
 psychologická oblast
 pedagogická oblast

3

Délka Vaší praxe v dané profesi:

- méně než 1 rok
 1 - 3 roky
 4 - 6 let
 7 - 10 let
 10 let a více

<https://www.surveyo.com/survey/d/E7W6X8CS11N5F9J7R?preview=1>

1/6

4

Setkáváte se při svém zaměstnání s dětmi, které žily nebo žijí v dětském domově?

- ano
 ne

5

Setkáváte se při svém zaměstnání s dětmi, které žily nebo žijí v pěstounské péči?

- ano
 ne

6

Považujete některou z těchto dvou možností náhradní výchovy (dětský domov, pěstounská péče) za vhodnější pro výchovu a vyrůstání dětí?

- ano, pěstounskou péči pokládám za vhodnější
 ano, dětský domov pokládám za vhodnější
 ne, obě formy pokládám za rovnocenné
 nevím

7

Pokud "ano", pokuste se prosím zdůvodnit, z jakého důvodu jste tohoto názoru.

Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

8

Pokud jste uvedl/a v otázce č. 6 "ano", myslíte si, že je tato Vámi preferovaná náhradní výchova vhodnější pro všechny děti bez výjimky?

- ano
 ne
 nevím

9

Považujete některou z těchto dvou náhradních výchov za vhodnější pro společnost?

- ano, pěstounskou péči pokládám za vhodnější
- ano, dětský domov pokládám za vhodnější
- ne, obě formy pokládám za rovnocenné
- nevím

10

Pokud "ano", pokuste se prosím zdůvodnit, z jakého důvodu jste tohoto názoru.

 Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

11

Myslíte si, že má výchova a vyrůstání dětí a dospívajících v dětském domově nějaké negativa s ohledem na jejich současný a budoucí život?

- ano
- ne
- nevím

12

Pokud "ano", tato možná negativa prosím vypište.

 Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

13

Myslíte si, že má výchova a vyrůstání dětí a dospívajících v pěstounské péči nějaké negativa s ohledem na jejich současný a budoucí život?

- ano
- ne
- nevím

14

Pokud "ano", tato možná negativa prosím vypište.

 Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

15

Považujete výrok "Každé dítě v dětském domově touží po osvojení či pěstounské péči, aby nemuselo vyrůstat v dětském domově." za pravdivý?

- ano
 ne
 nevím

16

Prosím, zdůvodněte svoji předchozí odpověď.

 Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

17

Zastáváte názor, že by se měly dětské domovy zrušit, a všechny děti by měly být raději umísťovány do pěstounských rodin?

- ano
 ne
 nevím

18

Prosím, zdůvodněte svoji předchozí odpověď.

Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

19

Slyšel/a jste někdy o soukromém dětském domově rodinného typu (např. Soukromý dětský domov Markéta)?

- ano
 ne
 nevím

20

Pokud "ano", myslíte si, že je tento typ dětského domova vhodnější než běžný typ dětského domova?

- ano
 ne
 nevím

21

Prosím, zdůvodněte svoji předchozí odpověď.

Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

22

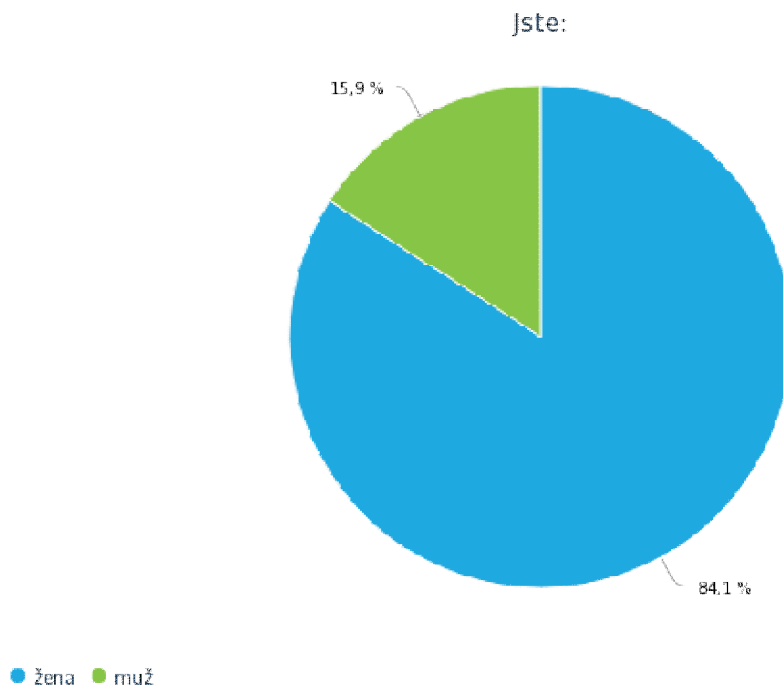
Pokud byste rád/a něco dodal/a k výchově a vyrůstání dětí a mladistvých v dětském domově či pěstounské péči, máte zde dostatečný prostor na Vaše jakékoli připomínky, názory, podněty či sdílení zkušeností a praxe.

Napište odstavec

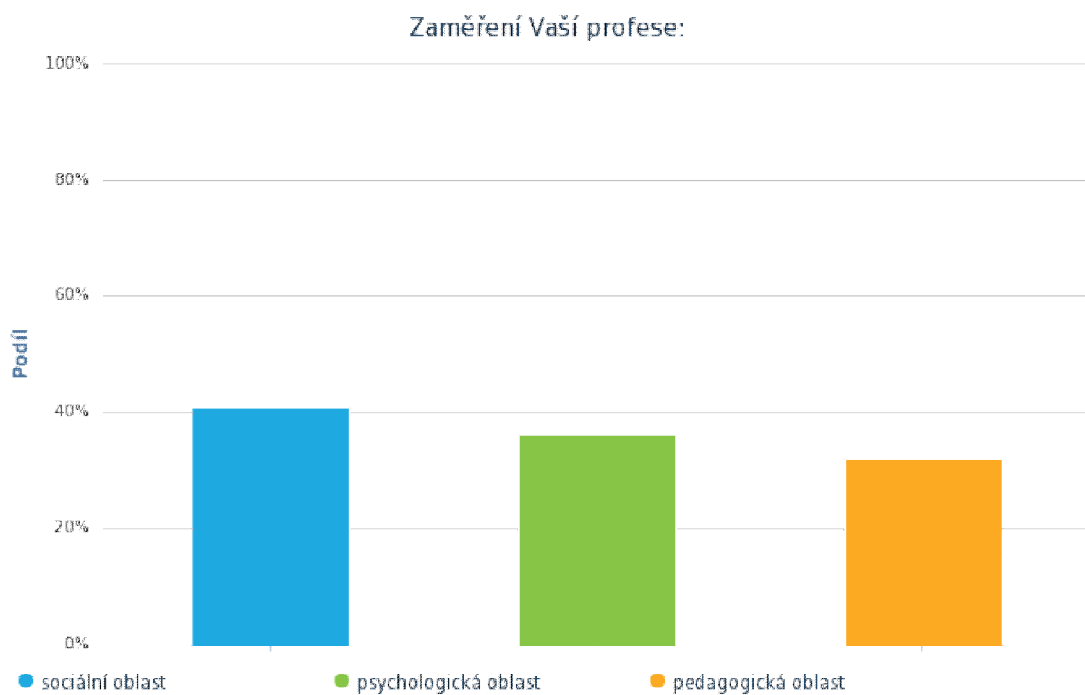
Zbývá 1500 znaků

Příloha II.

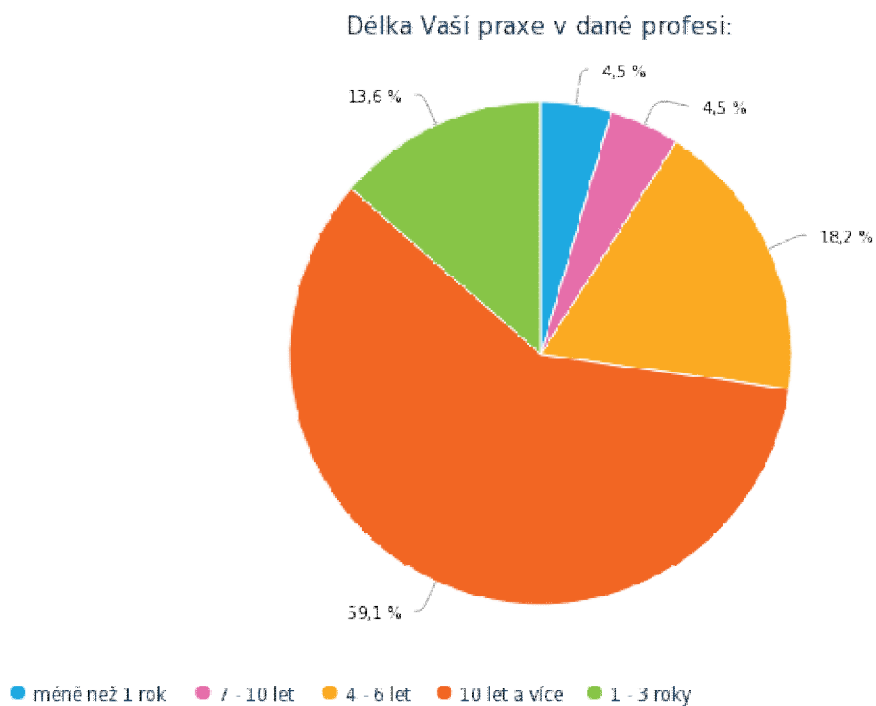
Graf č. 1

Graf č. 2

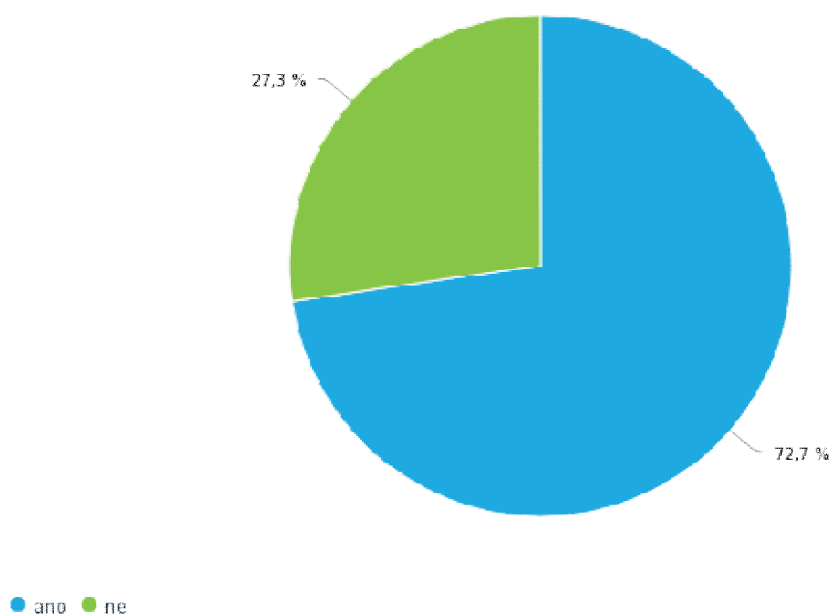

Graf č. 3

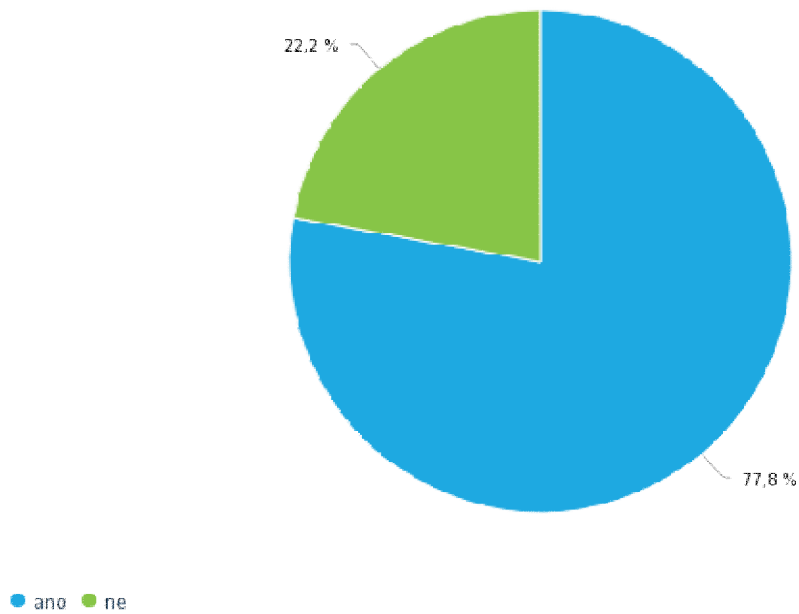
Graf č. 4

Setkáváte se při svém zaměstnání s dětmi, které žily nebo žijí v dětském domově?

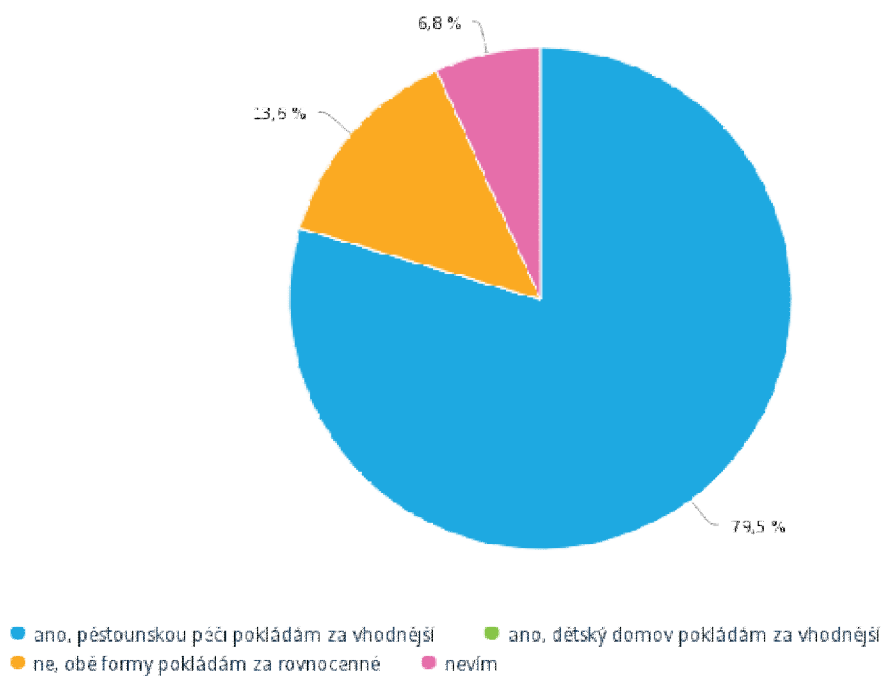
Graf č. 5

Setkáváte se při svém zaměstnání s dětmi, které žily nebo žijí v pěstounské péči?

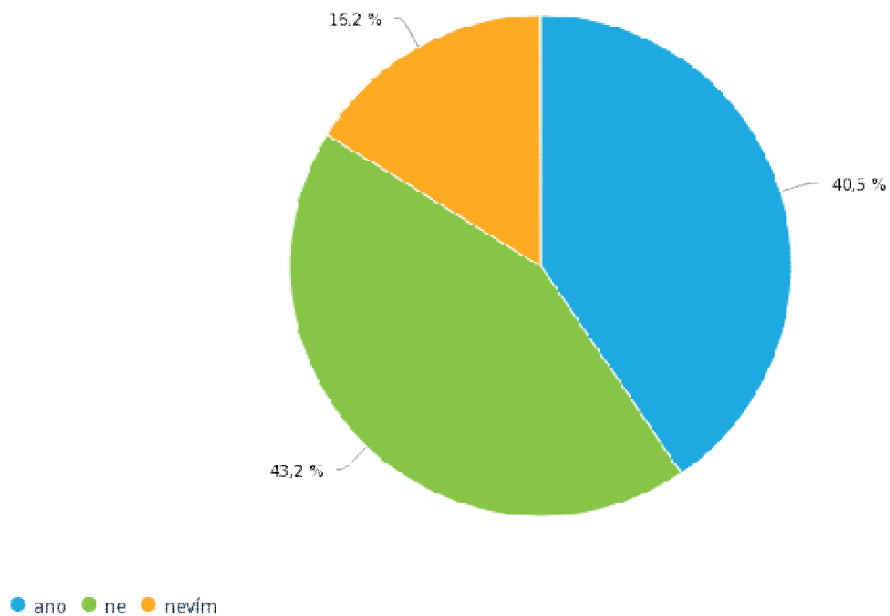
Graf č. 6

Považujete některou z těchto dvou možností náhradní výchovy (dětský domov, pěstounská péče) za vhodnější pro výchovu a vyrůstání dětí?

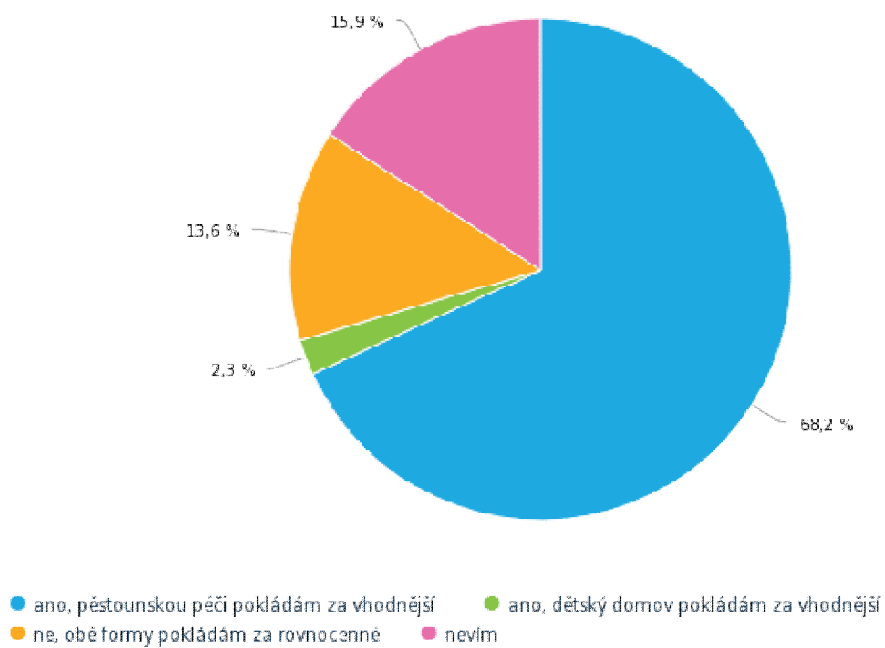
Graf č. 7

Pokud jste uvedl/a v otázce č. 6 "ano", myslíte si, že je tato Vámi preferovaná náhradní výchova vhodnější pro všechny děti bez výjimky?

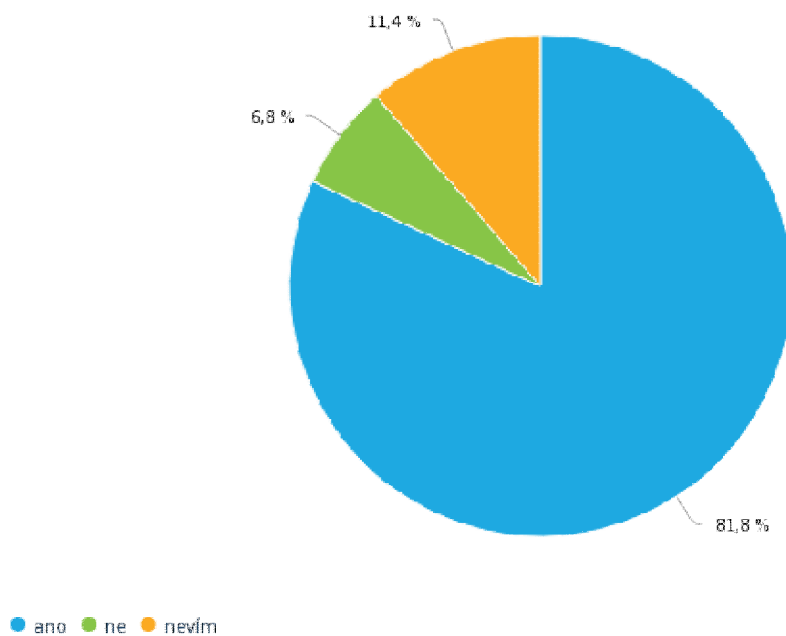
Graf č. 8

Považujete některou z těchto dvou náhradních výchov za vhodnější pro společnost?

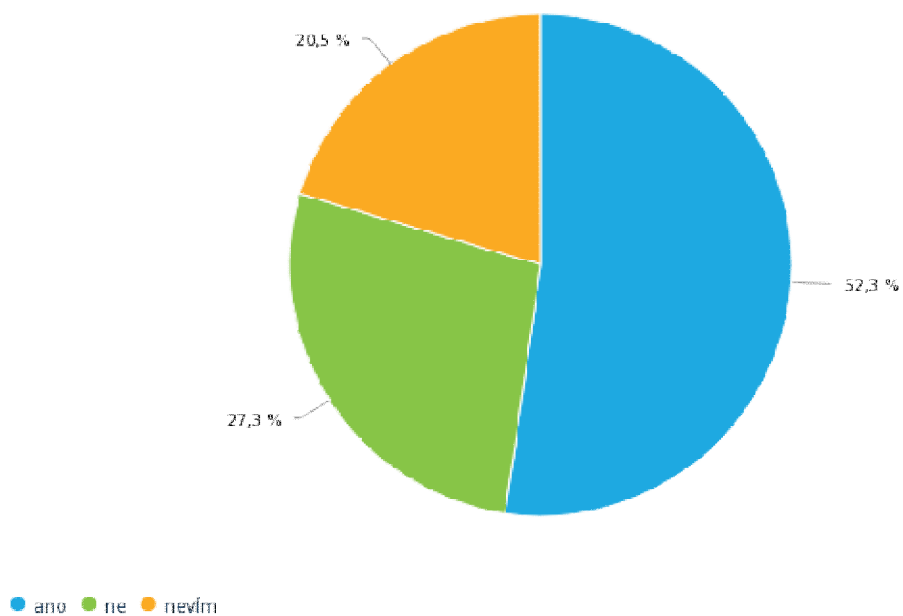
Graf č. 9

Myslíte si, že má výchova a vyrůstání dětí a dospívajících v dětském domově nějaké negativa s ohledem na jejich současný a budoucí život?

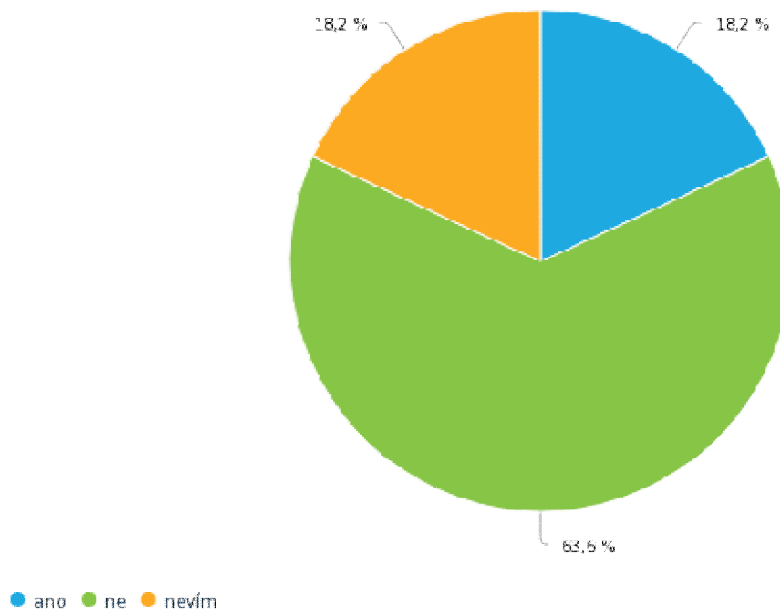
Graf č. 10

Myslíte si, že má výchova a vyrůstání dětí a dospívajících v pěstounské péči nějaké negativa s ohledem na jejich současný a budoucí život?

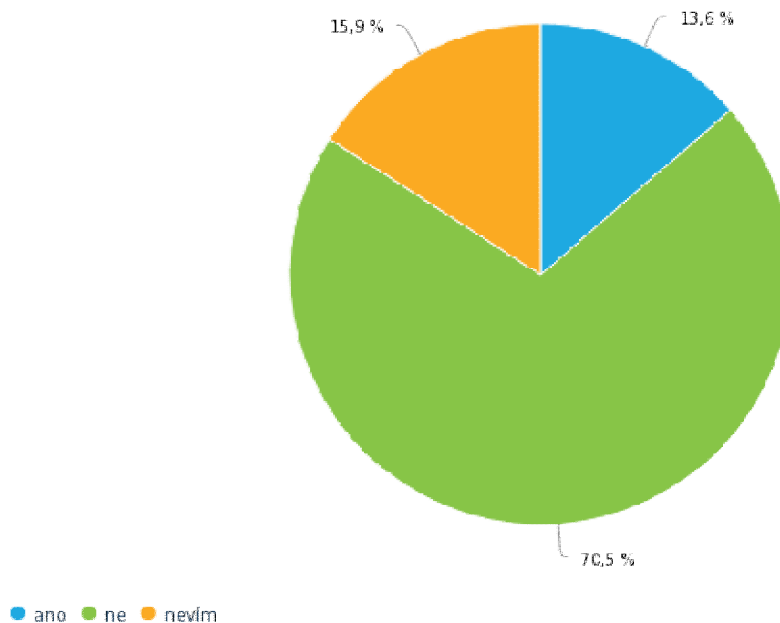
Graf č. 11

Považujete výrok "Každé dítě v dětském domově touží po osvojení či pěstounské péči, aby nemuselo vyrůstat v dětském domově." za pravdivý?

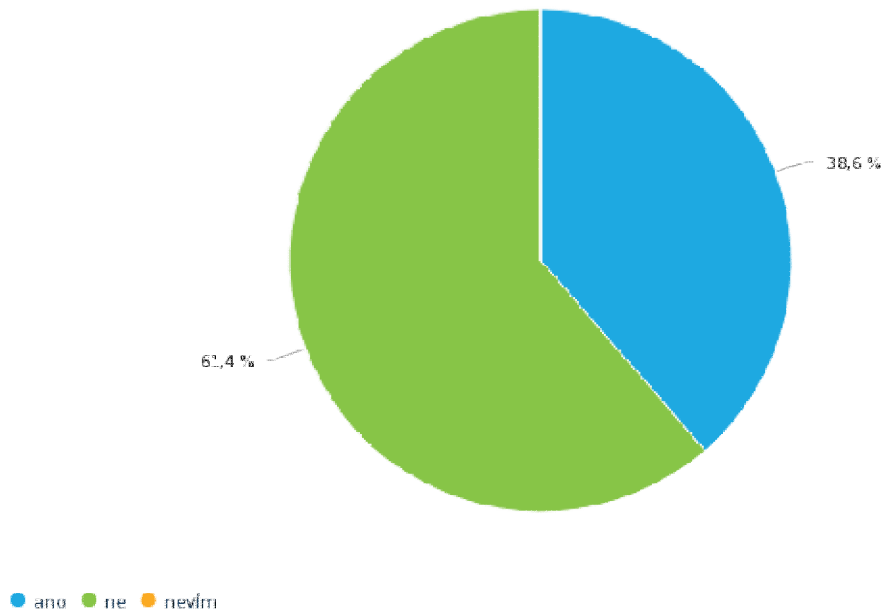
Graf č. 12

Zastáváte názor, že by se měly dětské domovy zrušit, a všechny děti by měly být raději umísťovány do pěstounských rodin?

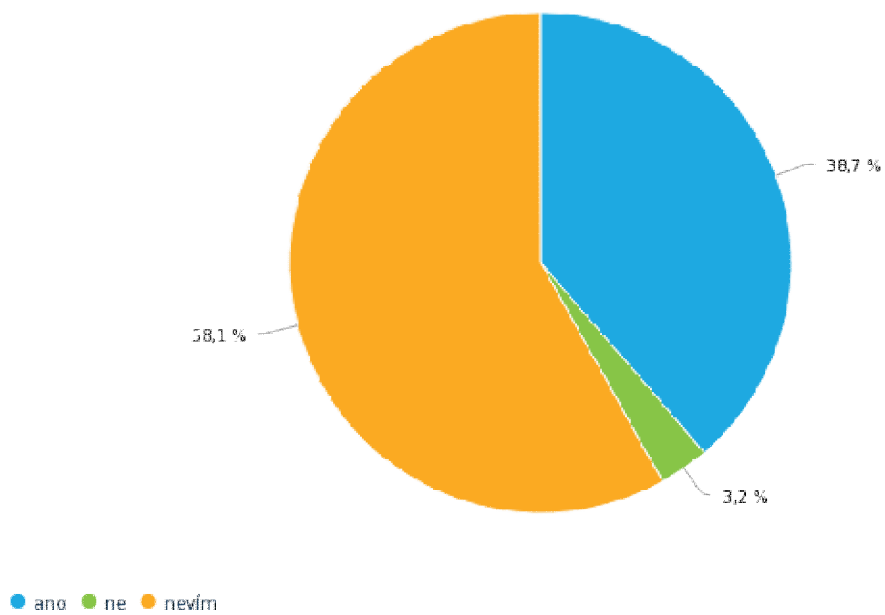
Graf č. 13

Slyšel/a jste někdy o soukromém dětském domově rodinného typu (např. Soukromý dětský domov Markéta)?

Graf č. 14

Pokud "ano", myslíte si, že je tento typ dětského domova vhodnější než běžný typ dětského domova?

Abstrakt

VOBORNÍKOVÁ, B. *Pohled odborné veřejnosti na dětské domovy a pěstounskou péči*. České Budějovice 2020. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce J. Mišovič.

Klíčová slova: dětský domov, pěstounská péče, ústavní výchova, náhradní rodinná péče, děti, mladiství, dospívající, citová deprivace, citová vazba, attachment, rodina, náhradní rodina, rodičovství

Práce se zabývá vhodností dětských domovů a pěstounské péče. Tu posuzuje na základě jejich schopností naplňovat psychické potřeby dětí a mladistvých. Dále se věnuje tomu, jak tyto dvě formy náhradní péče mohou ovlivňovat psychický vývoj svých svěřenců. V první polovině práce je popsán dětský domov a pěstounská péče, jejich historický vývoj až po současnou podobu v naší zemi. Dále je charakterizován pojem rodina a rodičovství, její možné podoby v minulosti a současnosti. V práci jsou charakterizovány potřeby dětí a mladistvých, dále také specifika jednotlivých vývojových fází v dětství a dospívání. V druhé části práce je posuzována vhodnost dětských domovů a pěstounské péče, a to na základě názorů autorů odborných publikací a názorů odborné veřejnosti. Na závěr je část práce věnována tomu, jak k této problematice přistupují elektronická massmédiá. Jaký pohled tímto zprostředkovávají laické společnosti.

Hlavním zjištěním diplomové práce je, že tyto tři skupiny převážně upřednostňují pěstounskou péči před dětským domovem. Především z důvodu skutečného rodinného prostředí, které může na rozdíl od dětského domova dítěti poskytnout. Přesto si tyto skupiny uvědomují potřebnost dětských domovů, které mohou být v některých případech vhodnější alternativou biologické rodiny.

Abstract

View of professional public on children's homes and foster care.

Key words: children's home, foster care, constitutional education, substitute family care, children, minors, adolescents, emotional deprivation, emotional attachment, attachment, family, substitute family, parenthood

The work deals with suitability of children's homes and foster care. It is considered based on their abilities to fulfil psychological needs of children and minors. In addition, the work deals with the possible way of these two forms of substitutional care on affecting mental development of their wards. Children's home, foster care and their historical evolution up to the present form in our country are described in the first half of this work. Furthermore, the term family and parenthood and their possible forms in the past and present are described. Children's and minors' needs, particularities of individual development phases in childhood and maturing, are described in this work as well. The suitability of children's homes and foster care, based on opinions of the authors of professional publications and ideas of professional public, are mentioned in the second part of the work. In conclusion, a part of this work commits to the way electronic mass media deal with this issue and which point of view they transfer to the non-professional public.

The main result of the diploma thesis is that these three groups predominantly prefer the foster care to children's home. Primarily for the reason of real family environment which, unlike the children's home, the foster care can provide. Despite this fact, these groups are aware of the necessity of children's homes which, in some cases, could be a more convenient alternative to a birth family.